

до **150**
-річчя
від дня народження

Є. Круцицької-Солов'як

Примадонна оперної сцени

МАТЕРІАЛИ

наукової
конференції з міжнародною участю

21 вересня 2022 року

Тернопільська обласна військова адміністрація
Департамент культури та туризму
Тернопільської обласної військової адміністрації
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Примадонна оперної сцени

Матеріали наукової конференції з міжнародною участю
(до 150-річчя від дня народження Соломії Крушельницької)
21 вересня 2022 року

Тернопіль
2023

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Тернопільського обласного краєзнавчого музею (*протокол № 2 від 27.03.2023 р.*)

Примадонна оперної сцени (до 150-річчя від дня народження Соломії Крушельницької) : матеріали наук. конф. з міжнар. участю, м. Тернопіль, 21 верес. 2022 р. Тернопіль : Тернопільський обласний краєзнавчий музей, 2023. 113 с.; 85 іл.

Рецензент: *Бармак М. В.* – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Редакційна колегія: *Кульчицька О. В.* – завідувач художньо-рекламного відділу ТОКМ, *Гаврилюк О. М.* – завідувач відділу стародавньої історії ТОКМ, *Костюк С. В.* – завідувач науково-методичного відділу ТОКМ, *Шумська В. Р.* – завідувач сектора відділу стародавньої історії ТОКМ, *Крупницька О. Б.* – старший науковий співробітник художньо-рекламного відділу ТОКМ, редактор.

Відповідальні за випуск: *Шатарський Я. Д.* – директор ТОКМ, *Чеканова Н. Б.* – заступник директора з наукової роботи ТОКМ, *Гаргай І. Я.* – вчений секретар ТОКМ.

До збірника увійшли доповіді та повідомлення учасників наукової конференції з міжнародною участю «ПРИМАДОННА ОПЕРНОЇ СЦЕНИ» на пошану 150-річчя Соломії Крушельницької, які розкривають найцікавіші відомості з життя й творчості всесвітньо відомої співачки. Науковий виклад матеріалів ґрунтується здебільшого на музейних зібраннях та окремих дослідженнях науковців.

Видання адресовано педагогам, студентським та учнівським аудиторіям, зокрема навчальних закладів культури та мистецтва, а також краєзнавцям і усім шанувальникам духовної спадщини українського народу.

ЗМІСТ

Соломія Крушельницька: молоді роки і творча діяльність Гаврилюк Олег	5	Нерозправлені крила: Ганна Крушельницька – сестра великої Соломії Вдовин Любов	35
Соломія Крушельницька – Манон Леско в операх Джакомо Пуччіні і Жюля Массне Білавич Данута	13	Музичний шлях Євгенії Любович Українець Наталія	38
До питання творчої співпраці Соломії Крушельницької і Артуро Тосканіні Якимішин Анна	17	Богдан Лепкий і Соломія Крушельницька Зюбровська Наталія	41
Виступи Соломії Крушельницької у Себеніко (Шибеник, Хорватія) в травні – червні 1896 року Шкільний Володимир	20	Діалог мистецтв. Інтерпретація образу Соломії Крушельницької у портретному живописі (на основі художньої колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею) Крупницька Оленка	46
Чоловіки мистецького оточення Соломії Крушельницької Штокайло Тетяна	25	Меморії Соломії Крушельницької у фондовій збірці Тернопільського обласного краєзнавчого музею) Гнатишин Галина	52
Спогади сучасників Соломії Крушельницької про її життя у Віареджо (Італія) Ленчук Ірина	31	Миттєвості життя Соломії... (на основі фондової збірки «Фотокартки» Тернопільського обласного краєзнавчого музею) Тарас Галина	49

**Українська народна ноша у житті
Соломії Крушельницької** 59
Завіша Галина

**Соломія Крушельницька у фондах
Бережанського краєзнавчого музею** 84
Проців Микола

**Інскрипти дослідників
життєтворчості Соломії
Крушельницької у фондовій
збірці Тернопільського обласного
краєзнавчого музею** 64
Ковальчук Світлана

**Особливості діяльності
Меморіального музею Соломії
Крушельницької** 88
Зюбровська Надія

Голос, що чарував світ 69
Бахурська Світлана

Подільське коріння 93
Зюбровська Надія

**Ювілей Соломії Крушельницької
1963 року: огляд подій і матеріалів
преси** 72
Тихобаєва Галина, Кирик Олександра

**Образ Соломії Крушельницької в
кінематографі та драматургії** 95
Зюбровська Галина

**Соломія Крушельницька у
філокартії: фонди Тернопільського
обласного краєзнавчого музею** 78
Костюк Степан

**Увіковічення в бронзі: пам'ятник
Соломії Крушельницькій у
Тернополі (до питання створення
та відкриття)** 98
Лучків Лариса

**Соломія Крушельницька
в пам'ятках фалеристики,
нумізматики та інших виробів
з нагоди 150-ліття від дня
народження** 81
Тимошик Михайло

**Фонд оперного співака
української діаспори Йосипа
Гошуляка у Тернопільському
обласному краєзнавчому музеї** 103
Костюк Степан

Гаврилюк Олег,
завідувач відділу стародавньої історії,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Соломія Крушельницька: молоді роки і творча діяльність

У статті автор коротко висвітлив дитинство і юнацькі роки майбутньої співачки, також описав найбільш відомі опери, у яких Соломія Крушельницька виконувала провідні партії, її вокальні виступи в США і Канаді, педагогічну діяльність у Львівській консерваторії.

Annotation: *In the article the author covers the childhood and youth of the future singer, and also described the most famous operas in which Solomiya Krushelnytska performed the leading parts, of her vocal performances in the USA and Canada, teaching at the Lviv Conservatory.*

Ключові слова: *музика, арії, співачка, опера, композитор, Соломія Крушельницька.*

Key words: *music, arias, singer, opera, composer, Solomiya Krushelnytska.*

Майбутня співачка народилася 23 вересня 1872 року у родині Крушельницьких в селі Білявинці, що знаходилося на правому березі тихоплинної річки Стрипи. Її батько, Амвросій Васильович Крушельницький, був греко-католицьким священиком. Мати, Теодора Григорівна, народила вісім дітей [7, с. 69; 14, с. 9–10]. Через рік Амвросій Крушельницький отримав нову парафію в селі Петликівці, згодом був парохом в Тисові, Оссівцях, і нарешті в Білій поблизу Тернополя [8, с. 49]. У 12 років Соломія вже співала в сільському хорі, а у 1883 році на Шевченківському концерті у Тернополі відбувся перший прилюдний виступ майбутньої співачки у хорі товариства «Руська бесіда» [7, с. 70; 8, с. 52]. У 1891–1893 роках навчалася на вокальному факультеті Львівської консерваторії Галицького музичного товариства. Вокалу і дикції майбутню примадонну навчав знаний професор Валерій Висоцький, гри на фортепіано – Владислав Вшелячинський, гармонію – композитор Мечислав Солтис, декламацію і артистичність – Францішек Висоцький, вокалу навчав відомий професор Валерій Висоцький [8, с. 54; 14, с. 19].

Навесні 1892 року кваліфікаційною екзаменаційною комісією консерваторії

І-й ступінь було призначено тільки С. Крушельницькій, М. Левицькому, Г. Гурському. Після завершення навчання у дипломі співачки зазначено: «Диплом цей отримує п. Соломія Крушельницька як

Соломія Крушельницька в юному віці.

Королество: Галиція.
Regnum: Galiciae

Епархія:
Diocesis: Станиславовъ

Число:
Numerus: 90.

Приходъ:
Parochia: Гюлавиницъ

Дубликатъ Свѣдоцтво крещенія

Testimonium baptismi

Отъ уряда приходского гр кат въ Гюлавиницъ
Ex parte Officii parochialis r. gr.

Извѣство творится, що въ книгахъ метрикальнхъ тойже Церкви, Т мѣ V стр 31 находится слѣдующее:
notum testatumque lit, in libris metricibus hujus Ecclesiae Tom V pag 31 reperiri sequentia:

Годъ, мѣсяць и днь рожденія, крещенія и ми- ропомазанія <small>Annus, mensis et dies nativitatis, baptismi et coactionis</small>	Число дома <small>Nrūs domus</small>	Имя Nomen	Вѣроисповѣданіе <small>Religio</small>	Пола <small>Sexus</small>	Ложа <small>Tuhti</small>	Родители и состояніе Parentes et conditio	Кумы и с-ствіе Patrini et conditio
11 мѣсяць восемьсотъ сѣмьдесятъ второго 1. 1872. / 23го вересня	9.	Соломія нов. Водиси Шушкевичъ изъ Григоріова исполтована	Греко- католического	Женского	Закарпатского	Всѣхъ: Андросій Штобъ де Крушель- ницькій-жано- нованый, св. трудоуникъ св. лавиницкій и Георгій, жана Всѣхъ: Григоріе Савиничово и Анна, св. ро- да Таммеров- дой - nobiles	Тудовъ гр. в. Забродателъ Богатъ Ковачъ Бягарогна Йосифъ Конашевичъ

Крестникъ и миропомазанецъ:
Всѣхъ: Василій Крушельницькій, трудоуникъ,
Сороцькій.

Кот ро свѣдоцтво с бтвечною рукою підписую и печатью приходскою ствѣрджую
Quas testimoniales manu propria subscripsi et sigillo Ecclesiali parochialis munio

Гюлавиницъ
дана
die 31. грудня
Р. Б. 1909
К. Кошаратинка

3 друкари С. Гальберга в Буачи

Дубликатъ свѣдоцтва про хрещення Соломії Крушельницької, 1909 р.

свідоцтво артистичного формування, яке набула вірцевою пильністю і відмінними поступами, за які, крім цього, була відзначена срібною медаллю на відкритому конкурсі дня 24 червня 1893 р.». Дирекція консерваторії відмічала, що Соломія «...має усі данні, щоб стати окрасою навіть першорядної сцени. Обширної скалі дзвінкий і дуже симпатичний звук її мецо-сопрано, музична освіта, принадна зовнішність, сценічна постава, словом, усі прикмети, якими обдарувала її природа, заповідають їй в артистичному світі найкращу будучність» [14, с. 19].

Восени 1893 року Соломія разом з батьком виїхала до Італії. У Мілані вона навчається у знаменитого професора Фаусти Кріспі, а акторську майстерність удосконалює під керівництвом професора Конті. Соломія вільно володіла сімома іноземними мовами: італійською, французькою, німецькою, англійською, іспанською, польською, російською і співала різні арії на мові тих країн, у яких виступала [8, с. 55, 64; 9, с. 115]. Її голос з широким діапазоном у три октави дозволяв їй виконувати різні партії у різних операх відомих композиторів [1, с. 85]. Соломія мала чудову пам'ять що дозволяло їй вивчати партію за два – три дні [8, с. 65].

Особливо виділяється партія Соломії Крушельницької в опері Джузеппе Верді «Аїда». Дія її відбувається у стародавньому Єгипті в містах Мемфіс і Фіви. Соломія Крушельницька виконала партію Аїди, яка закохана у єгипетського полководця Радамеса. Єгипетське військо на чолі з останнім здійснює похід у Ефіопію. Перемігши ефіопів і захопивши в полон їх царя Амонасра, Радамес з тріумфом повертається на батьківщину. Фараон обіцяє видати за нього свою доньку Амнеріс. Аїда кохає Радамеса і вмовляє його до втечі. Радамес мимоволі признається у всьому верховному жерцю Єгипту. Згідно вироку, його живим замурують у склепі. Аїда таємно проникає у цей склеп і назавжди залишається з коханим [11, с. 46]. Італієць Гвідо Маротті порівнював втілення її Аїди з царицею «Нефертіті», яка «зійшла з древнього барельєфу після тритисячорічного кам'яного сну» [9, с. 113]. Згідно тверджень племінниці Соломії, вона за декілька годин до початку опери приходила у театр, сама наносила

грим і ретельно підбирала сценічний костюм [18, с. 72]. «Одягнута у пишне вбрання, спеціально створене для неї найзнаменитішим паризьким кравцем, із сяючою діадемою на чолі, що так пасувала до чарівного овалу її обличчя, злегка вкритого коричнево-червоним гримом, Соломія Крушельницька уособлювала риси справжньої єгиптянки, відкинувши стереотипну постать бідної ефіопської рабині при фараонському почті. А довершеність її співу поглиблювалася витонченістю й гармонійністю музики», – згадує італієць Гвідо Маротті [9, с. 113].

У опері Ільдебрандо Піццетті «Федра» Соломія Крушельницька виконала партію Федри, доньки легендарного критського царя Міноса, другої дружини героя Тезея, яка закохалася у свого юного пасинка Іполіта. Юнак відмовив їй у взаємності і трагічно загинув під час жертвоприношення Артеміді. Федра визнала свою провину у загибелі

Соломія Крушельницька в ролі Аїди в опері «Аїда» Джузеппе Верді.

юнака і впала на тіло коханого замертво [11, с. 131]. Це була остання прем'єра співачки в її оперній кар'єрі у Мілані в «Ла Скала» 20 березня 1915 року і одночасно «великим тріумфом» [9, с. 115].

Опера Вітторіо Русконе «Кассандра». Партію Клітемнестри, дружини царя Агамемнона, виконала Соломія Крушельницька у прем'єрі опери у Болоньї під диригуванням Артуро Тосканіні. В опері Соломія показала тугу матері за принесеною у жертву богам донькою Іфігенією, що було вчинено за наказом її чоловіка. Продовженням історії цієї родини стала опера Ріхарда Штрауса «Електра». Роль Електри, доньки Клітемнестри, виконала Соломія Крушельницька. Клітемнестра і її коханець Егіст вбивають її чоловіка царя Агамемнона. Рідний брат Електри Орест вбиває їх матір, помстившись за смерть батька. Електра святкує перемогу і в божевільному, екстатичному танці падає мертвою [11, с. 173]. Після прем'єри опери композитор Ріхард Штраус зазначав: «Оперу «Електра» в Мілані було поставлено несподівано надзвичайно вдало. Крушельницька-Електра в будь-якому відношенні – артистка першого рангу». У цих двох операх Соломія Крушельницька вдало виконала партії спочатку Клітемнестри, а згодом її доньки Електри. Втілення у ці два зовсім протилежні образи співачці вдалося надзвичайно успішно. Ріхард Штраус зазначав, що «Співачка з Мілана Крушельницька з надзвичайною вокальною майстерністю виступала в ролі як Саломеї, так і Електри» [17, с. 154]. У 1939 році, в одному з американських видань, відносно вище згаданих опер зазначалося: «Справжніми сенсаціями були її виступи в ролях Саломеї та Електри в операх Штрауса, в яких вона співала в «Ла Скала» під керуванням Тосканіні» [15, с. 137–138].

У опері Зигмунта Носковського «Лівія Квінтіллі» співачка (сопрано) виконала партію римської аристократки. Прем'єра опери відбулася у Львові в театрі графа Скарбка 15 лютого 1898 року. Аристократка Лівія Квінтіллі без тями закохалася у свого раба, співака грека Ликона. Римський претор Прокул вимагає, щоб Лівія вбила Ликона і вийшла за нього заміж. Для цього він передав

Лівії перстень з отрутою. Вона звільняє всіх своїх рабів і сама приймає отруту. Побачивши мертвою свою кохану, Ликон у розпачі кидається на меч. Через чотири роки прем'єра цієї опери пройшла з великим успіхом у Варшаві [11, с. 121–122]. З того часу збереглася листівка із зображення Соломії Крушельницької в образі Лівії Квінтіллі. Соломія Крушельницька надзвичайно вдало виконала партію Лівії.

У опері Ріхарда Вагнера «Валькірія» Соломія Крушельницька виконала партію Брунгільди, одної з дев'яти войовничих валькірій доньок бога Вотана і богині долі Ерди. За невиконання батьківської волі Вотан карає Брунгільду: вона порине у чарівний сон, з якого її розбудить лише герой. Наприкінці опери Брунгільда на вершині високої скелі поринає у сон. Соломія Крушельницька виконувала партію у Мадриді, Римі, Буенес-Айресі. У наступній опері знаного композитора «Зігфрід» Соломія Крушельницька також виконує партію Брунгільди. Герой Зігфрід вбиває мечем дракона Фафнера і своїм поцілунком пробуджує сплячу Брунгільду. У опері «Загибель богів» («Сутінки богів»), яка була четвертою частиною тетралогії «Перстень Нібелунга». Партія Брунгільди у виконанні Соломії Крушельницької була виконана бездоганно. Дія сюжету опери відбувається у давній Німеччині, Три норни, богині долі, пророкують загибель богів. Зігфрід вирушає у далекі мандри на пошуки подвигів. Він бере з собою меч і шолом, а перстень залишає Брунгільді. Зігфріда під час двоюбою підступно вбивають у спину. Брунгільда наказує збудувати велике вогнище для спалення тіла коханого Зігфріда. Перстень жбурляє у води Рейну, а сама кидається у полум'я і навечно з'єднується зі своїм коханим. Боги гинуть, зникає і Вальгалла [11, с. 22–23, 25–26]. Брунгільда Соломії Крушельницької з її феєричним вигуком «Гой-йо-то-го», поєднаним з драматизмом самобутнього таланту, запам'яталася глядачам назавжди. Вважається, що образ Брунгільди, втілений співачкою, був одним із найкращих серед виконавців опер Ріхарда Вагнера. Жозефіна (Негріта) Кано де П'яцціні стверджувала: «Її Брунгільда у «Валькірії» завжди викликала

безмежне захоплення глядачів. У справжній апофеоз щоразу перетворювався вихід Брунгільди-Крушельницької в другій дії із знаменитим войовничим викликом Валькірії. Це було щось нечуване, небачене, незабутнє! В шоломі, із списом і щитом у руках, в чудовому білому вбранні та розкішній червоній накидці поверх нього, яку вона носила з витонченим аристократизмом, Соломія Крушельницька полонила глядачів незвичайною красою, артистичністю і граціозністю» [5, с. 139–140]. Співачка виконала партію Брунгільди у Римі, Мадриді і Буенос-Айресі.

Опера Амількаре Понк'еллі «Джоконда». Події відбуваються у Венеції XVII ст. Благородний вчинок співачки Джоконди, яка своїм вчинком врятувала від інквізиції свою матір і закоханих Лауру і Енцо, та, щоб не потрапити до рук шпигуна інквізиції Барнаби, приймає отруту. Соломія Крушельницька виконала головну партію красуні Джоконди [11, с. 134].

Соломія Крушельницька в ролі Брунгільди в опері «Валькірія» Ріхарда Вагнера.

Опера Адама Мюнгхаймера «Мазепа», прем'єра якої відбулася у Варшаві під диригуванням Е. Млинарського. Партію заміжньої красуні Амелії, в яку був закоханий Іван Мазепа, бездоганно виконала Соломія Крушельницька. Ревнощі старого воєводи до своєї дружини Амелії приводять до її загибелі, і зрештою, втямивши що він зробив, воєвода закінчує своє життя самогубством. Військо короля Яна Казимира рятує молодого Івана Мазепу, замурованого у кімнаті Амелії [11, с. 117].

У опері італійського композитора Джакомо Пуччіні «Тоска» Соломія Крушельницька виконала партію Тоски. Події відбуваються у Римі в 1800 році. Місцевий художник Каварадоссі допомагає втікачеві республіканцю Анджелоті. Шеф поліції барон Скарпія віддав наказ стратити художника. Лунають постріли і Каварадоссі падає мертвим. Тоска вбиває барона, її оточують поліцаї за вбивство свого шефа.

Соломія Крушельницька в ролі Чіо-Чіо-Сан в опері «Мадам Баттерфляй» Джакомо Пуччіні.

Щоб не потрапити до них, вона кидається з вежі у прірву. Тогочасні музичні критики вважали надзвичайно успішним виконання Соломією Крушельницької партії Тоски [11, с. 144]. У ще одній опері Джакомо Пучіні «Богема» співачка вдало виконала арії Мімі, яка захворіла на сухоти. Події відбуваються у Парижі близько 1830 року. Сюжет опери оповідає історію трагічного кохання бідного поета Рудольфа і Мімі, яка завершується смертю останньої [11, с. 142–143].

У опері польського композитора Станіслав Монюшко «Галька» Соломія Крушельницька виконала партію Гальки – дівчини-гуральки, яка полюбила пана Януша, але він одружився з донькою стольника Софією. Галька, втративши розум, кидається зі скелі у річку. Співачці за допомогою співу надзвичайно легко вдалося відтворити образ Гальки, трагедію її кохання і загибелі [11, с. 109–111]. Партію Гальки Соломія Крушельницька виконувала польською мовою [17, с. 73]. Оцінюючи рівень виконання співачки, очевидиця Марія Цибульська зазначала: «Як той соловей співає у теплий ранок на дощі, так співала Крушельницька – Галька пісню про свого Яська. Але серце розривалося, коли співала бідна гуцулка, як її зрадили і зневажали» [16, с. 78]. Згодом Павел Оверлло писав, що «Гальку в однойменній опері Монюшка Крушельницька співала і грала так, що могла б стати в ряд найкращих драматичних артисток і перемогти кожну з них» [10, с. 101].

Найбільш відомим і успішним був виступ співачки в опері Джакомо Пучіні «Мадам Баттерфляй» 29 травня 1904 року у Брешиї [6, с. 124]. Події відбуваються у Нагасакі 1900 року. У це місто прибуває лейтенант американського флоту Пінкертон, у нього закохується його служниця Чіо-Чіо-сан, з якою через деякий час він одружився. Згодом у них народилася дитина. Але Пінкертон вимушений повернутися до Америки, де одружується на своїй колишній нареченій. Подружжя повертається до Нагасакі і забирає дитину у Чіо-Чіо-сан. У розпачі вона вчиняє самогубство. Соломія Крушельницька виконала партію Чіо-Чіо-сан у Брешиї на прем'єрі другої редакції опери 28 травня 1904 року під диригуванням К. Кампаніні

[11, с. 146]. Взявши участь на прохання композитора в другій прем'єрі (після провалу опери в «Ла Скала»), артистка, по суті, врятувала цей твір, про що писали італійські музикознавці і критики. Співачці вдалося за допомогою співу і костюму влучно передати колорит японських традицій і звичаїв. Рінальдо Кортопассі писав про цей виступ співачки: «Соломія Крушельницька, яка вразила всіх силою драматизму і блискучим акторським талантом, була справжньою тріумфаторкою вистави» [6, с. 126]. Згодом Соломія Крушельницька виконувала партії Чіо-Чіо-сан у опері «Мадам Баттерфляй» в театрах Болоньї, Генуї, Барселони, Лісабону, Каїру, Буенос-Айреса, Монтевідео [11, с. 146].

Італієць Гвідо Маротті охарактеризував Соломію Крушельницьку наступним чином: «Її натура була наділена всім – від гострого всеосяжного розуму, високої і різнобічної культури до вміння шляхетно поводитися і вишуканих манер» [9, с. 114]. Знайомий співачки, Джорджо Папасольї, додав до попереднього висловлювання наступне: «Природа обдарувала її вмінням розкривати з допомогою незвичайної артистичності, сприятливості і все проникаючого розуму тасмниці характерів найрізноманітніших театральних персонажів, і вони, іноді зовсім несхожі один на одного, з незмінним блиском оживали на оперній сцені. Ця бездоганна гра поєднувалася з неперевершеним вокальним виконанням, викликаючи подив і захоплення славетних диригентів» [12, с. 134].

У 1928–1929 роках співачка гастролювала у США і Канаді. В 1928 році Соломія Крушельницька виступила у концертному залі «Мекка Холл» у Нью-Йорку, в якому вона дала сольний концерт під назвою «Пісні всіх народів». Під час цього концерту співачка виконала пісні вісьмома мовами, у тому числі і українською. Хвалебний відгук про цей концерт був розміщений на сторінці газети «The New York Times» 5 лютого 1928 року [4, с. 134–135]. Інший американський часопис зазначав: «Характерною рисою всіх концертів Крушельницької було те, що до програми співачка завжди включала українські народні пісні, які вона виконувала перед закінченням концерту. Крушельницька

пишалася, що український народ має таке велике пісенне багатство, з яким світ у той час був ще мало обізнаний. Коли вона співала українські пісні, то цей спів ішов із самої глибини її єства» [14, с. 138]. У Сполучених Штатах Америки співачка записала у 1927 році на студії «Columbia» чотири народні пісні: «Вівці, мої вівці», «Через сад-виноград», «Ой де ти їдеш?», «Ой летіли білі гуси» [3, с. 167–168; 15, с. 139]. Платівка з

записами цих пісень експонується у відділі нової історії в розділі «Культура краю II пол. XIX – поч. XX ст.» Тернопільського обласного краєзнавчого музею. У 1929 році італійка Джуліана Вентурі супроводжувала Соломію Крушельницьку у гастрольному турне по США і Канаді. Співачка з великим успіхом виступала у Нью Йорку, Філадельфії, Клівленді, Детройті, Чикаго, Монреалі і Вінніпегу [2, с. 131]. У зв'язку

з гастрольями і записами у США, А. Г. Росс зазначав: «Надзвичайної краси голос, діапазон якого простягався від найвищих нот похмурого тембру контральто, досконалість вокальної техніки і тактовність драматичної гри поєднувалися у Крушельницької з безпомилковим відчуттям стилю, що виразно проявляється у грамзаписах з опер «Африканка», «Аїда» та «Валькірія» [13, с. 172].

26 грудня 1949 року у залі Львівської філармонії відбувся останній концерт співачки. Їй було тоді 77 років. У 1951 році Соломії Крушельницькій присвоєно звання заслуженого діяча мистецтв України, а через рік її затверджено у вченому званні професора Львівської державної консерваторії. 16 листопада 1952 року перестало битися серце

відомої співачки [1, с. 82].

Італійський письменник і музикознавець Рінальдо Кортюпассі у книзі «Повернення Баттерфляй в рідне гніздо Торре дель Лаго» написав: «У перші десятиріччя двадцятого століття на оперних сценах світу царювали чотири особи чоловічої статі – Баттістіні, Карузо, Тітта Руффо, Шаляпін. І лише одна жінка спромоглася сягнути їх висот і стати врівень з ними. Нею була Соломія Крушельницька» [6, с. 126]. Завершуючи статтю, хочеться зазначити, що примадонна співала провідні партії у понад 500-х операх, в яких виконала 60 ролей [11, с. 5].

Джерела і література

1. Бандрівська О. Слово про мою улюблену вчительку // Соломія Крушельницька. Частина перша. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. С. 80–87.
2. Вентурі Д. Наша дорога і незабутня подруга // Соломія Крушельницька. Частина перша. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. С. 131–134.
3. Грамофонні записи фірми «Колумбія» // Соломія Крушельницька. Частина друга. Матеріали. Листування. Київ : Музична Україна, 1979. С. 167.
4. Дебют Крушельницької в Нью-Йорку // Соломія Крушельницька. Частина друга. Матеріали. Листування. Київ: Музична Україна, 1979. С. 134–135.
5. Кано де П'яцціні Ж. (Н.). Славна співачка, моя велика подруга // Соломія Крушельницька. Частина перша. Спогади. Київ: Музична Україна, 1978. С. 139–152.
6. Кортюпассі Р. «Мадам Баттерфляй» – триумф Соломії Крушельницької (3 книжки «Повернення Баттерфляй в рідне гніздо Торре дель Лаго») // Соломія Крушельницька. Частина перша. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. С. 124–130.
7. Крушельницька-Бандрівська О. Кілька слів про дитинство Соломії // Соломія Крушельницька. Частина перша. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. С. 69–70.
8. Крушельницька-Охримович О. Все, що залишилося в пам'яті про Соломію // Соломія Крушельницька. Частина перша. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. С. 49–68.
9. Маротті Г. Спогади про Соломію Крушельницьку – яскраву зірку оперної сцени // Соломія Крушельницька. Частина перша. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. С. 113–121.
10. Оверлло П. Прекрасна співачка, знаменита артистка (Уривки з книжки «По той бік рампи») // Соломія Крушельницька. Частина перша. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. С. 101–102.
11. Оперний світ Соломії Крушельницької: путівник по операх з репертуару співачки / Муз.-мемор. музей С. Крушельницької у Львові; упоряд. М. Зубеляк. Передм. О. Козаренка. Львів : Априорі, 2018. – 184 с.
12. Папасольї Д. Незабутнє // Соломія Крушельницька. Частина перша. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. С. 135–138.
13. Росс А. Г. Грамзаписи Соломії Крушельницької // Соломія Крушельницька. Частина друга. Матеріали. Листування. Київ : Музична Україна, 1979. С. 171–172.
14. Соломія Крушельницька. Міста і слава. Львів : Априорі, 2009. 167 с.; іл.
15. Українська співачка // Соломія Крушельницька. Частина друга. Матеріали. Листування. Київ : Музична Україна, 1979. С. 135–139.
16. Цибульська М. Незабутня землячка // Соломія Крушельницька. Частина перша. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. С. 75–79.
17. Штраус Р. Із записної книжки // Соломія Крушельницька. Частина перша. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. С. 154.
18. Шухевич О. Слово про тітку Соломію // Соломія Крушельницька. Частина перша. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. С. 71–74.

Білавич Данута,
завідувач наукового відділу,
Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові

Соломія Крушельницька – Манон Леско в операх Джакомо Пуччіні і Жюль Массне

В статті аналізуються виступи С. Крушельницької в ролі Манон Леско в операх «Манон Леско» Джакомо Пуччіні і «Манон» Жюль Массне. В цих операх вона виступала на сценах різних театрів – у Львові, Кремоні, Сантьяго, Варшаві, Буенос-Айресі. Їй вдалося створити талановиті і правдиві образи Манон Леско. Саме завдяки українській співачці опери Пуччіні і Массне міцно утвердилися в репертуарі цих театрів.

Annotation: *The article analyzes the performances of S. Krushelnytska as Manon Lescaut in the operas «Manon Lescaut» by Giacomo Puccini and «Manon» by Jules Massenet. In these operas, she performed on the stages of various theaters - in Lviv, Cremona, Santiago, Warsaw, Buenos Aires. She managed to create talented and true images of Manon Lescaut. Thanks to the Ukrainian opera singer, Puccini and Massenet firmly established themselves in the repertoire of these theaters.*

Ключові слова: *Соломія Крушельницька, Манон Леско, опера, прем'єра, інтерпретація, артистизм, успіх.*

Key words: *Solomia Krushelnytska, Manon Lescaut, opera, premiere, interpretation, artistry, success.*

Цікавою сторінкою творчої біографії видатної української співачки Соломії Крушельницької були виступи в операх «Манон Леско» Дж. Пуччіні і «Манон» Ж. Массне за повістю абата Антуана Франсуа Прево.

А. Ф. Прево опублікував свою книгу «Історія кавалера де Гріє і Манон Леско» у 1731 році. Від того часу драматична історія кохання Манон Леско надихнула багатьох митців на створення творів у різноманітних жанрах. Усього було написано чотири опери, чотири балети, відзнято сім кінофільмів, створений віршований сценарій для драматичних постановок і навіть твір у жанрі поп-музики.

В основі сюжету повісті – постать актриси Манон Леско – фатальної красуні, жінки, яка опиняється в центрі любовного трикутника. Їй доводиться робити моральний вибір між розкішшю, багатством, безтурботним існуванням і єдиним коханням

свого життя – кавалером де Гріє. Поклик серця приводить до трагічної загибелі головної героїні.

Першу оперу за дещо зміненим сюжетом написав французький композитор Данієль Обер у 1856 році. Проте його опера не стала репертуарною. Зараз найчастіше виконується арія для колоратурного сопрано «C'est L'histoire amoureuse» (так звана «Пісня зі сміхом»).

У 1884 році на основі повісті А. Ф. Прево ще один француз – Жюль Массне – створив ліричну оперу «Манон» на 5 дій. Лібрето написали А. Мельяк і Ф. Жілль. Прем'єра твору відбулася в Парижі, на сцені театру «Opera-Comique» 19 січня 1884 року. Опера користувалася великим успіхом у Європі та США. Особливо популярною виявилася арія Манон «Adieu, notre petitetable», в якій вона згадує про свої щасливі дні з де Гріє.

Через дев'ять років, у 1893-му,

італійський композитор Джакомо Пуччіні знову звертається до цього сюжету. Незважаючи на те, що композитор до того часу написав всього дві опери, його не злякала конкуренція з оперою досвідченого колеги. Пуччіні стверджував: «Манон – героїня, в яку я вірю, тому вона не може не завоювати серця публіки. [...] Чому не може бути двох опер про Манон (Пуччіні не була відома опера Обера – Д.Б.)? У такої жінки, як Манон може бути більше, ніж один коханець. [...] Массне почуває себе французом з пудрою і менуетами. Я буду відчувати це як італієць, з відчаєм і пристрастю». Над лібрето ліричної драми на чотири акти працювали сам композитор, а також Л. Ілліка, Д. Оліва, М. Прагі, Дж. Рікорді, Дж. Джакоза з таким розрахунком, щоб центри сюжетної лінії опери не співпадали з твором попередника. Світова прем'єра опери відбулася 1 лютого 1893 року в Турині на сцені театру «Regio» і поклала початок успішному сценічному життю опери.

Тривалий час опери Массне і Пуччіні ставилися на сценах європейських

та американських театрів, конкуруючи між собою.

У 1952 році німецьким композитором Гансом Верненом Хенце була створена одноактна опера «Бульвар самотності» з елементами сучасної класики.

В репертуар Соломії Крушельницької, яка лише починала свій шлях на сцені, першою увійшла опера «Манон Леско» Дж. Пуччіні. 21 лютого 1895 року співачка виступила у львівській прем'єрі цієї опери на сцені театру Скарбека. Потім відбулися повторні вистави 22, 23, 24, 26 і 28 лютого. Її партнерами були О. Мишуга, М. Левицький та Ю. Шиманський.

Нова постановка стала найвидатнішою подією сезону. Соломія Крушельницька в ролі Манон Леско відразу привернула до себе увагу музичної критики. Звіти про перші дві вистави знаходимо у номерах часопису «Діло» за 23 і 25 лютого: «Дирекція доложила всяких заходів, щоби оперу сею виставити достойно. Орхестра [...] держалася зовсім коректно, декорації і костюми свіжі і гарні, бо нові. З артистів

Соломія Крушельницька в ролі Манон Леско опери Жюль Массне.

Соломія Крушельницька в ролі Манон Леско опери Джакомо Пуччіні.

на перший план станула рішуче п-а Крушельницька. Варто послухати, як совісно вистудіювала вона свою незвичайно трудну партію (Манон – Д. Б.) і з якою прецизією (точністю, досконалістю – Д. Б.) її віддала. Кого поблагословить доля голосом таким, який посідає п-а Крушельницька, той при безперервній і совісній праці над дальшим образованьєм, буде чарувати слухача силою, дзвінкістю [голосу] і чистотою інтонації. П-а Крушельницька відтворила партію заголовну з таким артистизмом і зрозумінням справи, що побажати їй треба дальших успіхів на тій тяжкій артистичній дорозі».

Нова опера Дж. Пуччіні викликала неоднозначні відгуки у львівській пресі; та й публіка не відразу зрозуміла цей твір. Лунали думки про деякі недоліки опери (партії де Гріє і Манон домінували за рахунок інших партій), про необхідність вдосконалення режисури, зокрема, у сцені процесії засуджених. Проте з кожною виставою опера все більше завойовувала серця слухачів: «На вчорашній виставі «Манон Леско» публіка щільно заповнила театральну залу. Спочатку байдужа до нетривіальних знахідок цього твору, вона переконувалася поволі, що «Манон Леско» є утвором правдивого таланту і заслуговує на ближче пізнання. П. Крушельницька і п.п. Мишуга і Шиманський збирали часті оплески» («Kurjer Lwowski», 28.02.1895 р.).

Наступний виступ нашої артистки в «Манон Леско» Дж. Пуччіні був запланований в прем'єрі опери на сцені театру «Ponchielli» в Кремоні наприкінці 1895 року. Це був також і перший виступ Крушельницької на італійській оперній сцені. Театр «Ponchielli» славився освіченою і вимогливою публікою, яка не пробачала помилок. Цей театр навіть називали «пащею тигра».

Під час роботи над виставою відбулося знайомство і розпочалася тривала співпраця Соломії Крушельницької з Джакомо Пуччіні. Композитор розумів, що і публіка, і музичні критики будуть порівнювати його твір з оперою Ж. Массне. Йому, як і співакці, залежалося на досконалії інтерпретації «Манон Леско».

За бажанням Пуччіні, Крушельницька вдосконалювала партію Манон Леско під керівництвом професора Каріньяні в

Мілані. Згодом розпочалися репетиції в театрі «Ponchielli». Про останню репетицію залишила спогади Олена Крушельницька, сестра співакки: «На останній репетиції був присутній Пуччіні з дружиною та дочкою. Я сиділа з ними в залі, а Пуччіні і Соломія та інші співаки проводили репетицію вистави на сцені. Вся родина Пуччіні ставилася до нас дуже сердечно. Ми часто зустрічалися, ходили на прогулянки, і наше знайомство поступово переросло в дружбу».

Прем'єра опери Пуччіні відбулася 26 грудня 1895 року. Успіх молоді артистки перевершив усі сподівання. Це була справжня перемога Соломії Крушельницької на батьківщині *bell canto*. Про це ми дізнаємося з об'ємного допису в «Ділі» за 9 січня 1896 року. Стаття цінна для нас насамперед тим, що містить цитати з кількох італійських газет, зокрема «L'Indipendente» і «La Provincia», які подаємо в оригінальній редакції «Діла»:

«Панна Саломея Крушельницька посідає знамените розуміння і свідомість дійсної артистки, а при тім обдарена голосом чудовим, надзвичайним. Вона – «una Manon deliziosissima» (чудова, «смачна» Манон – Д. Б.) – співала свою партію з жаром і пристрасстю. Граціозність і особиста принадність доповнюють артистичні здібності цієї незвичайної співакки, що розпочала лиш недавно артистичну кар'єру, [вона] може тепер вже бути певною світлої будучности. Публіка зрозуміла, що має перед собою першорядну, дуже цінну, хоч дуже молоду артистку, для того від першого до посліднього акту висказувала їй своє признание через щораз сильніші оплески, викликувала її перед куртину по кождім акті» [3, с. 41].

Цікаво, що вже на початку 1896 року на сцені театру «Ponchielli» у Кремоні Соломія Крушельницька виступає і в опері «Манон» Ж. Массне.

У 1897 році Соломія Крушельницька під час гастролей у Чилі взяла участь в прем'єрі опери «Манон Леско» Дж. Пуччіні на сцені театру «Municipale» в Сантьяго. Чилійська преса захоплено відгукнулася на цю виставу, високо оцінивши талант української артистки. Так, кореспондент газети «El Ferrokarril» за 29 липня 1897 р.

зазначав: «Прем'єра романтичної і сентиментальної опери Джакомо Пуччіні «Манон Леско» мала величезний успіх. [...] Головна роль дісталася молодій артистці п. Крушельницькій, яка талановитою інтерпретацією зачарувала слухачів. Своєю справді ангельською грацією та пристрасним почуттям Крушельницька дала змогу відчувати велич драми і красу мелодійної музики Пуччіні. Надзвичайно симпатичне і виразне обличчя артистки, вишукана манера триматися на сцені, принадна постань – все це дало їй можливість створити правдивий образ. Гідні подиву дикція артистки і спалахи почуттів» [3, с. 75].

Соломія Крушельницька спричинилася й постановок опер «Манон Леско» і «Манон» на сцені Великого театру у Варшаві. Збереглися рецензії на виступи артистки в опері «Манон Леско» Пуччіні у варшавській пресі за 26 і 27 жовтня 1899 року. Зокрема Ю. Статтлер в журналі «Słowo polskie» так оцінював виступ української артистки: «Серед артистів, які виступали вчора, чільне місце посіла панна Крушельницька (Манон), дивуючи не лише своєю інтуїцією, глибоким проникненням в образ та чудовим співом, але й творчим обдаруванням. Її героїня, скупко наділена композитором, захоплює тисячею чудово продуманих нюансів, перебуваючи в центрі уваги глядачів та слухачів» [3, с. 140].

Сподобалася варшавській публіці й інтерпретація українською артисткою образу Манон в опері Ж. Массне. Так, музичний критик А. Полінський писав: «П. Крушельницька чудово виконала головну партію. У перших сценах весела щебетуха та наївне дівча, у наступних – ніжна й палка коханка – славетна примадонна викликала справжнє захоплення майстерно

модульованим співом і грою, яка винятково демонструє її почуття» («Kurjer Warszawski», 12.10.1902 р.) [3, с. 96].

Особливий успіх в опері «Манон» Ж. Массне очікував Крушельницьку під час виступів у Львові у квітні 1903 року. Тоді артистка виступила у шести виставах: «Манон» Ж. Массне, «Графиня» С. Монюшка, «Жидівка» Ф. Галеві, «Трубадур» Дж. Верді, «Гугеноти» Дж. Мейєрбера, «Галька» С. Монюшка.

Про першу виставу за участю С. Крушельницької газети писали так: «П-на Крушельницька як співом, так і грою станула на височині європейської артистки і здобула собі приступом загальну симпатію. [...] Вже в першій акті перервала львівська публіка чудовий її спів рясними невмовкаючими оплесками, зрозумівши, що має перед собою артистку, що відчуває штуку, переймається нею і відтворює її з артистичним пієтизмом. [...] Одушевлене росло по кожній акті, а досягло кульмінаційної точки по сцені в монастирській келії, що випала знаменито – бо реалістично. П-на Саломея розвинута тут всі свої засоби співу і гри і влила в ситуацію всю свою душу» (Н. В., «Руслан», №77, 17.04.1903 р.) [3, с. 96].

У 1908 та 1913 роках обидві опери Соломія Крушельницька включила у свій репертуар під час гастролей в Буенос-Айресі. Улюблениця аргентинської публіки, вона була неперевершеною інтерпретаторкою обох образів Манон Леско. Підсумовуючи наголосимо, що опери «Манон» Ж. Массне і «Манон Леско» Дж. Пуччіні стали значним досягненням Соломії Крушельницької, завдяки їй здобули велику популярність і увійшли в репертуар театрів Львова, Кремени, Сантьяго, Варшави та Буенос-Айреса.

Джерела та література

1. Соломія Крушельницька : Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / авт. вступ. ст., упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1978. Ч. 1. 398 с., іл.
2. Соломія Крушельницька : Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1979. Ч. 2. 447 с., іл.
3. Соломія Крушельницька. Хроніка 1893-1920 рр. / Муз.-мемор. музей С. Крушельницької у Львові / авт.-упоряд. Д. Білавич. Львів : Растр-7, 2019. 240 с.; 36 іл.
4. Оперний світ Соломії Крушельницької : путівник по операх з репертуару співачки / Муз.-мемор. музей С. Крушельницької у Львові / упоряд. М. Зубеляк, передм. О. Козаренка. Львів : Априорі, 2018. 184 с.; іл.

УДК 792.54.071.2-055.1(71=477.83)(025.171)

Якимішин Анна,
старший науковий співробітник,
Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові

До питання творчої співпраці Соломії Крушельницької і Артуро Тосканіні

Видатна українська співачка Соломія Крушельницька виступала на багатьох оперних та концертних сценах світу. У процесі підготовки до виступів вона співпрацювала з композиторами, співаками, диригентами, піаністами. Особливе місце посідають творчі контакти Соломії Крушельницької з видатним італійським диригентом Артуро Тосканіні. Завдяки тандему цих митців відбулися знакові в історії оперного мистецтва оперні вистави.

Annotation: *The outstanding Ukrainian singer Solomiya Krushelnytska performed on many opera and concert stages around the world. In the process of preparing for performances, she collaborated with composers, singers, conductors, and pianists. Solomiya Krushelnytska's creative contacts with the outstanding Italian conductor Arturo Toscanini occupy a special place. Thanks to the tandem of the artists, significant opera performances took place in the history of opera art.*

Ключові слова: Соломія Крушельницька, Артуро Тосканіні, театр, опера, роль, новаторство, сцена, рецензії.

Key words: *Solomiya Krushelnytska. Arturo Toscanini, theater, opera, role, innovation, stage, reviews.*

Яскравою сторінкою творчої біографії Соломії Крушельницької стала її співпраця з видатним італійським диригентом Артуро Тосканіні (1867–1957). Цьому геніальному митцю була притаманна чесність, безкомпромісність як у мистецтві, так і в ідейних переконаннях, тверда громадянська позиція.

Артуро Тосканіні був переконаним антифашистом. За часів правління диктатора Муссоліні в Італії він неодноразово критикував режимовладців. Широкий розголос отримала його відмова виконати фашистський марш «La Giovinezza» перед виставою в «La Scala». Цю подію дуже колоритно описав у своїх спогадах відомий український співак Михайло Голинський, який у 1920–1925 роках навчався в Мілані:

«Я був на цій виставі...

Кожна вистава починається все точно о дев'ятій годині вечора, і до цього публіка так привикла, що якби капелік

(диригент – А.Я.) не явився перед пультом і рівно о дев'ятій годині не зачав диригувати увертюрою, то публіка зробила би страшний галас, крик, свист...

За яких пару мінут перед дев'ятою годиною в Королівській ложі з'явився Муссоліні зі своїм штабом – і на них були звернені очі всієї публіки, яка повставала з місць і гучними оплесками їх привітала. Після цього мав вийти Тосканіні і рівно о дев'ятій годині стати при пульті і зачати диригувати оркестрою.

Але минуло п'ять, десять, п'ятнадцять мінут, а Тосканіні не виходить. Лише ад'ютант Муссоліні виходив два рази з ложі і за кожним разом щось «мельдував» (повідомляв – А. Я.) Муссоліні. Вся публіка була як підмінована, але не робить авантюри, бо боїться Муссоліні. Дперва вісімнадцять хвилин по дев'ятій годині ввійшов острим кроком Тосканіні, став перед пультом, лівою рукою зачав поправляти чуприну, а довгою

батутою в правій руці дав знак оркестрі, і оркестра зачала грати увертюру.

Причиною такого скандального спізнення Тосканіні, як мені сказав на другий день капітан поліції було таке: перед початком вистави Муссоліні послав свого ад'ютанта до Тосканіні з вимогою, аби Тосканіні перед увертюрою «Аїди» казав оркестрі заграти фашистський марш «La Giovinezza». Ад'ютант прийшов до Тосканіні і йому каже: «Бажанням дуче є, аби Ви, Маестро, перед увертюрою заграли «La Giovinezza». Почувши слово «дуче», якого Тосканіні не любив, він відповів ад'ютантові: «Перекажіть вашому дуче, що в «La Scala» – я дуче і грати не буду». Ад'ютант це переказав Муссоліні, і обидва рази Тосканіні відмовлявся грати...

Розуміється, що ця звістка блискавкою облетіла весь Мілан. Одні (головно державний апарат) стали на боці Муссоліні, а весь непартійний світ і чужинці стали на стороні Тосканіні. Безборонний Тосканіні не міг довго вести бою з Муссоліні і самотнім виходом з «дурної» ситуації було виїхати з Італії. І Тосканіні за місяць виїхав з Мілану до Нью-Йорку, де був диригентом «Metropolitan-Opera», весь час, аж доки Муссоліні не вмер. Дперва аж тоді Тосканіні вернувся до своєї батьківщини Італії, котру він так дуже любив».

Артуро Тосканіні дуже прискіпливо дотримувався усіх ремарок композиторів, надзвичайно ретельно готував оперні вистави. За словами музикознавиці Софії Хентової, «у тому, що стосувалося роботи, Тосканіні був невблаганним. Репетиції тривали по 6–7 годин. Його розлючували «вольності» співаків, які прагнули показати лише свою техніку, без урахування сенсу музики. Одного разу в Пізі примадонна прикрасила свою арію химерною ефектною, проте безглуздою каденцією. Тосканіні перервав репетицію. « – Зірка тут я, а не Ви, – образилася співачка. – Зірки, мадам, тільки на небі, – відповів Тосканіні й передав партію іншій співачці» [4].

Співпраця Соломії Крушельницької і Артуро Тосканіні почалася у грудні 1904 року, коли видатний італійський диригент запросив її до участі у виставі опери «Лорелея» А. Каталані. Про це згадує у своїх спогадах

італійський музикознавець Гвідо Маротті: «Артуро Тосканіні, – найвимогливіший до музикантів, починаючи від себе, і не дуже приязний до співаків – схилився перед Соломією Крушельницькою. Працюючи головним диригентом театру «Regio» в Турині, він приступив до постановки опери «Лорелея» композитора Альфредо Каталані [...] і обрав на головну роль Крушельницьку. Її було запрошено на чотири вистави. Однак у зв'язку з надзвичайною вимогливістю знаменитого диригента і його прагненням досконалості, репетиції опери Каталані тривали довше призначеного часу, і синьйора Соломія відмовилася від участі у двох останніх виставах, оскільки змушена була поїхати з Турину до барселонського театру «Liceo», де попередньо домовилася про виступи у кількох спектаклях [...].

Тосканіні боляче сприйняв від'їзд Крушельницької. Закінчивши цикл спектаклів «Лорелеї», він відчув необхідність написати великій актрисі ці короткі рядки: «Дорога синьйора Саломея! На мій превеликий жаль, після вашого від'їзду розвіялась атмосфера зачарування і весь той дух невимовної поетичності, який Ви створили своєю участю у «Лорелеї». Бідний і завжди нещасний Каталані: знайти у Вашій особі найкращу виразницю своєї світлої мрії і бачити, як вона несподівано зникла. Чи ви повернетесь знов? Щиро вірте мені. Артуро Тосканіні».

Наступною спільною роботою видатних митців була світова прем'єра опери Вітторіо Ньєккі «Кассандра», а згодом постановка опери «Мадам Баттерфляй» Дж. Пуччіні, які відбулися у грудні 1905 року в Болоньї в театрі «Comunale».

У 1906 році Соломія Крушельницька в складі італійської трупи вирушила в своє перше аргентинське турне в Буенос-Айрес. Трупу очолював Артуро Тосканіні. Того сезону під керівництвом Тосканіні Крушельницька виступила в операх «Ля Валлі» та «Лорелея» Альфредо Каталані, «Джоконда» Амількаре Понк'єллі, «Мефістофель» Арріго Бойто, «Тоска» Джакомо Пуччіні, «Валькірія», «Трістан та Ізольда» Ріхарда Вагнера.

Особливим успіхом у виконанні української співачки користувалися опери Вагнера. Виступ Крушельницької в опері

«Валькірія» 16 червня 1906 року став вершиною її слави. «Брунгільда у її виконанні, – писав мистецтвознавець Мар'яно Бош, – ще ніколи не викликала таких овацій, якими вона була зустрінута того вечора. Оркестр змушений був припинити гру, бо неможливо було продовжувати її, – такими одностайними були овації публіки. Тосканіні повинен був це зробити, керуючись здоровим глуздом...»

Найбільшим досягненням творчого тандему співачки і диригента були постановки опер Ріхарда Штрауса «Саломея» і «Електра».

Світова прем'єра «Саломея» відбулася 9 грудня 1905 року на сцені Дрезденської придворної опери і викликала безліч дискусій. Публіку вразило новаторське трактування біблійного сюжету, незвична мелодика й гармонія твору. Через рік «Саломея» була поставлена на сцені театру «La Scala» в Мілані під керівництвом Артуро Тосканіні. Головну партію виконувала Соломія Крушельницька.

Партія Саломеї була надзвичайно складною, але за спогадами музикознавця Гвідо Маротті, «Соломія Крушельницька виявилася так добре підготовленою [...], що Тосканіні – фантастичний інтерпретатор величезної партитури (загалом 40 репетицій) – попросив співачку не перевтомлюватися, берегти себе і взагалі не співати під час репетицій, а сидіти на сцені і лише позначати, там де потрібно, вступи до сольних арій і хорових партій» [1, с. 118].

Успіх цієї вистави перевершив усі сподівання. «24 грудня 1906 року «Саломея» тріумфує в Міланському театрі «La Scala» завдяки магії Тосканіні і чарам Крушельницької», – писав музикознавець Рінальдо Кортопассі» [1, с. 130].

Виступ співачки викликав беззастережне, одностайне захоплення слухачів. Гвідо Маротті згадував: «Вже на першій виставі вона сама виконала «Танок

семи серпанків», не скориставшись з можливості заміни професійною танцюристкою. Це було сенсацією і справжнім тріумфом» [1, с. 119].

Італійська прем'єра «Електри» Р. Штрауса відбулася 6 квітня 1909 року також на сцені «La Scala» і принесла ще одну перемогу Соломії Крушельницькій і Артуро Тосканіні. Ріхард Штраус високо оцінив майстерність співачки. В листі до свого приятеля Віллі Левіна він написав: «В Мілані я слухав дуже гарне виконання «Електри». Електра–Крушельницька знаменита, оркестр на диво гарний, в цілому я ще ніде не чув, щоб мій твір так гарно співали, все – кантілена» [2, с. 382].

Останній спільний виступ Соломії Крушельницької і Артуро Тосканіні відбувся влітку 1909 року в Неаполі в театрі «San Carlo» під час концерту, присвяченому пам'яті композитора, піаніста і диригента Джузеппе Мартуччі. Тоді прозвучали такі твори Мартуччі, як Одинадцята симфонія, «Ноктюрн», «Новелета», «Тарантела» і «Пісня спогадів» на слова Рокко Пальєра, яку виконала Соломія Крушельницька.

Згодом Артуро Тосканіні написав такі рядки про українську співачку в листі до італійської піаністки Джуліани Вентурі, подруги Крушельницької: «Скільки чудових спогадів про мистецтво і дружбу промайнуло в моїй уяві! [...] Неперевершена співачка, чарівна жінка! Нам довелося зустрітися ще раз у Віареджо в роки першої світової війни. Потім моє циганське життя, мої мандрівки по Америці обірвали всі контакти між нами» [1, с. 133].

А Соломія Крушельницька так оцінювала свою співпрацю з диригентом: «Тосканіні є найосвіченішим і найвидатнішим диригентом сучасності. Я виграла з ним найважчі і найважливіші бойовища. Вагнер, Каталані, Штраус – ось віхи нашої невтомної праці і наших перемог» [1, с. 241].

Джерела та література

1. Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / авт. вступ. ст., упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1978. Ч. 1. 398 с.; іл.
2. Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1979. Ч. 2. 447 с.; іл.
3. Соломія Крушельницька. Хроніка 1893-1920 рр. / Муз.-мемор. музей С. Крушельницької у Львові /

авт.-упоряд. Д. Білавич. Львів: Растр-7, 2019. 240 с.; 36 іл.

4. Хентова С. Подвиг Тосканіні. 1972. URL : <https://bookshake.net/b/podvig-toskanini-sofya-mihaylovna-hentova>

УДК 792.54.071.2(477)«18/19»(092)Крушельницька
Ш66

Шкільний Володимир,
заслужений вчитель України,
сміт Козова

Виступи Соломії Крушельницької у Себеніко (Шибеник, Хорватія) в травні – червні 1896 року

У роботі висвітлено невідомі сторінки біографії Соломії Крушельницької, що стосуються її виступів у театрі Маззоліні в Себеніко (Шибеник, Хорватія) 1896 року. Вона була учасницею урочистих подій з нагоди відкриття пам'ятника Ніколо Томмазео.

Annotation: The work highlights unknown pages the biography of Solomiia Krushelnytska relating to her performances at the Mazzoleni Theatre in Sebenik (Sibenik, Croatia) in 1896. She was a participant in the solemn events on the occasion of the unveiling of the monument to Niccolo Tommaseo.

Ключові слова: Соломія Крушельницька, Себеніко, Шибеник, Ніколо Томмазео, опера, «Гугеноти», «Бал-маскарад».

Key words: Solomiia Krushelnytska, Sebenico, Sibenik, Nicolo Tommaseo, opera, «Huguenots», «Masquerade ball».

У квітні 1896 року Соломія Крушельницька виступала в Далмації, зокрема в Задарі (тепер Хорватія) на сцені театру «Nuovo». Часописи повідомляли про її виступи в операх «Бал-маскарад», «Ернані» Дж. Верді, «Гугеноти» Дж. Мейєрбера, «Манон Леско» Пуччіні, «Маріон Делорм» А. Понк'єлі [1, с. 58].

У листі до Михайла Павлика із Зари (тепер Задар) 30 квітня 1896 року Соломія Крушельницька писала: «Витриваю до кінця і переконаю всіх песимістів наших, що й руська душа є здібна обняти хоч би найвищий вершок в артизмі, та й тим самим потягну других за собою, щоб не гнили там вже за життя. Не знаю, що мені сталося, що попала аж в такий патос. Я Вам кажу, що чую в собі страх багато вогню і енергії...»

У цитованому листі Крушельницька

повідомляє, що перебуватиме в Зарі приблизно до 10 травня. Вона успішно виступає, читає італійською Аду Негрі, Дж. Кардуччі, а також просить дозволу у Павлика затримати на декілька днів прислані ним книжки Пушкіна, Лермонтова та Некрасова [3, с. 274–276].

Про успішні виступи Соломії, її вроду, шляхетність, талант, спів і гру із захопленням писала місцева преса.

Джерела вказують також на виступи С. Крушельницької у цьому сезоні в Удіне, Сан-Ремо, а також Себеніко, де вона співала на відкритті пам'ятника італійському поетові Томасіно [1, с. 59].

У статті «Співачка світової слави» Петро Медведик пише: «Крушельницьку запрошують взяти участь у ювілейних концертах італійського поета Томаскіно в Далмації (1895)» [2, с. 28].

Ці дві згадки вказують на подію, яка відбулася 31 травня 1896 року – відкриття у Себеніко пам'ятника Ніколо Томмазео, справжнє прізвище якого у спогадах, що лягли в основу вищезгаданих публікацій, з часом призабулося, оскільки самі ці спогади могли бути записаними значно пізніше згадуваних подій [15].

Поштівка кінця XIX століття із зображенням пам'ятника Ніколо Томмазео.

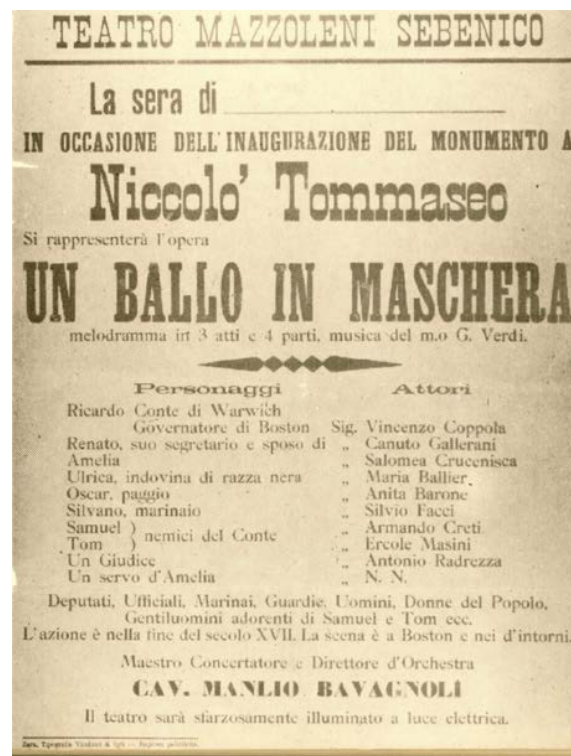
Італійці вважають Ніколо Томмазео (Niccolò Tommaseo, 1802 – 1874), уродженця далматинського міста Шибеник, слов'янина за походженням, найвидатнішим італійським письменником XIX століття, а ще він видатний лінгвіст, літературознавець і політик, учасник Рісорджименто [12], [13], [14].

Пам'ятник відкривався з великими почестями, феєрверками, з участю знаменитих гостей. Його автором був відомий італійський скульптор Етторе Ксіменес (Ettore Ximenes, 1855–1926), який творив у стилі італійського неоренесансу.

Програма святкувань тривала три дні. У її межах відбулися дві оперні вистави: 30 травня – «Бал-маскарад» Дж. Верді та 31 травня «Гугеноти» Дж. Мейєрбера [10, с. 44–45].

Хочу звернути увагу на фотографії двох театральних афіш цього часу, що їх

опублікував у своїй книзі відомий хорватський історик, професор Іво Лівакович [8, с. 48-49]. Одна з них повідомляє, що в театрі Маззолені у Себеніко з нагоди відкриття пам'ятника Ніколо Томмазео відбудеться постановка опери Дж. Верді «Бал-маскарад». У переліку персоналій та акторів зазначено, що в ролі Амелії – Salomea Crucenisca, варіант

Афіша до опери Джузеппе Верді «Бал-маскарад».

написання прізвища Соломії Крушельницької. Внизу афіші цікава примітка: «Il teatro sarà sfarzosamente illuminato a luce elettrica» («Театр буде пишно освітлений електричним світлом»).

Завдяки своєму меру Анте Шупуку, хорватському винахіднику, підприємцю і політику, 28 серпня 1895 на ріці Крка було відкрито гідроелектростанцію, другу в світі після Ніагари (США), і вулиці та будинки Шибенику отримали електричне освітлення. Через дев'ять місяців, в суботу, 30 травня 1896 року, під час постановки опери «Бал-маскарад» було вперше освітлено театр Маззолені [9, с. 198].

Дату спектаклю на цій афіші не вказано, проте пункт №3 вищезгаданої програми святкувань повідомляє, що в суботу 30 травня о 9 годині відбудеться театральна постановка опери «Бал-маскарад» [10, с. 44].

Театр Маззолені.

Також у репортажі про урочистості з нагоди інавгурації пам'ятника Ніколо Томмазео газета «Il Dalmata» писала, що у суботу ввечері відбувся дуже вдалий феєрверк, а згодом у театрі – вистава «Бал-маскарад» [6, с. 1].

Пункт №7 програми святкувань анонсує в неділю, 31 травня, саме в день відкриття пам'ятника, о 8 годині, участь у святкуванні пароплава, прикрашеного вогнями і гарматами, а також театральну презентацію опери «Гугеноти» та ілюмінацію міста [10, с. 45].

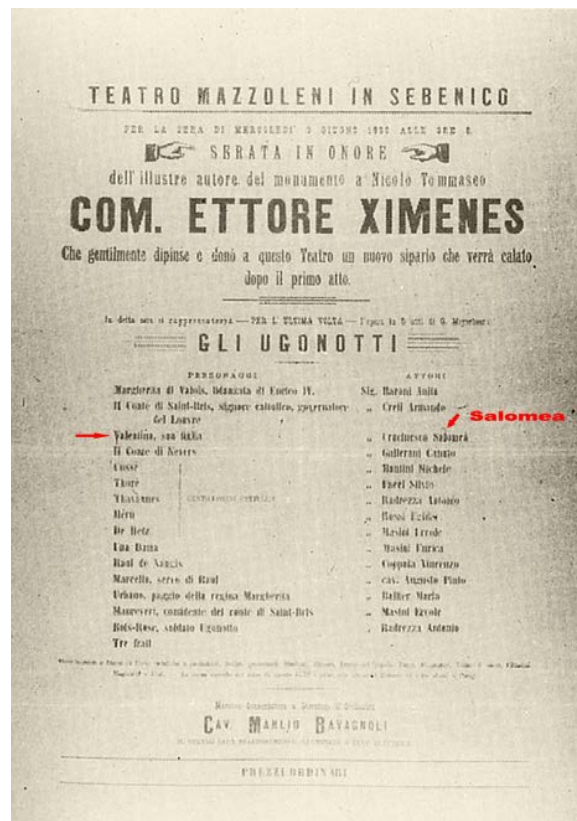
Про те, що Соломія Крушельницька

Соломія Крушельницька у ролі Валентини.

співала і в цій опері, згадується у ювілейному виданні, присвяченому 100-річчю театру Маззолені, що надруковане у 1970 році в Римі нащадками італійців, які колись жили в Шибенику, серед них – відома італійська оперна співачка Естер Маззолені. Її предок, Франческо Маззолені, був фундатором цього театру, якому присвоїли його ім'я, а батько – видавець Паоло Маззолені, що у 1897 році видав книгу про пам'ятник Ніколо Томмазео з програмою святкувань, про яку написано вище.

Цей невеликий твір подає важливі деталі про період від початку діяльності театру до 1943 року. Там повідомляється, що в пам'ятний оперний сезон 1896 року з нагоди відкриття пам'ятника Томмазео опери «Гугеноти» і «Бал-маскарад» виконано із la celebre soprano (знаменитим сопрано) Соломією Крушельницькою, тенором Копполі, басом Пінто, з концертним майстром (диригентом) Баваньолі. У театрі також співав баритон із Зари (Задару) Піні Корсі [11, с. 9]. Друга афіша із книги Іво Ліваковича інформує, що у театрі Маззолені в середу, 3 червня 1896 р, о 8-й годині вечора, на честь славетного автора монумента Ніколо

Афіша до опери Джакомо Мейєрбера «Гугеноти».

Томмазо команданте Еторе Ксіменеса, який люб'язно намалював і подарував цьому театру нову завісу, що опуститься після першого акту, востаннє буде представлена опера Дж. Мейєрбера «Гугеноти».

Хоч ця фотографія афіші не високої якості, проте на ній можливо розпізнати, що у ролі Валентини – Salomea Crucinisca. Це не дуже поширений варіант написання прізвища Соломії Крушельницької іноземною мовою, яких, за свідченням Романа Савицького, є більше десяти, що створює певні проблеми для дослідників, особливо зарубіжних.

У своїй праці видатна хорватська поетеса, есеїстка, критик і журналістка Гроздана Цвітан пише: «Загодив встановлення пам'ятника Томмазо в Шибенику поряд із скульптором Ксіменесом та іншими знаменитостями була славна українська сопраністка Соломія Крушельницька. Тоді в Шибенику вона співала в «Бал-маскарад» Верді та «Гугенотах» Мейєрбера. Але її ім'я на плакаті зазначено як Salomea Crucinisca. З такої транскрипції важко впізнати велику європейську зірку, яка підкорила обидві Америки між двома війнами і яка своєю мужністю та вокальними здібностями врятувала для музичної історії Мадам Баттерфляй. На відміну від виступів Естер Маззоліні чи Ольги Борової-Валоушкової, Марка Вушковича та інших, значущість Соломії Крушельницької та її перебування в Шибенику згублено в історичних переминах». [5, с. 49–50].

Ця афіша свідчить про те, що Соломія Крушельницька співала в Себеніко (Шибенику) не лише два дні у межах програми святкувань з нагоди відкриття пам'ятника Нікколо Томмазо.

За повідомленням Гроздани Цвітан, опери «Бал-маскарад» Дж. Верді та «Гугеноти» Дж. Мейєрбера виконувалися в Шибенику 9 разів (Верді 2 рази: 28 і 30 травня 1896 р., Мейєрбер – 6 разів: 24, 25 і 31 травня та 1, 3 і 6 червня 1896 р. Яка з них була виконана 27 травня не встановлено, тому що її знайдено у формулярі, який свідчить, що та сама трупа під керівництвом Манліо Баваньолі виступала і того дня [4].

Зі згаданих вистав є чотири афіші в Музеї міста Шибеник, що записано у Хроніці

літератури і театрології [7].

На 5 червня є окрема афіша, де виділено: soprano Salomea Crucinisca. Отже, Соломія Крушельницька весь цей час виступала в Шибенику, а не лише два дні в двох виставах, – резюмує хорватська дослідниця [4].

Афіша з виділеним ім'ям Соломії Крушельницької на 5 червня може свідчити про особливу програму на цей вечір, можливо, це був її бенефіс або прощальний концерт, оскільки цієї дати у переліку вистав, що подає пані Цвітан, немає.

Слід звернути увагу ще на такий нюанс. На вищезгаданій другій афіші із книги Іво Ліваковича зазначено, що 3 червня востаннє буде виконана опера Дж. Мейєрбера «Гугеноти». Навіть якщо трійка на афіші не виглядає переконливо, слово mercoledì – середа читається добре, та й календар 1896 року підтверджує, що 3 червня була середа. Гроздана Цвітан у переліку постановок «Гугенотів» називає за цією датою ще одну – 6 червня.

У матеріалах Державного архіву Шибеника, що стосуються цього сезону, крім афіш та бланків, є один театральний квиток без підпису, виданий 6 червня, на якому надруковано сонет Ксіменесу, а також роздрукована афіша на 14 червня – Concerto d'addio Ettore Ximenes – Прощальний концерт Еторе Ксіменесу [4].

З написаного вище зрозуміло, що автора пам'ятника вшановували з великими почестями, можливо, що під час цих святкувань могли вноситися корективи та зміни.

Очевидно, у концерті 14 червня Соломія Крушельницька вже не брала участі, оскільки є інформація, що з 10 червня по 15 серпня вона була заангажована на гастролі до Кракова у складі трупи Львівської опери [1, с. 59].

Отже, на основі написаного можна зробити висновок, що Соломія Крушельницька виступала у Шибенику протягом усього часу гастролей італійської трупи під керівництвом Манліо Баваньолі, у рамках яких відбулося торжество відкриття монумента Нікколо Томмазо.

Post scriptum: Колізії історії.

Ніколо Томмазо (первісне хорватське прізвище – Нікола Томашич) освіту здобув в Падуї, був вихований на італійській культурі, у яку згодом зробив свій значний внесок, за що належно пошанований в Італії. Його іменем названі навчальні заклади, вулиці і площі багатьох міст.

Однак в своєму рідному Шибенику, а також в Далмації і Хорватії його постать, як і діяльність, є контроверсійною. Хоч він не відцурався свого слов'янського коріння, проте був противником об'єднання Далмації з Хорватією, відстоював автономію, виступав за італійську Далмацію. Його вважають предтечею іредентизму, руху за приєднання до Італії прикордонних земель Австро-Угорщини, населених італійцями, що не увійшли до складу Італії при її возз'єднанні. У Далмації ж, і в Шибенику зокрема, серед населення переважали хорвати.

Також варто відзначити, що у композиції пам'ятника Томмазо, який, безсумнівно, мав художню вартість, присутній юнак, в якому впізнавали постать молодого Габріеле д'Аннунціо [5, с. 49]. З тих та інших причин у 1945 році пам'ятник Томмазо у Шибенику було знесено.

Інші роботи Етторе Ксіменеса, автора цього пам'ятника, були встановлені в Нью-Йорку, Буенос-Айресі, Мілані, Києві і Сан-

Паулу. Два пам'ятники у Києві – Олександрю II (1911) і Петру Столипіну (1913) були знесені (Столипіну – у 1917 році, Олександрю II – у 1919 році).

Театр у Шибенику в кінці січня 2020 року відзначив 150-літній ювілей, з іменем Маззоліні він був до відходу італійців на початку 20-х років минулого століття. Можливо, він знову так називався в 1941–1943 рр., але тоді здебільшого в ньому демонструвались фільми та ставились естрадні програми для військових.

В основному італійці залишили Шибеник в 1922 році. З 1922 по 1927 рік не збереглося жодної театральної афіші, а на афішах 1927 року театр називався Міським театром (Grasko kazalište – Šibenik) [4]. Сьогодні у ньому ставлять драматичні вистави.

Уявімо собі, якою бачили нашу славу Соломію далекого 1896 року у далматинському місті Шибеник. У той час їй ще не виповнилося 24 роки. Вона була якраз тим діамантом цього багатого та величного свята – молода, красива, талановита українська дівчина і геніальна співачка, яка своїм досконалим мистецтвом пробуджувала найвищі хвилі почуттів. І не дарма у книзі, яка вийшла друком через 74 роки від того часу, її названо *la celebre soprano*.

Джерела та література

1. Білавич Д. Соломія Крушельницька. Хроніка 1893–1920 років. / Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові. Львів : Растр, 2019. 240 с.
2. Медведик П. Співачка світової слави // Соломія Крушельницька. Шляхами триумфів. Тернопіль : Джура, 2008. 392 с.
3. Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1979. Ч. 2. 377 с.
4. Цвітан Г. Лист до Ігоря Родіна. Загреб – Шибеник, 28 квітня 2020 / Из збірки Володимира Шкільного.
5. Cvitan G. Jezik, Tommaseo, politika...nekoliko iskrica iz povijesti HNK Šibenik// Osvit. Godišnjak za promociju kulturne i prirodne baštine šibenskog kraja. Godište IV. Šibenik, 2019. 258 s.
6. Il Dalmata. Numero 45, Zara, Mercoledì 3 Giugno 1896. Anno XXXI.
7. JAZU/ danas HAZU, godina VI, br. 14-16, 1980. strana 262/3.
8. Livaković I. Kazališni život Šibenika. Muzej grada Šibenika, 1984. 280 s.
9. Livaković I. Tisučljetni Šibenik. Gradska knjižnica. Šibenik, 2002. 332 s.
10. Programma delle feste nell'inaugurazione del monumento a Niccolò Tommaseo//XXXI Maggio MDCCCXCVI Niccolò Tommaseo e il suo monumento in Sebenico. Editore Paolo Mazzoleni. Sebenico, 1897. 320 s.
11. Un secolo di vita del teatro Mazzoleni di Sebenico 29-1-1870 29-1-1970. A cura di Manlio Cace con lettera di Ester Mazzoleni. Estratto dal Fascicolo I – 1970 della «Rivista Dalmatica». Roma – Piazza Firenze, 27. 32 s.
12. Томашич Николай. URL : <https://slovar.cc/enc/brokhauz-efron/1672148.html>
13. Томмазо Ніколо. URL : <https://slovar.cc/enc/brokhauz-efron/1672172.html>
14. Niccolò Tommaseo. URL : <https://www.wikidata.org/wiki/Q558177>
15. Rodin I. Šibenski park – Sebeniko. URL : <https://www.sebenico.com/our-works/sibenski-park/>

Штокайло Тетяна,
екскурсовод відділу науково-просвітницької роботи,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Чоловіки мистецького оточення Соломії Крушельницької

У статті розглядається життєвий та творчий шлях Соломії Крушельницької. Особлива увага приділяється її особистому життю. Висвітлено творчі здобутки співачки для української та світової культури.

Annotation: *The article examines the life and creative path of Solomia Krushelnytska. Special attention is paid to her personal life. The creative achievements of the singer for Ukrainian and world culture are highlighted.*

Ключові слова: *Соломія Крушельницька, співачка, талант, культура, родина, кохання.*

Key words: *Solomiya Krushelnytska, singer, talent, culture, family, love.*

Серед найбільших співаків світу кінця XIX – початку XX ст. вона була символом досконалості і неперевершеності. Її незрівнянної краси лірико-драматичного сопрано діапазоном майже в 3 октави воістину унікальне явище в оперному мистецтві. Але, незважаючи на велику популярність, Соломія Крушельницька була надзвичайно привабливою жінкою і завжди оберігала своє особисте життя від сторонніх. Артистка не вела щоденника, не залишила спогадів. Можливо, через це в її біографії є так багато недосліджених сторінок і навіть загадок [1, с. 3].

Доля була щедрою до Соломії, наділивши її артистичним талантом і голосом надзвичайної краси. Але артистка ніколи не зазнавалася, із людьми була скромною і люб'язною, до зарозумілих ставилася з великою погордою. Її слухачами часто були шанувальники. «Вашу сестру не можна не любити, як не можливо не любити весну» – сказав мені якийсь один чоловік. Багато просило її руки. Між ними були гарні, талановиті люди. Не можна сказати, що їй ніхто з них не подобався. Але вона була так зайнята своєю роботою, так захоплена мистецтвом, що про одруження і не думала. Просили її руки аристократи, різні багатії.

Та про таких вона й чути не хотіла [...] – так згадує про неї сестра Олена Крушельницька-Охримович [3, с. 67].

Найдостовірнішим джерелом, з якого черпаємо відомості про характер артистки, її думки, життєві проблеми, соціальну позицію, є листування з Михайлом Павликом (листи 1893–1905 рр.) – письменником, публіцистом, громадським і політичним діячем та зокрема вірним другом і наставником Соломії Крушельницької. Ці листи розкривають перед нами рішучу, відважну жінку, схильну деколи іронізувати над собою, сильну особистість, яка ніколи не впадає в розпач і навіть у хвилини найважчих випробувань може себе опанувати і взятися до праці: «Най там громи б'ють на мене, а я беруся за роботу, бо лиш нею всій біді зроблю кінець!».

З листів дізнаємося про різні аспекти життя і творчості співачки, її погляди на шлюб, ось два листи із них:

«Ви падкуєте, що я буду робити, як я погоджу замуже з публічною службою. Та ще з такою як моя? Я не знаю звідки Ви на такі мисли прийшли. Мені ані в голові і про замужа, ані слова до Вас про щось подібного не писалам, бо се зовсім не на часі для моїх мрій. Не хочу абсолютно заперечувати Ваших

підозрінь, бо всьо можливе на тім Божім світі».

«Ждалисте мого писаня, тепер ся кайте, бо видите, що від мене тяжко ся довідати щось нового. Так я закохалася в музиці, що не здібна о чімсь іншим думати. Нещасливий був би чоловік, якби я і по замужжю не покинула театру. Я би його не потрафила любити так, як люблю музику, а се було би болісно для него, а ще більше для мене (4.04.1894)»

«Казала Вам якось раз, що я тепер ані можу, ані хочу гадати о подружю і взагалі не хочу нікому завадою бути, бо і сама завади не потребую. Мені треба спокою до праці і поступу, і то такого спокою, щоби могла цілу душу віддати артизмові. Поволі переконаюся, що артизм відплачується мені самими терпіннями і нищит моє здоровля (02.06.1894р.)» [6, с. 1].

А час минав. Оплески, тріумф залишилися в минулому, а в хаті – пустка... «Помиляються ті, – ділилися своїми думками на схилі літ Соломія Амвросіївна, – хто переконаний, що успіх, популярність, слава, гроші, безжурне життя наближають нас до того ідеалу, який ми звикли називати щастям. Я навмисне не назвала коханням. Те, що я уявляла про нього, діймало до живого в єдиній моїй пристрасті – співі. Мої батьки нишком журилися, що минають роки, а ті, хто приносить мені букети найчарівніших квітів, – здебільшого театральні глядачі. Я, звичайно, одержувала палкі листи від різних моїх шанувальників і залицяльників. Мабуть, і відповідала на них коротко, чемно, стилем святкових побажань. У мене вдома, як і у всіх інших попівських сім'ях того часу, дочкам нічого не згадували про любов. Про неї був час дізнались після одруження, бо одруження – це була єдина можлива форма, в якій виявилася ця священна таємниця чи нормальна хвороба, коли приходило перше кохання. Десь воно існувало і колись повинно було з'явилось, а чи воно буде називатись щастям чи долею... ні, справді, про це я не думала ніколи» [8, с. 9]

У цю красиву талановиту жінку були закохані багато чоловіків. А чи зустріла вона кохання?

ЗЕНОН ГУТКОВСЬКИЙ

До Білої, де жила родина Крушельницьких, час від часу навідувалися молоді хлопці-семінаристи. Перед висвяченням молоді богослови повинні були одружитися, тож шукали собі пару. На виданні у Крушельницьких була середня донька Олена. Якось до Крушельницьких приїхав у гості батьків товариш Гутковський з сином-семінарстом Зеноном. Він хотів одружити сина з котроюсь зі шляхетних панн Крушельницьких. Молодому хлопцеві подобалася Соломія, і він, знехтувавши старшою, попросив руки Соломії, якій на той час було 17–18 років.

І вони заручилися... Наречений – гарний, ставний, з доброї сім'ї, приїжджав до Білої тільки іноді. Спочатку його наміри було важко зрозуміти, але він все частіше почав висловлювати свої погляди на сім'ю, на дружину та її обов'язки. «Як вийдеш заміж, станеш господинею, тоді не буде часу співати», – говорив він. Йому не подобалося, що його майбутня дружина співає, грає, багато говорить про музику Баха, Бетховена, Шопена. Зенон Гутковський не приховував свого несприйняття жінки у високому мистецтві: «А я вам бах – і скажу, що волю шопу, ніж Шопена». Коли розмови заходили про концерти, оперу, він говорив: «Я вважаю, що цирк краще, ніж опера».

Соломія добре розуміла, що у неї та її нареченого різні погляди. Але батьки готували придане. Через рік після заручин приїхав молодий. Назначений день весілля розіслали друковані запрошення. Та перед самим весіллям знову зайшла розмова про музику і співи. Гутковський категорично заявив: «Жінка не повинна займатися музикою, а тим більше виступати в концертах у театрі». Це не підходить для неї... Коли він запитав Соломію, які замовляти шлюбні обручки, вона категорично відповіла: «Ніяких!». Наречений образився і поїхав додому, написавши листа: «Я бачу, що Соломія до мене не прихильна, а отже, справу закінчено...». Соломія аж плакала від радості, скакала, як дитина. Але батькам було невесело, адже треба було відмінити весілля.

Люди почали обмовляти родину Крушельницьких, говорити, що їх доньки не

хочуть виходити заміж за теологів, почали обминати їх оселю. Богослови більше не приїжджали женихатись до Білої, і жодна сестра Соломії не вийшла заміж за священника [8, с. 9].

ВОЛОДИМИР САДОВСЬКИЙ

Диригент та критик Володимир Садовський, виходець з приміського села Довжанка, був другом старшого брата Соломії Антона, тож часто гостював у Білій. Володимир був скромним, працьовитим хлопцем, прагнув високих ідеалів і красивих почуттів. На своє горе він закохався у Соломію. Та її образ носив у своєму серці мовчки. Його любов була настільки щирою і єдиною, що він не міг бачити своєю дружиною іншу дівчину. Він кохав Соломію все своє життя... але вона не подавала йому найменших надій, бо присвятила своє життя музиці. Коли Садовський отримав відмову, не одружився на іншій, а висвятився на священника.

Хоч доля і не поєднала Володимира з Соломією, та він був щасливий, коли чув про її тріумфальні успіхи на сцені. Він жив щасливими спогадами юності, коли проспівав з коханою жінкою дуети з опер «Різдвяна ніч» і «Запорожець за Дунаєм». Він радів будь-якій нагоді, щоб побачити Соломію чи навідатися до неї з якимось проханням від друзів. Був щасливий, коли в театрі вручав їй квіти. Бувало, милувався красою її голосу, коли вона й не знала, що він сидить у залі. Тішився, коли бачив на сторінках газети свою рецензію на концертний виступ коханої [8, с. 9].

Листи до Соломії підписував «Той сам» або «Той сам Садовський». На схилі літ, у 1939 році, Садовський у Львові показав понад десять листів від Крушельницької своїй племінниці Стефанії Садовській, працівниці Тернопільського музею. Листи відмовився дати, але щиро розповів їй про свій життєвий роман з співачкою: «Я щасливий, що був однолюбцем» [4, с. 8]. Через рік він помер. Кажуть, що якимось біля могили на Личаківському цвинтарі у Львові бачили Соломію. За кілька кроків від його могили була похоронена пізніше і вона [8, с. 9].

Шанувальником Соломії був також відомий адвокат, політичний та громадський діяч ТЕОФІЛ ОКУНЕВСЬКИЙ. Він походив з дуже відомої галицької родини. Теофіл постійно супроводжував Соломію, адже не личило молодій, неодруженій дівчині самій ходити. Він вважався її нареченим. Навіть, просив руки Соломії у її батька, але не відомо як сталося, що розірвалися стосунки. Хтось з родини Крушельницької писав, що «він був готовий взяти Соломію за жінку після того, як вона сама побувала по світах», що теж для порядної дівчини у той час було не припустимо [7].

Ще один адвокат МИКОЛА ШУХЕВИЧ, до речі, він з того роду, що і генерал Чупринка. Художниця та племінниця Соломії Крушельницької Ярослава Музика, згадувала у листах, що Шухевич був закоханий в Соломію. Чоловік спеціально поїхав за нею до Італії, аби запропонувати руку і серце, а отримавши відмову, він (за спогадами) лише поцілував розпущене волосся Соломії і без зайвого слова повернувся додому [7].

Потім у житті Соломії з'явився письменник ВАСИЛЬ СТЕФАНИК. Взаємини Соломії Крушельницької і Василя Стефаніка оповиті легендами, як це часто буває в житті видатних людей, проте інформації, яка б розкривала історію їхніх стосунків, до нас дійшло небагато. Вони познайомилися

Василь Стефанік.

в Кракові у 1896 році. Василь Стефаник навчався в Ягеллонському університеті, студіюючи медицину, а молода співачка виступала з гастрольями на сцені краківського театру. Це був її другий приїзд до Кракова. Роком раніше вона стала сенсацією – завоювала публіку в операх «Трубадур», «Бал Маскарад», «Аїда» Дж. Верді, «Жидівка» Ф. Галеві, «Гугеноти» Дж. Мейєрбера.

На Василя Стефаника Крушельницька справила сильне враження. Вони приятелювали багато років. Письменник не пропускав жодного її концерту у Львові, Коломиї, Кракові. Вони активно листувалися [2].

За спогадами Семена Стефаника, сина В. Стефаника, у 1925–1930-х роках вони по 2-3 рази на рік зустрічалися на квартирі професора Вацлава Морачевського: «Це відбувалося при обіді, на який запрошували Соломію Крушельницьку, Василя Стефаника, Юрія Морачевського (сина Вацлава Морачевського) і мене. Розмови тривали по 3-5 годин і охоплювали найрізноманітніші питання, проблеми та аспекти. Кожного разу вони закінчували своєрідним концертом з народних пісень, які чудово виконувала Соломія Крушельницька» [2].

В. Стефаник лишився сердечним другом великої співачки на все життя. Останній раз вони зустрілися у Львові, коли відзначали 60-річчя Стефаника. Довгий час перед цією зустріччю через різних людей вона довідувалася, яку пісню любить Стефаник.

У 1931 році Соломія Крушельницька востаннє зустрілися зі своїм приятелем. Тоді вона співала вже хворому Василеві Стефанику його улюблені народні пісні «Лишень моя мила як голубка сива» та «У сусіда». Це був глухий відгомін їх бурхливої молодості, це був останній її спів для друга [3, с. 232–233].

ІВАН БІЛИНСЬКИЙ

У 1895 році з міланською трупою Соломію запросили на осінній сезон до Трієста. На виставу за її участю прийшли кілька українців, серед них – Іван Білинський, аптекар єгипетського короля з Каїра.

Родом з Тернопільщини, Іван ще в гімназії потоваришував з сином одного

подільського пана. Незабаром той пан відправив свого хворого сина на лікування в Єгипет. З ним умовив поїхати й Івана Білинського, щоб він склав синові товариство і опікувався ним. У Каїрі Іван часто ходив до місцевої аптеки по ліки для свого товариша. Старому аптекареві-арабові сподобався цей хлопець, і він прийняв його за сина, вивчивши на аптекаря, а після смерті залишив йому аптеку.

Згодом Білинський здобув значне майно й пошану, став придворним аптекарем короля. Однак туга за Батьківщиною взяла своє, і він поїхав до Львова шукати дружину-українку. Наші галичанки не наважувалися вийти заміж за екзотичного чоловіка і назавжди покинути рідну землю. Білинському підказали, що у Трієсті на той час перебувають сестри Крушельницькі, які давно мандрують світами, і порадили поїхати туди, щоб посватати Олену. Іван швидко помчав у Трієст, пішов до театру і побачив Соломію, яка співала у виставі. Він закохався в неї з першого погляду і на все життя...

Перед поверненням додому до сестер Крушельницьких завітав Іван Білинський із пропозицією одружитися із співачкою. Соломія ввічливо прийняла його, уважно вислухала його освідчення та наміри і твердо заявила, що її покликання спів, мистецтво, що заміж вона не збирається. Білинський зрозумів Соломію і з сумом попросив дозволити йому бути її досмертним другом.

З того часу між ними починається тривале листування, сповнене туги, суму і взаємного підбадьорювання. Час від часу Іван просив дозволу надіслати Соломії дрібний сувенір з Єгипту: брошку – золотий жук-скарабей, оздоблений діамантами, перстень у формі священного вужа, килимок, «щоб, – як писав він, ваші босі ніженьки не торкалися холодної підлоги»... Соломія відповідала своїми сувенірами, які надсилала йому з різних міст, де вона виступала [8, с. 9].

ФЕДІР ШАЛЯПІН

Соломія Крушельницька познайомилася із Шаляпіним, коли їй було 34 роки. До речі, вони були однолітки і народжені під одним знаком. Захоплена його грою, Соломія переслала йому букет мимоз

з кількома словами українською мовою. Наступного дня посланець приніс до покоїв панни Крушельницької букет різнобарвних троянд із запискою: «Хочу співати з Вами». За кілька годин Федір Шаляпін приїхав у розкішному екіпажі парою білих коней і повіз Соломію замісто. Соломія, зауважила для себе, що Шаляпін – стовідсотковий джентльмен. Елегантно одягнений, стриманий, чемний. Вони зустрічалися якийсь час. Незабаром Шаляпін зізнався Крушельницькій: «Перед вами я можу розкрити всі подряпинки свого серця, хоч не маю надії одержати в обмін на це принаймні якусь надію. Що ви сказали б на таку пропозицію? Їдьте зі мною в Париж, а звідтіля далі. Досі я їздив завжди сам. Ви любите музику та оперу не менше, ніж я. Я не зустрів досі жінки, яка так тонко розуміла б мою професію». Він приїжджає ще кілька разів з Парижа, щоб поспілкуватися з Соломією, вмовляючи її податися з ним. Та вона не поїхала.

Федір Шаляпін.

ЧЕЗАРЕ РІЧЧОНІ

Зі своїм майбутнім чоловіком Чезаре Річчоні, італійським аристократом і тонким знавцем мистецтва, Соломія познайомилась в домі Пуччіні. Їхні шляхи перетнулися ще раз у залі суду, коли він був її адвокатом у справі проти театру в Неаполі, куди вона не з'явилась на виступ через виверження вулкану Везувій. Він виграв справу. Згодом симпатія переросла у закоханість.

Коли сценічна кар'єра Соломії Крушельницької наближалася до завершення, у 38-річному віці вона тихо-мирно вийшла заміж. Сталася важлива подія в особистому житті співачки у 1910 році у далекій Аргентині. Чезаре був мером Віареджо, людиною дуже освіченою, інтелігентною та енергійною. Весільна церемонія відзначалася скромністю і простотою. Все відбулося без надмірної пишності. Крушельницька була вдягнена з елегантною простотою. Одна з розкішних вілл італійського міста Віареджо на узбережжі Тірренського моря стала другим рідним домом Соломії Крушельницької. «Коли я вийшла заміж, – зізналася згодом Соломія Амвросіївна, – я залишилась такою наївною як і була. Одруження – велика подія в житті жінки, правда? А я не розуміла цього. Коли в товаристві розмовляли про кохання, як про якусь незвичайну силу, що перетворює людину, я уявляла собі її або по операх, в яких я виступала, або тільки як форму подружжя. Я знала з театру, з літератури, з різних романів, що можна для коханої особи покинути все, зважитись на все, але я не відчувала в собі тієї не переможної пристрасті, яка була б рівнозначна з переворотом. Я дійшла справді поважного віку, поки зрозуміла і відчувала те, що нормальні жінки переживають на десять років раніше. Це було для мене великим відкриттям. Бачите, як іноді складається життя артистки. Всі вважали мене досвідченою і навіть хитрою, а я була страшенно наївною». Так, це не була любов-пристрасть, спалах емоцій, а радше союз двох досвідчених людей, перелуння мудрих сердець. Та якби там не було, а Соломія Крушельницька і Чезаре Річчоні були нерозлучною парою і залишилися такими назавжди, хоч і не мали дітей [7, с. 9]. Своїм сестрам вона розповідала, що Річчоні був її другом, близькою людиною та єдиним чоловіком, якого вона кохала.

Разом закохані прожили 26 років. Через два роки після смерті чоловіка, у 1939 р. Соломія приїхала у Львів до сестри. Там вона зламала ногу стегні, довго прохворіла і не змогла втекти від «визволителів». А для «товаришів» пані у капелюшку та білих рукавичках була чужорідним тілом.

Їй із сестрою надали чотири кімнати на другому поверсі власного будинку, а саму

кам'яницю націоналізували.

Соломія Амвросіївна не отримала радянського громадянства, поки не написала заяву про передачу своєї італійської вілли й усього майна радянській державі. Віллу відразу продали, компенсували власниці мізерну частину її вартості.

Гроші швидко розійшлися і вона залишилась без засобів існування. Їй на допомогу прийшов Василь Барвінський. Адже саме композитор у 1944 році запросив співачку, якій минуло 70 років, на роботу до Львівської консерваторії, директором якої він був на той час.

В останні роки життя Соломія Крушельницька була професором Львівської державної консерваторії, їй у 1951 р. було присвоєно почесне звання заслуженого діяча мистецтв УРСР, а в жовтні 1952 р., за

місяць до смерті Соломія Крушельницька отримала звання професора. Її талант, голос і життя опинилися за «залізною завісою». 16 листопада 1952 року перестало битися серце великої співачки, педагога, громадянина [8, с. 9].

Якось Соломію Крушельницьку запитали, чи не сумує вона за сценою, на що співачка відповіла: «Звичайно, хотілося б і далі виступати, дарувати людям радість зустрічі з великим мистецтвом, – але закон природи не щадить нікого. Я рада, що можу передати хоч частину свого досвіду і мистецького горіння молодим виконавцям, у голосі і виконанні яких я житиму й далі» [5, с. 267].

Велич Соломії Крушельницької в таланті, окриленому благородними ідеями добра і служіння народові [8, с. 9].

Соломія Крушельницька і Чезаре Річчоні.

Джерела та література

1. Білавич Д. Невідома Соломія Крушельницька: таємниця дати народження видатної співачки. *Соломія*. 2017. Липень-вересень. №3(73). С. 3.
2. Білавич Д. Соломія Крушельницька і Василь Стефаник. URL : <https://www.facebook.com/128855583821952/posts/5756780931029361/>
3. Соломія Крушельницька : Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / авт. вступ. ст., упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1978. Ч. 1. 394 с.
4. Медведик П. Віночок Соломії Крушельницької: поезії і музичні твори, висловлювання визначних діячів культури, репертуар співачки / упоряд. П. Медведик. Тернопіль : Збруч, 1992. С. 7
5. Соломія Крушельницька. Шляхами тріумфів : статті та матеріали. / упоряд. П. Медведик та ін.

- Тернопіль: Джура. 2008. 392 с.
- Пасічник Р. Соломія Крушельницька про себе і свій час. *Соломія*. 2016. Липень-вересень. № 3 (69). С. 1.
 - Тимків Р. Кохання Соломії Крушельницької. URL : <https://photo-lviv.in.ua/kohannya-v-zhytti-solomiji-krushelnytskoji/>
 - Мар'яна Юхно. Чоловіки у житті Соломії. *Нова Тернопільська газета*. 2002. 18 вересня № 37(111). С. 9.

Ленчук Ірина,
головний зберігач фондів,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Спогади сучасників Соломії Крушельницької про її життя у Віареджо (Італія)

У статті розповідається про невелике італійське містечко Віареджо, яке стало частиною життя відомої української оперної співачки Соломії Крушельницької. Подано спогади племінниць Одарки Бандрівської, Соломії Скорик, Ярослави Музики, італійського графа Чезаріні про цей період у житті оперної дівки, які доповнено фотокартками з фондової збірки Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

Annotation: *The article tells about the small Italian town of Viareggio, which became part of the life of the famous Ukrainian opera singer Solomia Krushelnytska. The memories of the nieces of Odarka Bandrivska are presented. Solomia Skoryk, Yaroslav Muzika, Italian Count Cesarini about this period in the opera diva's life, which are supplemented with photographs from the stock collection of the Ternopil Regional Museum of Local History.*

Ключові слова: *містечко Віареджо, вілла «Саломе», бульвар Кардуччі, спогади, узбережжя моря, запах цитрини, фортепіано, їдальня, кухня, город.*

Key words: *town of Viareggio, Villa «Salome», Boulevard Carducci, memories, sea coast, smell of lemon, piano, dining room, kitchen, garden.*

Кожне містечко в Італії чимось знаменне, має свою особливу історію. Таким було Віареджо – невелике курортне містечко на березі Тірренського моря. Чари цих місць вабили до Віареджо людей з усіх усюд. Прибували італійці з різних куточків півострова, французи, англійці, росіяни, німці, американці зі Сполучених Штатів та Латинської Америки, мешканці Близького й Далекого Сходу... Усій Європі й усьому світові давало у себе притулок Віареджо, але не численним колоніям, а вибраним, часто ушлявленим особистостям [4. с. 135].

І ось сталося так, що після великих тріумфальних успіхів Соломія Крушельницька обирає тихе Віареджо. Вона стала частиною історії міста, назва якого у перекладі з італійської означає «дорога королів».

Від 1910 до 1939 року Віареджо – постійне місце проживання Крушельницької. Тут на бульварі Кардуччі вона мешкала разом з чоловіком, який зумів завоювати неприступну фортецю її серця – Чезаре Річчоні, на віллі «Саломе». Це був вузький чотириповерховий будиночок у стилі

пізнього модерну [4. с. 139]. Завдяки Соломії це місто стало близьким і для її родини, яка часто гостювала у неї.

Свої враження про перебування у Віареджо залишили племінниці співачки. Зі спогадів племінниці Одарки Бандрівської:

«Тітка Соломія скаржилася на завороти голови, тому мусила точно придержуватися лікарем приписаного режиму. Кожного ранку перед їдою ходила або вздовж морського побережжя пісковим пляжем кілька кілометрів там і назад, або в недалекий шпильковий ліс піній – дерев височенних, з широким верховіттям. Вертали ми на 9-ту годину і сідали до спільного снідання з вуйком і братом. Снідання складалося з білої кави, білого пшеничного хліба з маслом або медом. Точно о годині 1-ій сходилися всі на обід, подібний до нашого обіду, тільки замість зупи на перше було ризотто або макарони, або кукурудзяна каша, на друге м'ясо або риба, багато ярини, обов'язково салата з оливою, на третє солодка потрава і обов'язково щось з фруктів. До обіду подавали воду і червоне кисле вино свого виробу. Вечеряють італійці звичайно о годині 6-ій (18-ій). На вечерю подавали зупу, щось з м'яса або морську рибу, щось з фруктів і плавлений сир. Всі страви їдять з білим пшеничним хлібом» [4. с. 143].

Кожної днини о годині 5(17-ій) сходилися ми у вітальній кімнаті на першому поверсі, де нам тітка співала переважно українські народні пісні в обробці М. Лисенка, як також під свій акомпанемент.

По вечері виходили на вулицю, ми ходили по місті, вступали до магазинів, робили дрібні закупки.

Життя Соломії в Італії було

Будинок, у якому мешкала Соломія Крушельницька у Віареджо.

упорядковане. Їй ставало часу на працю мистецьку, на нагляд за господарством і щодня на прогулянку, як і на читання газет, книжок, на часті виїзди з концертами по більших містах Італії. Ставало часу і на педагогічну роботу з племінниками.

Зі спогадів племінниці Соломії Скорик: «Тітка одягнена елегантно, але скромно. Приїжджаємо до її вілли. Гарний двоповерховий будинок. Назва: «Villa Salomea».

На долині вітальня: фортепіано, два портрети тітки, один у залищицькому строю з герданами на голові, другий – тітка в зеленій сукні з рудим волоссям. Образи італійських художників. Дальше за вітальнею їдальня, а за нею кухня. З кухні виходиться на невеличкий, але гарний город. Трохи там ярини (овочі), але багато квітів. Особливо гарні рожі, хоч ще рання весна. Любуюсь деревами цитрини, на яких рівночасно квіти і овоч різної стиглості [4. с. 144].

Коло полудня обід. До обіду треба одягатися в святочну одягу. Під час обіду сиджу побіч вуйка Чезаре. Вуйко симпатичний і добродушний.

Варить кухарка Емма. Вона все вечором приходиться до тітки порадитися, що варити на другий день. Часом тітка іде сама до кухні і приготує якусь страву. У фондах Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові, зберігається один інтригуючий рукопис – записник з кулінарними переписами С. Крушельницької. В записнику є понад 70 різних рецептів, переважно солодкої випічки.

Ще інший спогад з Віареджо від художниці Ярослави Музики, яка була в Італії у 1935 році, вертаючись з Парижа. «Крушельницька вміла створити собі у Віареджіо затишний куток для відпочинку. Тут вона не погорджує домашнім господарством, ані кухнею, якою живо займається. У її домі панує зразковий лад і точність... Не раз велика Соломія сама готувала сніданок, а я допомагала їй при цьому. А ось і вечір. У великій вітальні п'ємо м'яке вино, каву... Мило згадую побут у Сальомеї. У споміні запах цитрин і рож в городчику її вілли в'яжуться з мелодією пісні, що мені вона заспівала. Соломія гарно танцювала, маючи

тоді около 60 літ. Її рухи справді були молодечі» [4. с. 145].

На щастя, збереглися спомини приятелів співачки. Завдяки цим мемуарам знаємо не лише, як жила, з ким спілкувалася і чим займалася та що любила Крушельницька. Найбільше Соломія любила співати: «Соломія Крушельницька співала для нас і для себе. Співала Брамса, Римського-Корсакова, Респігі. а потім пісні Іспанії та України. Ми слухали, як зачаровані. Голос співачки був великий сильний і дзвінкий, як голос Валькірії.

Крушельницька була в білому. Волосся біляве, гладко зачесане. Очі сірі. Обличчя спокійне й задумливе. В кожному її слові й русі відчувалася глибока внутрішня гармонія. Але, коли сідала за фортепіано і починала наспівувати під власний акомпанемент, то, здавалося, що з неї спадала маска. Вона вся спалахувала, робилася якоюсь незвичайною. Особливо тоді, коли вона співала українських народних пісень, пісень свого рідного краю. Ці пісні були короткі, але Крушельницька співала їх з радісним пориванням, вся переповнена щастям, немовби розкидаючи квіти у промінні ранкового сонця» [4. с. 147].

Вілла, яку подружжя Річчоні побудувало якраз у Віареджо, мала своє значення. По бурхливим житті, праці, перешкодах, емоціях, треба мати затишне місце відпочинку.

Зі спогадів графа Чезаріні, який з батьками проживав поруч: «Вона була вже немолодою, але з приємною зовнішністю, досить елегантна, добра. Крушельницька мала сильний характер. Вона дуже добре ставилася до мене – тоді ще дитини, частувала мене солодощами й показувала, як правильно грати на фортепіано. Соломія приятелювала з моєю матір'ю. Вони трималася дещо осторонь інших дам, які на той час мешкали у Віареджо. На той час у Віареджо було багато цікавих людей зі світу мистецтва – композитори, актори, співаки. Пам'ятаю, що Крушельницька часто грала на піаніно, співала. У неї був гарний будинок з великою залогою, де стояв інструмент, подарований композитором Пуччіні. Там вона зустрічалася з друзями. Коли Крушельницька поселилася у Віареджо, то вулиця біля її вілли була

заповнена людьми, які хотіли почути голос великої співачки. З розповідей батьків я знаю, що шанувальники таланту примадонни стояли під вікнами її вілли й запитували один одного: «Чи й сьогодні вдасться почути Крушельницьку?».

Життя співачки минало у курортному містечку спокійно і щасливо до 1936 року. Після смерті Чезаре Річчоні Соломія Крушельницька все більше схиляється до думки повернутися на Батьківщину.

Соломія залишається сама. Незадовго до того, як спалахнула Друга світова війна, Крушельницька поїхала до Львова відвідати рідних. В Італію вона більше не повернулася. Зі спогадів графа Чізаріні: «Соломія прийшла. Я пам'ятаю як вони стояли в кімнаті і моя мама їй сказала: «Соломіє, ти повинна знати, що якщо ти тепер поїдеш, то більше сюди не повернешся». У моєї матері були погані передчуття. Та Соломія не слухала цих слів, вона говорила, що хоче побачити сестер, тож свого рішення не змінить. Вона поїхала, залишивши дім на моїх батьків, передусім на тата, який був адвокатом. Вже після війни до нас прийшов один адвокат із Рима, який представляв посольство Радянського Союзу. Він сказав,

що мадам Крушельницька хоче продати свою віллу. Та моя мати відрізала: «Без доручення Соломії з її особистим підписом ми віллу не продамо». Мама запитала цього адвоката: «Ви знаєте, хто така Крушельницька?» Той відповів: «Так, вона співачка». На що мати сказала: «Ні, вона велика співачка, яку знають в усьому світі, особливо в Італії». Через якийсь час такий коротенький лист за підписом Крушельницької прийшов, тож мої батьки продали її дім. Але я хочу наголосити, що після того, як вона виїхала з Віареджо, ми отримали тільки один лист, де було написано «Дорога Анаїд...», а далі все було покреслене так, що нічого не можна було прочитати. Це була цензура. Лише внизу було видно підпис: «Соломія». Нічого більше особисто від неї ми не отримали [7].

Коли вона поїхала до Львова, то у Віареджо залишилася ціла шафа її речей. Я пам'ятаю, що там була повна коробка листів до Крушельницької, зокрема від Пуччіні. На жаль, під час війни, коли американська авіація бомбардувала місто, а околиці роїлося від партизанів, наша сім'я змушена була рятуватися втечею. Ми швидко зібрали найнеобхідніше і пішки подалися вглиб країни до наших родичів. Свої та Соломіїні

Чезаре Річчоні.

Соломія Крушельницька.

речі ми залишили одній сім'ї, якій довіряли. Коли воєнні дії закінчилися і ми повернулись додому, то нам сказали, що німці забрали все наше майно. Це було справжнє нещастя. У моєї матері не залишилося жодної фотографії її батька. Зникли й Соломіїні речі. Залишилося тільки те, що я, тікаючи з міста, схопив у жменю і взяв до валізи, навіть не дивлячись на те, що саме» [7].

У Віареджо пам'ятають і шанують Соломію Крушельницьку. На будинку, де жила українська співачка, відкрито меморіальну дошку з нагоди 100-річчя тріумфального виконання Соломією головної партії в опері Джакомо Пуччіні «Мадам Баттерфляй». В експозиції меморіального музею «Вілла Пуччіні» є чимало фотографій, на яких Соломія зафіксована у різних ролях в операх Дж. Пуччіні. Зібрані також

і публікації у пресі, дослідження фахівців. Окрема фундація «Фестиваль імені Пуччіні» 2003 року започаткувала серію статей, що виходять окремими виданнями і присвячені видатним співакам минулого, зокрема, про українку Соломію Крушельницьку. Цей фестиваль проходить у містечку Торре дель Лаго, на околицях Віареджо, у театрі Пуччіні. Одна з програм зберігається у фондах ТОКМ. У фое театру стоїть пам'ятник Соломії Крушельницькій: бронзовий бюст, фото якого є у фондовій збірці ТОКМ.

У 1939 році вона назавжди залишила сонячне й привітне італійське містечко, яке найдовше тішилося присутністю всесвітньо відомої співачки. Тоді вона не знала, що більше ніколи не побачить залитого сонцем Віареджо, міста, яке було створене для неї...

Джерела та література

1. Віночок Соломії Крушельницької / упоряд. П. Медведик. Тернопіль : Збруч, 1992.
2. Герета І. Музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Львів : Каменярь, 1978.
3. Зюбровська Н., Зюбровський А. Меморіальний музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник, с. Біла. Тернопіль : Джура, 2007. 112 с.
4. Соломія Крушельницька. Міста і слава / авт.-упоряд.: Г. Тихобаєва, І. Криворучка. Львів : Априорі, 2009.
5. Соломія Крушельницька : Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1979.
6. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.
7. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/24748860.html>

Вдовин Любов,

старший науковий співробітник відділу фондів,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Нерозправлені крила: Ганна Крушельницька — сестра великої Соломії

У статті подана інформація про молодшу сестру Соломії Крушельницької – Ганну. Висвітлено трагізм життєвої долі і творчого шляху видатної співачки з неперевершеним голосом сопрано, яка в повній мірі не змогла розкрити свій талант.

Annotation: *The article provides information about Solomiya Krushelnyska's younger sister, Hanna. The tragedy of the fate and creative path of an outstanding singer with an unsurpassed soprano*

voice, who was unable to fully reveal her talent, is highlighted.

Ключові слова: *Нуся, сестра Соломії, Ганна Крушельницька, співачка, голос, сцена, кохання, «нерозправлені крила».*

Key words: *Nusya, Solomia's sister, Hanna Krushelnitska, singer, voice, stage, love, «unspread wings».*

Її голос звучав у оперних та естрадних сценах, зачаровував феноменальною чистотою, щирістю й потужною енергетикою. До її ніг кидали пишні букети квітів, їй щиро аплодували переповнені зали. Музичні критики милувалися її вродою, глибиною ліричності й задушевності її співу. Такою увійшла в історію вокального мистецтва українська оперна і камерна співачка початку ХХ століття Ганна Крушельницька, рідна сестра славетної Соломії.

Народилася Ганна 18 серпня 1887 року у с. Біла Тернопільського району, в родині Амвросія та Теодори Крушельницьких. Вона була восьмою дитиною в сім'ї, мізинчиком-любленцем, тож вдома її лагідно називали Ганусею або Нусею. Між Соломією і Ганною Крушельницькими була різниця у віці майже 15 років. Коли народилася Ганна, Соломія Крушельницька не могла натішитися сестричкою, опікувалася нею як мати. У листі до Михайла Павлика вона писала про наймолодшу сестру: «Що я потіхи з нею маю, то описати годі! Сама собі дивуюся, як я можу, не люблячи нічого дуже палко на сім світі, любити так до одуріння ту нашу Нуську. Ну та й я не вмисне, і не знаю, за що та зозулька така мені мила» [6].

З дитячих років Ганнуса виховувалась у музичній і співучій сім'ї, переймала любов до рідного краю, чудової української пісні. Така атмосфера і вроджені дані визначили подальшу долю Ганни Крушельницької. За порадою батька і сестри Соломії Ганна здобуває музичну освіту. Вона швидко освоїла фортепіано, згодом навчається у Тернопільській музичній школі товариства «Приятелі музики», співає у хорі товариства «Боян». Як солістка «Бояна» з успіхом виступає на концертах у Тернополі і Золочеві.

У 1903 р., після смерті отця Амвросія, велика родина Крушельницьких переїжджає у Львів. Тут Ганна вступає до Вищого музичного інституту Музичного товариства

ім. М. Лисенка. Під час навчання дівчина продовжує співати на сцені. У молодшій Крушельницької дійсно було чарівне сопрано. Сестра Соломія радіє з успіхів Ганни, усіляко їй допомагає, бере Ганну із собою на гастролі, «у світ»: в Америку, Італію, Єгипет, виховуючи в ній не лише музичний, а й життєвий смак. Це ще більше окрилює молоду співачку, тому Ганна наполегливо вдосконалює голос, займається самоосвітою, приватно вивчає німецьку і французьку мови. Жодна важлива подія у культурному житті Західної України не проходила без участі Ганни Крушельницької [5]. Уже через кілька місяців Ганна співає в опері «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, і львів'яни вітають появу «нової зірки в сузір'ї Крушельницьких» [1, с. 106]. Ганна бере активну участь у діяльності хорів. У 1905 році співачка одержує премію на одному з конкурсних концертів Львівського «Бояна» за найкраще виконання пісень на слова Т. Шевченка. Ганна робить значні успіхи на сцені і Соломія Крушельницька допомагає їй здобути кращу освіту. Згодом дівчина вступає в Міланську консерваторію, яка відчиняє перед нею двері на європейські сцени: у 1907–1914 роках молодша Крушельницька співала в оперних театрах Варшави, Венеції, Риму.

У репертуарі юної співачки – роль Мімі в опері Джакомо Пучіні «Богема», Чіо-Чіо-сан в однойменній опері Мадам Баттерфляй Джакомо Пучіні, Мікаели в опері Жоржа Бізе «Кармен», «Іріс» П'єтро Масканьї, солоспіву Миколи Лисенка, українські народні пісні та багато інших. Партії своїх улюблених героїнь співала Ганна блискуче, з глибоким почуттям і поетичним натхненням. Вимоглива до себе, працююча, із своїм оригінальним голосом і манерою співу – такою вона запам'яталась назавжди численним шанувальникам.

У травні 1915 р. Італія вступила у

світову війну. Багато театрів закривається. І співаки ринули у Рим, де ще працювали театри. Зважаючи на ці обставини, Ганна Крушельницька лише раз у місяць, згідно черги, може виходити на сцену. Тому за порадою сестри Соломії Ганна переїжджає у Віареджо, в будинок сестри. Соломія робила все, щоб зберегти добрий настрій Ганни у складні часи воєнного лихоліття. Дівчину прийняли як доньку: відпочивай і насолоджуйся життям. Власне, молодша Крушельницька так і робила, навіть записалася у школу танців. Хто знав, що цей крок, зроблений від нудьги, стане доленосним...

У школі танців Ганна закохується у свого вчителя. Заради кохання Нуся ладна покинути оперу, сцену і навіть сестру. Звичайно, Соломія не схвалює такого вчинку сестри, вона прагне вберегти Нусю від помилки. Тому вона з'ясовує все про її коханого. Виявляє, що вчитель танців одружений і має дітей. Про це Соломія розкаже сестрі. Наскільки важка була ця розмова між сестрами... можна лише здогадуватись, бо після неї Ганна злягла з нервовим зривом. І хоча лікарі запевняли, що ця душевна хвороба приховано розвивалася вже кілька років, Соломія вважала важкий психічний стан Нусі своєю провиною. За порадою медиків старша сестра лікувала Ганну в досвідчених лікарів, в кращих клініках, в першорядних санаторіях. Лікування сестри було дуже дорогівартісне, тому Соломія продавала коштовності, і навіть власний автомобіль. Старша сестра робила все, аби молодша повернулася до життя, знову почала співати, сміятися, обіймати... Так тривало три роки.

У 1921 році після лікування, Ганна Крушельницька повернулася з Італії до рідного Львова – до великої родини, яка оточує її любов'ю, турботою і увагою. Це дає нові сили співачці. Ганна йде працювати викладачем вокалу у Музичному інституті імені Миколи Лисенка у Львові, а потім у Дрогобицькій музичній школі. В цей період Ганна виявляє бажання дати свій сольний концерт. Її брат Володимир Крушельницький, намагаючись морально підтримати творче жевріння сестри, виконує

Ганна Крушельницька.

роль її імпресарію. Співачка дає кілька сольних концертів. Пізніше, племінниця Одарка Бандрівська, пише у своїх спогадах: «Співала своїм чудовим, добре школеним голосом, музикально. Формально все дуже добре, але рівно з тим все однаково без горіння, все одноманітно – одностилево, все в якомусь одному сумовитому настрої без життєвого трепету і запалу» [5]. На жаль, публіка не оцінила повернення молодшої Крушельницької, та й психічний розлад давався взнаки. Хвороба розвивалася: знову клініки, лікарі.

За станом здоров'я Ганна Крушельницька залишає педагогічну діяльність, а згодом назавжди відходить від музичного і громадянського життя.

У 1939 році внаслідок приходу радянської влади будинок Крушельницьких у Львові було націоналізовано. Взамін у власності родини залишається чотирикімнатна квартира, в якій Ганна живе у разом із сестрою Соломією, яка перед тим повернулася з Італії. Коли сестра остаточно втратила розум, Соломія ще дужче винуватила себе. Вони пережили разом

німецьку окупацію, злидні, приниження радянської влади. Соломія давала приватні уроки, щоб прогодувати себе і Ганну.

Коли Соломія дізналася, що хворіє на рак горла, то почала відкладати гроші на забезпечення Нусі. Приблизно за місяць до своєї смерті передала 15 тисяч карбованців племінниці Одарці Бандрівській з проханням кожен місяць частину тих грошей виплачувати на утримання сестри. А коли страждала від нестерпного болю, стримувала стогін, щоб не спровокувати панічних нападів Ганнусі.

Вже після смерті Соломії Ганну Крушельницьку віддали під опіку лікаря-психіатра Катерини Гаврилової – в обмін на квартирний ордер. Вона померла у 77, пережила сестру на 13 років. Ймовірною причиною смерті була гангрена, яка

розвинулась після того, як Ганна зламала ногу в стегні. Похована на Личаківському цвинтарі, недалеко від могили Соломії.

У фондах Тернопільського обласного краєзнавчого музею зберігається комплект листівок, випущений до 120-річчя від дня народження Ганни Крушельницької у 2008 р. У виданні використані фотосвітлини з фондів Меморіального музею Соломії Крушельницької у селі Біла, які упорядкувала Надія Зюбровська, директор музею.

Ім'я Ганни Крушельницької, на жаль, не звучить у книзі визнаних співаків ХХ століття, тому що співакці не вдалося розправити крила, але пам'ять про неї повинна жити у віках.

Джерела та література

1. Медведик П. Славетна сестра великої Соломії. *Жовтень*. 1982. Ч. 9.
2. Медведик П. Славетна сестра великої Соломії. *Вільне життя (Тернопіль)*, 25 жовтня, 26, 28 листопада, 2, 7 грудня 1975 р.
3. Мельничук Б. Наймолодша із сузір'я Крушельницьких: 18 серпня – 130 років від дня народження Ганни Крушельницької. *Вільне життя*. 2017. с. 5.
4. Ганна Крушельницька. Сестра великої Соломії / упоряд. Н. Зюбровська; ред. У. Ванчура. Тернопіль : Джура, 2008. (Фонди ТОКМ ПЛ-5433(1-12)).
5. URL : <https://photo-lviv.in.ua/molodsha-krushelnytska/>
6. URL : <https://ukrainky.com.ua/tragediya-dvoh-sester-solomiya-ta-ganna-krushelnyczki-dva-talanty-rizni-doli-odne-bozhevillya/>

Українець Наталія,
завідувач сектора відділу нової та новітньої історії,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Музичний шлях Євгенії Любович

У роботі подані основні біографічні відомості про Євгенію Любович. Висвітлено її громадську та хорову діяльність у Тернополі, Львові. Подано інформацію про перші виступи Соломії Крушельницької під керівництвом Євгенії Барвінської.

Annotation: *The work presents basic biographical information about Yevgenia Lyubovych. Her social and choral activities in Ternopil, Lviv are highlighted. Information about the first performances of Solomia Krushelnytska under the direction of Yevgenia Barvinska is provided.*

Ключові слова: Євгенія Любович, Олександр Барвінський, Соломія Крушельницька, оперна співачка, педагог, сестри, хор.

Key words: Yevgenia Lyubovych, Oleksandr Barvinsky, Solomiya Krushelnytska, opera singer, teacher, sisters, choir.

Кажуть, що талановиті люди талановиті в усьому. Так можна сказати і про Соломію Амвросіївну Крушельницьку, яка була відмінною піаністкою, чудовою актрисою, ну і звичайно, неперевершеною оперною співачкою. Та наявність певних схильностей – не означає успіх. Їх потрібно вчасно розгледіти у дитини й докладати зусиль, щоб підтримувати та розвивати. Саме тут велику роль відіграють не лише батьки, але й педагоги.

Від першої вчительки дитина отримує початкові ази науки, цінні настанови, з нею завжди пов'язані лише найкращі емоції та приємні спогади.

Хто ж була та, котра ще в маленькій дівчинці розкрила вокальні здібності, котра підтримала дитячі мрії про сцену та театр?

Її ім'я – Євгенія Любович. Народилася 20 грудня 1854 р. у м. Львів в сім'ї Максиміліана та Олени Любович. Мама Олена походила з родини Студинських (двоюрідна сестра Кирила Студинського). Була дуже освіченою жінкою: закінчила учительський інститут у Львові в 1874 році, писала вірші, захоплювалася живописом. Та найголовніше – була надзвичайно музичною: чудовою піаністкою, успішною хоровою диригенткою і талановитою концертною співачкою (мала чудовий голос, сопрано). На той час в Галичині, а особливо у Львові, щораз більшої популярності здобувало домашнє музикування і навчання гри на музичному інструменті, зокрема фортепіано, ставало необхідною частиною світського виховання молодих панянок. Однак, в Євгенії володіння інструментом не обмежилось лише домашніми вечорами, адже отримала високопрофесійну школу гри на фортепіано в музичній школі в Кароля Мікулі (відомого музиканта, учня Ф. Шопена).

Влітку 1879 р. Євгенія вийшла заміж за Олександра Барвінського – громадського, культурного та політичного діяча, який після смерті першої дружини залишився з двома

маленькими дітьми. Вона не тільки допомогла заново відчувати душевний спокій в родинному житті, а й стала для нього однодумцем та великим помічником. Була і матір'ю відомого композитора, піаніста та педагога Василя Барвінського, саме вона прищепила синові любов до музики.

У нашому місті Євгенія Барвінська при церкві Різдва Христового заснувала перше жіноче товариство під назвою «Сестрицтво», до якого входили представниці місцевої інтелігенції та міщанства. «Праця цього товариства, прямувала до підйому церковного життя та допомоги потребуючим і вбогим. Тут організовано теж церковні хори», – пише Антонія Кордуба у першому томі діаспорного збірника «Шляхами Золотого Поділля».

20 грудня 1883 року у Тернополі був зареєстрований статут товариства «Руської бесіди». Це спричинило поживлення громадського руху на Тернопільщині. З того часу щорічними стали святкування Шевченківських роковин, організовувались різноманітні народні заходи та вечорниці, особливим успіхом користувалися руські бали, що також влаштовувалися товариством.

Євгенія Любович.

У першому концерті, який організувала «Руська бесіда» виступав хор, під керівництвом Є. Барвінської, сформований нею ж при «Сестрицтві». У складі даного хору було 12 хористок, серед яких була і Соломія Крушельницька та її сестри: Йосипа та Олена. Треба сказати, що це був перший публічний виступ майбутньої оперної співачки. Її голос зачарував усіх присутніх.

Щодо перших виступів Соломії Крушельницької під керівництвом Євгенії Барвінської, то хочеться відмітити ще один цікавий виступ, який відбувся в концертному залі Нового Тернопільського замку (сучасна будівля готелю «Тернопіль»). З початку свого існування Новий замок став осередком культурного життя міста. Тут влаштували театральну залу на триста місць, а під час різних забав у ній вміщалося до п'ятисот осіб. На сцені Нового замку виступали аматори і професійні актори). 1 серпня 1885 року у Тернополі розпочалася так звана третя студентська мандрівка по Поділля та Буковині в ній взяв участь Іван Франко. На другий день ввечері відбулася зустріч мандрівників з інтелігенцією міста та околиць. Із вступним словом про життя та діяльність М. Костомарова виступив О. Барвінський, і його промову публіка зустріла гучними оплесками. Після нього на сцені з'явився жіночий хор під керівництвом Є. Барвінської. Як диригентка, так і виконавці – всі були одягнені в чудових народних строях. Жіночий хор виконав «Молитву руських дітей» (сьогодні вона відома під назвою «Молитва за Україну») з музикою Лисенка на вірші О. Кониського. Це було перше виконання відомого духовного гімну України «Боже великий, єдиний». Цю пісню автори спеціально написали на прохання українських студентів, ноти для неї були надруковані у Львові, а прем'єра її відбулась у Тернополі. Першими виконавцями пісні були три сестри Крушельницькі Соломія, Йосифа, Олена [3, с. 110].

Євгенія Барвінська з допомогою о. Амвросія Крушельницького організувала окрім жіночого ще й чоловічий хор, якими керувала протягом 1882–1886 років. Вона була акомпаніатором і диригентом хору, а також виступала як солістка.

У 1888 році життя Барвінських різко змінилося – родина переїхала до Львова. Тут громадська та хорова діяльність Є. Барвінської не припинилася. Вона виступила одним з організаторів хору товариства «Львівський Боян». Працювала диригентом та акомпаніатором до 1895 року. З її участю «Боян» гастролював у 1891 р. в Празі, згодом у Станіславові, Стрию. У складі хористів «Бояна» були А. Вахнянин, О. Нижанківський, Н. Кобринська, Є. Гушалевич, Є. Барвінська. До «Львівського Бояну» в 1891 році вступила як солістка ще маловідома на той час співачка С. Крушельницька і активно концертувала з колективом до виїзду на навчання в Італію в 1895 році.

У концертних програмах у Тернополі (1879–1888) і у Львові (1888–1897) Є. Барвінська виступала також і як піаністка, і як солістка. У її репертуарі були «Ой пушу я кониченька» М. Лисенка, «Соловейко» М. Кропивницького, «Над Прутом» С. Воробкевича, народні пісні в обробці М. Лисенка, Д. Січинського та інші.

Попри громадську зайнятість, Євгенія Барвінська виховала 7 дітей, усі вони отримали хорошу освіту. Для свого чоловіка дружина була однодумець, помічниця та «подруга» (як завжди ласкаво називав її Олександр Барвінський). Їй довіряв і просив поради у вирішенні питання як посол Віденського парламенту і Галицького сейму, як член австрійської палати панів. Постійне перебування поза домом, ненастанна щоденна праця і навантаження, розуміння того тягару виховання дітей і домашнього господарства, який випав на долю дружини при її доволі слабкому здоров'ї, породжували в О. Барвінського думки про зречення мандату. Але цілковита підтримка та розуміння потреби такої праці з боку Є. Барвінської кріпили його дух [6].

Відомостей про останні роки життя Євгенії Барвінської дуже мало. У 1913 р. перебувала у Німеччині, у санаторії на лікуванні, і там 20 грудня раптово обірвалося життя цієї жінки. Похована вона у Львові, на Личаківському кладовищі в родинному гробівці Барвінських.

Євгенія Барвінська належала до

непохитних і мужніх особистостей у мистецтві. Її діяльність, на мистецькій ниві внесла значний поступ у розвитку української музики краю. У родині зросло і сформувалось гроно національно свідомих представників української культури, науки, педагогіки і

медицини. Чимало її вихованців, торуючи вказаними педагогом стежками, досягли певних висот, стали відомими музикантами і серед них – співачка зі світовим іменем Соломія Крушельницька.

Джерела та література

1. Барвінський О. Спомини з мого життя / упоряд. А. Шацька, О. Федорук. Нью-Йорк-Київ : Смолоскип, 2004. 528 с.
2. Барвінський О. Спомини з мого життя / упоряд. А. Шацька. Київ : СтилоС, 2009. 1120 с.
3. Горак Р. Опікун Великого Каменяра: Карло Бандрівський та його родина. *Дзвін*, 2013. № 8. 110 с.
4. Шляхами Золотого Поділля / ред. Миколаєвич Р., Гайда П., Кінасевич М. та ін. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто : Регіональне Об'єднання «Тернопільщина», 1983. Т. 3. 846 с.
5. Олександр Барвінський 1847–1927: матеріали конференції, присвяченої 150 річниці від дня народження Олександра Барвінського. Львів, 14 травня 1997. 207 с.
6. Німоліч О. Євгенія Барвінська: постать мисткині на тлі музично-культурного і громадського життя Галичини (кінець XIX – початок XX ст.). URL : <https://ukrmus.files.wordpress.com> > 2020/03

Зюбровська Наталя,

науковий працівник,

Меморіальний музей Соломії Крушельницької с. Біла

Богдан Лепкий і Соломія Крушельницька

Богдан Лепкий.

Наш край багатий Великими Людьми: щирими патріотами, багатогранными талантами, вірними синами і доньками неньки України. Сьогодні ми звернемо свої погляди до двох великих геніїв слова і пісні: Богдана Лепкого і Соломії Крушельницької. Їхні життєві дороги перепліталися не раз.

Соломія Крушельницька в 1891–1893 роках навчається у Львівській консерваторії, після закінчення якої співала на оперній сцені Львова. Вона брала участь у різних заходах, концертах, які відбувалися в музичному житті львів'ян.

Богдан Лепкий навчався у Львівському університеті в 1892–1895 роках. Він проживав разом з Климом Глібовицьким (талановитим математиком, філософом) та

Юрієм Тобілевичем, сином знаменитого драматурга і актора Івана Тобілевича (Карпенка-Карого). До речі, Юрій Тобілевич гостив в будинку Соломії Крушельницької в селі Біла.

Молоді хлопці часто ходили до театру. В цей період відбулися знайомства з Олександром Мишугою, Остапом Нижанківським та Соломією Крушельницькою. Дружба із ними позитивно вплинула на життєвий шлях і творчість Богдана Лепкого.

Тож, коли після закінчення Львівського університету, Богдан Лепкий повертається в Бережани як вчитель української та німецької мови, він бере активну участь у культурно-просвітницькому житті Бережан. Надає допомогу в підготовці Шевченківських днів, роковин народження Маркіяна Шашкевича, днів «Просвіти», вечорниць та інших масових заходів.

12 червня 1898 року в Католицькому домі міста Бережан відбувся концерт відомої оперної співачки Соломії Крушельницької. Проходив він в рамках галицького турне Станіслав, Стрий, Львів, Коломия, Перемишль, Бережани. Як давня учасниця «Львівського Бояна», співачка побажала проводити концерт спільно з хоровим товариством «Бережанського Бояна».

«В неділю 12 червня виступила славнозвісна примадонна оперова... Соломія Крушельницька в Бережанах з концертом, устроєним заходом «Бережанського Бояна» – читаємо в газеті «Діло» (1898 р.).

Концертним турне по Галичині Соломія Крушельницька була задоволена: «Почуваюсь до милого обов'язку подякувати прилюдно хвальним товариством «Боян» в Бережанах, Станіславіві, Стрию, Львові і Коломійі, що зволили охотно зайнятися урядженням концертів на місці і радо взяли співучасть в них, на тім мені вельмо прислужились» (газета «Діло», 1898 р.).

Організацією концерту займалися Остап Нижанківський, Андрій Чайківський та Богдан Лепкий. Саме через Б. Лепкого велося листування між організаційним комітетом та співачкою, він був головним координатором в організаційних питаннях.

Свідченням того є листи Лепкого до

Соломії Крушельницької: «28 травня 1898 р., Бережани. Високоповажна Пані!

«Бережанський Боян» радо годиться на ваші умовля і радується та гордиться і вже самою гадкою, що незадовго буде мав нагоду повитати Вас у себе та почути Вашої незрівнянної пісні.».

Дальше йде узгодження дати і пісенного репертуару разом з Бояном.

У листі від 7 червня 1898 року Б. Лепкий остаточно узгоджує дату проведення концерту, а також запрошує Соломію Крушельницьку зупинитись на час перебування у Бережанах в його будинку. Співачка з радістю прийняла пропозицію свого давнього знайомого і справді, під час перебування в Бережанах, проживала в сім'ї Лепкого.

Сам концерт відбувся якнайкраще. У репертуарі співачки прозвучали арії з опер Дж. Верді, Дж. Россіні італійською мовою, а також І. Падеровського – польською. Серед українського репертуару особливо сприйнялися пісні М. Дисенка «Тебе, моя любко єдина» та «Коли настав чудовий май». Представники музичного товариства «Боян» подарували їй розкішний букет, а від Бережанської бурси вручили лавровий вінок. Успіх був неперевершений, оплескам не було кінця.

Збереглася світлина «Соломія Крушельницька в оточенні Бережанського Бояна».

Після концерту відбулася товариська вечеря, на якій були присутні відомі громадсько-культурні діячі, серед тих, хто того вечора промовляв тости були Андрій Чайківський, о. Сильвестр Лепкий, о. Чировський, Богдан Лепкий.

Згодом газета «Діло» напише: «Концерт випав під кожним поглядом знамениті. Опродукціях славної концертантки годі писати, треба би добрати щонайкращих слів признання, щонайцікавіших термінів похвальних, якими критика володіє, і – було б замало. І враження, яке викликав спів панни Крушельницької і годі словами передати...». Батько та син Лепкі для привітання оперної дівки написали вірші – присвяти.

В музеї зберігається рукописний вірш Марка Мурави (Лепкого Сильвестра), батька

*Високоповажний Отче Добродію! Дуже прошу що своїм листом
труджу Вас, але невідомість о здоров'ї Вашої Вельмишановності
змущує мене до того. Як я приїхав від Вас, Отче Добродію, до Львова,
то так мені зробилось сумно, неначе я покинув рідну хату.
Дуже Вам дякую, що під Вашою, шановний Отче Добродію, стріхою
я провів кілька щасливих днів Великих свят і чув себе у Вас, як
дома, бо як від Вас, так від Вашої шановної родини візла на мене
сердечність і щирість.
... Смію пригадати панні Соломії і панні Галі, що мені обіцяли дати
знати, коли мають бути у Львові, а від Отця Добродія смію ждати
ласкавої звістки...*

Лист Юрія Івановича Тобілевича-Карого... до Амвросія Крушельницького в село Білу Тернопільського повіту (оригінал листа зберігається у рукописному відділі Інституту літератури АН УРСР. Фонд 143, лист №300, м. Львів, 20 квітня 1895 р.).

Богдана Лепкого, присвячений Соломії Крушельницькій. В щирому захопленні від її концерту написав присвяту і Богдан Лепкий.

Вони одні з перших в Україні прославили її, дали їй поетичні крила, віру в свої сили, свій талант. Після них безліч поетів оспівували її.

Богдан Лепкий в своєму листі до Соломії, який був написаний 17 червня 1898 року після від'їзду співачки звертається:

«Високоповажна пані! В нашій хаті Ви оставили велику пустку. Соромно признатися, але тра признатись, що скучаємо за вами і то – дуже. Справді, перелетілись через Бережани, як морова діва, і тепер за Вами люди мруть. Як не будете нічого кращого до роботи то згадайте нас, та згадайте хоч раз щиро, як ми Вас згадуємо щодня. А тепер прийміте наш

поклін та дозвольте уцілувати руку.

Богдан Л.

Щиросердечний поздоров Вам і Вашій сестричці передає моя жінка».

Пройдуть роки, зміняться покоління, буде багато нового в житті взагалі і в культурі зокрема. Змінюються смаки, вподобання у багатьох сферах життя. Але є люди, які зробили такий внесок у культуру нашого народу, що їх значення, а також значення їхньої праці з роками не зменшується, а, навпаки, збільшується. Вони співзвучні високим ідеалам народу, його кращим пориванням.

Джерела та література

1. Журавлі повертаються... З епістолярної спадщини Богдана Лепкого / упоряд. В. Качкан. Львів, 2001.
2. Зюбровська Н. Меморіальний музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Видання 2. Тернопіль : Джура, 2013. Стаття. ст 71.
3. Лепкий Б. Поезії. Тернопіль : Джура, 2005.
4. Лепкий С. С. Крушельницький. Музей Б. Лепкого в м. Бережани – Допоміжний фонд. – папка 16 – інв.№ 39-1
5. Стрілець Н. Соломія Крушельницька в Бережанах : матеріали II наук.-мист. конф., присвяченої 50-ти річчю від часу створення меморіального музею Соломії Крушельницької в с. Біла Тернопільського р-ну Тернопільської області. Біла – Тернопіль : Джура. 2013 р. с. 95.
6. Іхман І. Дружні та творчі зв'язки Богдана Лепкого та Соломії Крушельницької : матеріали II наук.-мист. конф., присвяченої 50-ти річчю від часу створення меморіального музею Соломії Крушельницької в с. Біла Тернопільського р-ну Тернопільської області. Біла – Тернопіль : Джура. 2013 р. ст. 126.
7. У Львівській консерваторії. *Подільське слово*. 1997. 20 вересня.

Богдан Лепкий
Крушельницькій

Напровесні, у сонячну днину,
З ластівками, що линуть з вираю,
Прилинула'сь, чудова пташино,
З чужиньки до рідного краю.

Видно, дуже серденько тужило
За полями, лісами, мурами,
Видно, щиро свій край полюбило,
Коли нині гостює між нами.

Не зманила Тебе чужа слава,
Що хоть світить, та серця не іріє,
І по лаврах ступаєш, слезава,
В рідну землю, що з гора марніє.

Не відняла у Тебе чужина
Ні любові, ні серця у грудях,
Ти для Русі – все рідна дитина,
І за те нехай честь Тобі буде!

Що ж? Ми нині убої, забуді,
Що лиш втерли зі сну свої очі,
У кайдани в нас руки закуті,
Ми проб'ємо ідеи проти ночі.

Марко Мурава Соломії Крушельницькій
у пам'яті концерту в Березанах 12 червня 1898 р.

Прийшла зима на нарід люта,
Зими лютейша хуртовина...
Ще червонієся калина,
Ще ехом пісня незабута
Згадає пташку, щастя, рай, –
Весну згадає, цвітів май,
І зрадка йде собі в вирій, –
Бо в лід душа народу скута
Від холоду й хуртовини...

Але прецінь нам світить надія,
Що труд-праця не піде намарне,
Що час жнива для нас надоспіє
І напригуд буде жниво гарне.
Бо намарне не підуть пророки,
Що провадять свій нарід до бою,
І цілять в нім ірехи і пороки,
А цілять їх добром і красою.

Поміж ними і Ти сьєш ясно,
Як весталка народного жару.
Того жару, що світить – не гасне,
Того вічного Божого дару.

Тож коли нам час слушний наспіє
І скінчиться врем'я вельми люте,
І здійсняться всі наші надії,
І рішиться, чи бути – не бути, –

Отоді наш народ не забуде
Своїх борців для рідної справи,
Він пригорне їх щиро до груди
Й попровадить в безсмертний храм
Поміж нами й Ти сьєш на троні
В наших руських новім пантеоні.

Березани, 1899

Минулись цвіти, пролунали
І пісні, – вік життя народу,
Змоглись мечі сильні зо сталі –
Злидні оддерли нашу вроду...
Князів не стало і вельмож,
Не стало правдоньки сторож,
Не стало соловейків, рож –
Всі, всі в біді ся відрікали
Замученого вже народу!

Куди ж не біли руські діти
 Нової долі пошукати?!
 Для рідної у нужді хати
 Прийшла доба вмерцем марніти...
 Сказали: – Руський народ вмер.
 На вітхоньку рідні – сестер...
 Час спадщину взяти тепер,
 Бо в слуху йдуть всі руські цвіти –
 Чужую долю заквітчати...

Іно тиха пісня ся одніська –
 Подруга народу з правіку,
 Крилиця народного ліку –
 Лишилась сторожем заміська
 І віри у життя.
 Ся пісня рідная, своя,
 Несла відвічних правд знам'я
 До бою проти всіх одніська
 За правду Божую з правіку.

І жайворонком піснь весною
 Озвалось серцю, де любові
 Мліла ще іскра, де окови
 Не переїм серце ржою...
 Озвався спів нових надій –
 Аж цульк! – і пісні соловій
 Щедече дум весняних мрій,
 Тьохкоче в груді всім весною
 Воскреслою життям любов'ю...

О сестро! Рідний Соловію!
 Пророче весноньки-розмаю!
 Народу серцем я вітаю
 Тебе – весну й весни надію...
 Твій голос – се любові сів,
 Тих чистих божественних дів,
 Що для добра будучих днів
 Народові кинули – надію
 Своїх мрій, своєю серця раю...

Тому і голос Твій думками
 У душу рідну поринає,

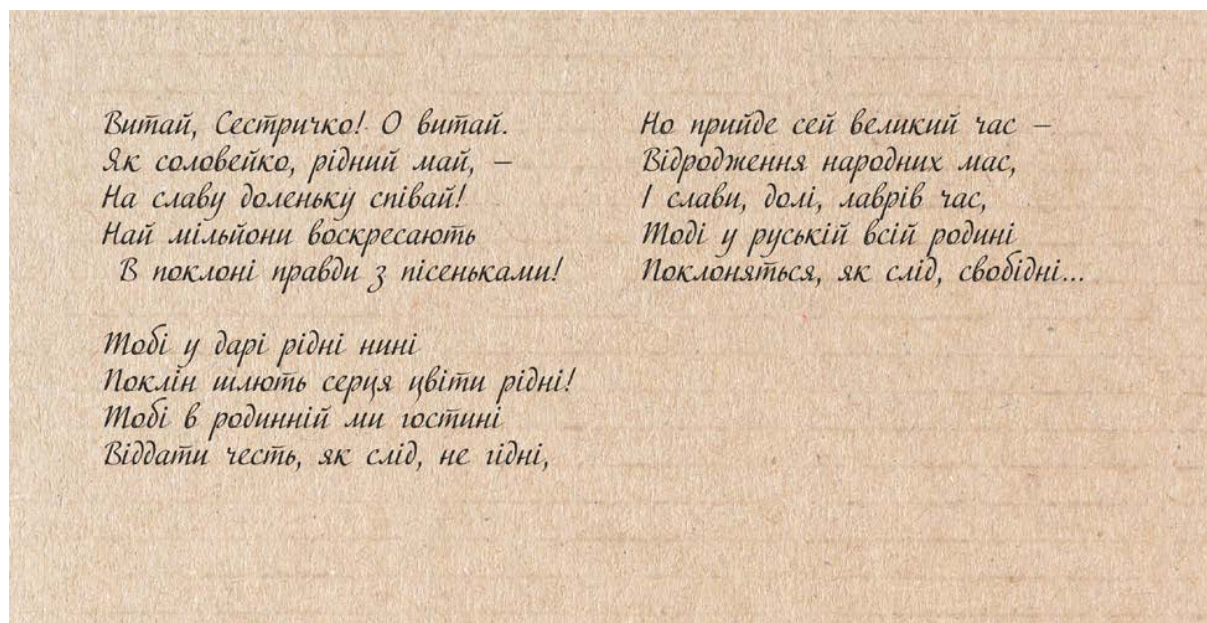
Тому і спів Твій, мов дулами,
 Світлицю духа обіймає.
 Бо хто ж так нарід покохав,
 Що зріхся одиниці прав,
 Що весь красі себе віддав,
 Сей тільки світла блискавками
 Тут доли вічно роз'ясняє!

Тому і пісня ся добуде
 Народну весноньку цвітнюю,
 Тому Тебе славлять всі люди,
 Як райську птичку голосною, –
 Бо слава слова і пісень
 Славніша, як побіди день,
 Де труп мертвить цвітню ровень, –
 Де гетьман лаврів тили добуде,
 Що народ не в неволю зую.

Бо пісня, слово від гетьманів
 Дужчі, від військ у сталь закутих –
 Вони проти військ, всіх ураганів
 Йдуть в бій у полках неугнутих...
 А проти сил духовних фаль
 Замарно месь крові кораль.
 Замарно вищербиться сталь, –
 Бо проти духовних гетьманів
 Нема мечів, ні стріл затрутих!
 Побіди день ведуть в віночках
 Світляних днів в культурнім бою!

Міт праці їх пливє в зірочках –
 Народам: щаст'ям, свободою, –
 Дає і честі, слави дар,
 Спокійно, без кровавих свар,
 Ясно, без тіні злющих хмар,
 Бо честь по ясних йде віночках,
 Заквітчаних рукою святою!

А сі, що перші в бій справляють
 Великим словом, пісеньками,
 Перші у славі завітають
 Вічними, ясними зірками...

УДК 75.041.5:792.54.071.2(477)»18/19»]:069:908](477.84-25)

Крупницька Оленка,
старший науковий співробітник художньо-рекламного відділу,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Діалог мистецтв. Інтерпретація образу Соломії у портретному живописі (на основі художньої колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею)

У статті зроблено науковий опис живописних портретних зображень Соломії Крушельницької із музейної збірки Тернопільського обласного краєзнавчого музею. Акцентовано увагу на чинниках атрибуції живописних полотен та гіпотетичному моделюванні зібраного образу Соломії, створеного митцями. Висвітлено комунікативну роль творів мистецтв в експозиційному просторі музею. Матеріал викладено у художньому стилі.

Annotation: The article provides a scientific description of the pictorial portrait images of Solomiya Krushelnytska from the museum collection of the Ternopil Regional Museum of Local Lore. Attention is focused on modeling the overall image of Solomiya in the works of other artists. The expression of art in the exhibition space is highlighted. The style is artistic.

Ключові слова: живопис, експозиція, портретне зображення, митець, колір, діалог, внутрішній світ, Соломія Крушельницька.

Key words: painting, exposition, portrait image, artist, color, dialogue, inner world, Solomiya Krushelnytska.

Живопис, як і музика, – незамінна перепустка у духовний світ людини. Це два космічні мегапростори, що

взаємодоповнюють і взаємопроникають один в одного. У конверсації мистецтв народжується захопливий твір, що завжди

мелодійно звучить, торкаючись глибин почуттів, спогадів та уяви. Розглянемо, як живописні портрети Соломії Крушельницької несуть образ музики, розкриваючи глибинність та багатство її особистості.

Зазираючи у музичний всесвіт Соломії, якому нарахували вже півтора століття, пробували багато митців пензля, оскільки тема є багатсюжетною, досить виразною навіть до сьогодні. Світ, що перевтілював Соломію Крушельницьку в численні ефектні образи, став для художників джерелом натхнення. Бо була вона: «Прекрасна Аїда, чарівна і натхненна Лорелея, принадна загадковою ботгічелівською красою Брунгільда, сповнена величі Елізабетта, легка, ефірна і водночас скульптурна Адріана Лекуверр, яка ніби поєднує в собі пастелі Розальди Карр'єри і мармурові погруддя Гудона, Ізольда, що тремтить від пристрасті, не забуваючи, однак, про гідність королеви», – в усіх цих образах Крушельницька була Великою актрисою [2, с. 19].

Насправді, чималі випробування й пошуки стоять перед художником, аби максимально влучно власним почерком й талантом надати портретному образу харизми і призначення. Еманацию душі митця описує українська художниця Ярослава Музика, котра, маючи родинні зв'язки із С. Крушельницькою, гостювала у неї в Італії у 1935 році. Світова велич Соломії Крушельницької, яка відчувалася повсюди, й навіть у кожному закутку, заповонила мисткиню. Це була аура, просочена музикою, співом, зворушливими відгуками, що не могла втриматися у будинкових мурах, а проймала навіть околиці міста, і занурювала її у хвилюючий монолог. Ярослава Музика намагалася відшукати у собі сили і впевненість, щоб намалювати, відтворити цю музику, цю драматичну лірику співу, і гордість за прожитий вік, і тугу за далеким і рідним, і незгаслі надії [7, с. 186–190].

Для передачі зовнішньої подібності у портретах особистості, з якою художник розминувся у часі, мабуть, допомагають першоджерела: фотозображення (якщо існують), а також описи, спогади, листи... З них і дізнаємось про вигляд С. Крушельницької. За описами Марії Цибульської, яка знала

Соломію Крушельницьку ще молодою дівчиною, вона була високою, стрункою, мала довгі русьві коси і великі сірі очі [6, с. 35]. А в біографічному романі Валерії Врублевської йдеться, що Соломія при народженні мала зінці – як дві величезні чорно-зелені сльози, а самі очі – як яблука в жнива [3, с. 7].

В дипломі Львівської консерваторії, яку закінчила С. Крушельницька, екзаменаційна комісія також зазначила її обдарованість: високе почуття краси, природна зовнішність, сценічна постава, що заповідають їй в артистичному світі найкращу будучність [7, с. 10].

Ярослава Музика пригадує: «Недавно хтось мене спитав, чи Соломія була гарна? На мій смак – дуже. І навіть з деякими недосягненнями, з якими може Фідій не погодився б. Мені видавалось, що мала задовгі руки. Очі в неї були незрівняні, замріяні, немовби прикриті серпанком, великі інтелігентні сіро-голубі» [4, с. 766]. Волосся (кольору блонд) у Соломії було пишне і довге, аж до п'ят. Вона його з роками підфарбовувала через сивину у відтінки каштанові і навіть підсинені, яких вимагала роль. «Шмінок ні пудрів Люнька не вживала ніколи, так, що шкіра в неї була добре збережена. На сцену вживала їх мало, а фризурі найчастіше робила із власного волосся» [4, с. 768].

Про неї писали і представники італійської богемі, що вона уособлює образ вродливої жінки з ласкавим і привітним поглядом великих очей, стрункою постаттю, величавою та шляхетною ходою, принадними і гнучкими рухами... [2, с. 49].

Якщо митець прагне передати не тільки зовнішність, а й ество людини, він звертається до жанру камерного портрету, що володіє великими можливостями передачі ліричних емоцій і найтонших градацій душевних станів людини – все як у музиці.

Для живописного камерного портрету (найчастіше погрудного) художник добирає потрібний колорит. Щоб не відволікати увагу глядача від головного – обличчя людини, тло картини часто залишають нейтральним.

У колекційній збірці живописних творів Тернопільського обласного краєзнавчого музею зберігається картина із портретним зображенням С. Крушельницької

(ТОКМЖ-1563), написаної у 70–80-х роках ХХ ст. Полотно, олія. Автор невідомий. Художній твір викликав неабиякий інтерес і занурив в мистецькі пошуки з метою атрибуції. Її вражаючий великий розмір (200 x 150 см) наштовхує до думки, що це було замовлення для святкових урочистостей, пов'язаних з іменем С. Крушельницької (починаючи від ювілейного 100-річчя). Погрудний портрет співачки написаний вправною рукою майстра-портретиста. Якщо припустити, що замовлення виконував місцевий художник, то, ймовірно, його авторство може належати Федчині Мирону Андрійовичу (за версіями Ігоря Дороша, голови правління Тернопільської обласної організації Національної спілки художників України та Станіслава Ковальчука, члена Тернопільської обласної організації Національної спілки художників України, заслуженого художника України). Саме Федчину Мирона вважають представники мистецького об'єднання впізнаним майстром портрету, що «переписав» у 60–90-ті роки майже всіх видатних діячів і владних вельмож. Проте, це лиш припущення. Портрет чекає на ґрунтовне дослідження мистецтвознавців.

Довідка. Федчина Мирон Андрійович народився чотирнадцятого дня 1921 року в с. Гаї-Розтоцькі, що на Зборівщині, Тернопільської області. Навчався приватно у Німеччині. З 1964 року працював у Товаристві художників і майстернях Художнього фонду в Тернополі. Помер шостого дня 2005 року у Тернополі [5, с. 102].

Гіпотетична історія створення полотна запозичує фактичне віддзеркалення з реальної світлини Соломії Крушельницької 1897 року, на якій артистка у розквіті краси і сил (25-літній вік). Автор створив поетичний образ, передав гармонію душі і тіла. Героїня наодинці зі своїми почуттями: душевна ясність, чистота, овіяні легким смутком, елегантним настроєм. Портретне зображення Соломії Крушельницької наділене делікатністю, вдумливістю, стриманою пильністю й розкриває неповторність людської особистості. У ньому витримані тональні і стильові установки. Основний колористичний акорд – поєднання сірих

і перлинних фарб з теплою рожевою у найтоншій грі відтінків і світла.

На картині зображено погруддя Соломії Крушельницької. Її тіло повернене ліворуч у три чверті, обличчя зображене у фас, лагідний і задумливий погляд спрямований на глядача. Темне волосся красиво і стильно зібране у зачіску балерин. На невимушену природність вказує неслухняне коротке пасмо волосся, що виступає з правого боку на її чоло. Вправно передано аристократичні риси обличчя. Виразність великих карих очей (чомусь карих?) є головним акцентом портрету. Вони глибоко посаджені, блискучі і трохи вологі, а «серпанкові» повіки передають таємничість погляду. Високі тонкі чорні брови як довід безмежності варіаційної сценічної гри емоцій. На обличчі овальної форми всі деталі виконані з ретельністю. Природний живий колір обличчя певною мірою переходить у рожеві відтінки на шоккових зонах. Прямий ніс, замкнені червоні уста із ледь піднятими вверх куточками та помітною ямкою посередині нижньої губи. Уста приховують повний спектр тонких хвилювань: від тихої загрози до ніжного задоволення.

Одежа виконує роль непомітної вишуканості, яка всю фігуру огортає світлом і повітрям. Гармонія кольорів та просвічування одного кольору з-під іншого не просто ілюзорно, а образно передає фактуру зображеної тканини. Легка і прозора вуаль, наче обійми срібно туманної міжзоряної хмари, накинута поверх білого відкритого плаття, прикриває оголені плечі.

Подібні портрети характерні для зображень стриманої елегантності жінки. Портрет заправлений у дерев'яну раму «золотистого» кольору.

Музейні відвідувачі одержують естетичне задоволення від мистецьких вкраплень в експозиційному просторі, які у безмовному діалозі найбільше вражають і спонукають до роздумів, особистих переживань для народження власної думки.

Мова піде про картину з експозиції тематичного розділу, що висвітлює життя і творчість Соломії Крушельницької, адже саме вона передає найправдивіші відчуття присутності артистки. Живописна робота

«Соломія Крушельницька» (ТОКМЖ-1380), виконана у 1997 році заслуженим художником України Нечаєм Степаном. Розмір 110 x 64 см. Полотно, олія.

Портрет поступив у фондову колекцію Тернопільського обласного краєзнавчого музею в 2006 році. Картина із зображенням оперної співачки світової сцени оживляє і узагальнює усі представлені в розділі експонати.

Автор живописного портрету надзвичайно колоритно та динамічно створив таємничий образ співачки. Досить чуттєво передав емоційний вимір зібраного сценічного образу. Портретне зображення С. Крушельницької уподібнено до ілюзорної сцени театрального закулісся, що додає ефекту її присутності.

Соломія Крушельницька була талановитою до перевтілення, вміла проникати в задуми композиторів, а художник Степан Нечай спробував це перетворення в ім'я мистецтва передати своєю виразністю малярського дотику.

У художньому образі картини автор поєднав реальність з грою, справжню Соломію з непервершеною героїнею оперної сцени кін. XIX–поч. XX ст. Ймовірно, у його створенні послужила наявність окремих світлин. Одна з них представляє С. Крушельницьку як інтелігентну особу у доволі молодому віці (24 роки) «Соломія Крушельницька. Мілан. 1896 рік», з неї запозичене положення голови. Інша фотокартка 1899 року із зображенням Соломії в сценічному образі (роль Тетяни в опері І. Чайковського «Євгеній Онегін») показує схожість положення жіночої фігури та окремі фонові елементи декору.

Імпровізований образ співачки виконаний у повний зріст, контрапостне положення фігури заманює до живої взаємодії з глядачем. Постать зображено високою, стрункою, злегка повернутою вліво, в сторону світла, на динаміку руху вказує крокове положення правої ноги.

На голові, що ледь нахилена до її правого плеча, знаходиться модний аксесуар XIX ст. – вишуканий жіночий капелюх, який виблискує шовковими переливами, нагадуючи за формою французький канотье: невисока плоска тулія і рівні поля. Тулія з

лівого боку прикрашена композицією із пір'я та сітчастої чорної тканини. Волосся темного кольору підібране вверху. Головним убором пригнічена права частина її інтелігентного овального обличчя.

Погляд прекрасних темних очей, що глибоко посаджені, спрямований вдалечінь, він зосереджений та надто проникливий. Високо підняті брови передають емоційну напругу. Про нелегкий кар'єрний шлях говорять міцно стиснуті уста – «*Per aspera ad astra*» («Крізь терни до зірок»).

Додають образу естетичності та цілісності жіночі прикраси-сережки у спектрі кольорів світла та саява головного убору.

Одягнена у довгій жовто-зеленій сценічній сукні з відкритим декольте. Його кругове жовте обрамлення посередині грудей переходить у розкішний вузол із мерехтливою вставкою синього каміння. Призбирана зелена тканина пишних рукавів набула природної складчастої форми, котра прикрила руки до ліктьових зон. Праве плече оголене, проте героїня цього і не помічає, бо поглядом намагається розвіяти «тиху паморозь дистанцій» з глядачем. Граційність жіночої фігури підкреслює підв'язана жовта стрічка із довгими кінцями. Її права рука, що на світліні тримає елемент жіночого кокетства – віяло, стилізовано перенесена на полотно із благородною квіткою лілією. Довге стебло квітки вигнулося від обдарувань ніжної пелюсткової краси, що вбачається навіть у розмитті.

Чому саме квітка лілія? Адже вона вважається складною і неоднозначною для розуміння... Однак, ця квітка підкорювала своєю красою живописців усіх часів. Картини, де вони зображені, завжди мають підтекст, який хотів донести художник. Можливо, мудрість і досконалість світу, блаженство від єднання з вищими силами, посвята всім богиням або просто визнання у любові. Без перебільшення можна сказати, що її опис можна зустріти і в релігійних трактатах, і в давній міфології, і в середньовічному живописі, і на гербах французьких королів [10].

Мабуть, не випадково цю королівську квітку як символ статусу, благородства і відваги, зобразив художник у руці королеви

оперної сцени. А жовтим кольором надав вираження зацікавленості артисткою не одним шанувальником.

Митець навмисно не деталізує фон картини, лише підкреслює тематику професії, залишаючи його у вигляді театральної складчастої темно-бордової драперії із китицею. Таким чином, вся увага прикута до яскраво освітленого силуету героїні.

Портретне зображення, що передає внутрішню енергію та психологічну стійкість оперної примадонни ХХ століття, подарувала дружина Степана Нечая – Світлана Нечай-Сорока.

Картина заправлена у дерев'яну раму. У нижній частині живописного полотна праворуч знаходиться підпис автора: «С. Нечай».

Довідка. Степан Нечай – заслужений художник України (2000). Його життя розпочалося в 1941 році одинадцятого місяця одинадцятого числа в одному з найдавніших міст Західної України – Зборів. Освіту здобув спершу в Одеському художньому училищі

(1964), а згодом – у Київському художньому інституті (факультет живопису, клас В. Костецького і А. Пламеницького). Жив і творчо працював з 1972 року в Тернополі. Брав участь в міських, обласних, всеукраїнських, зарубіжних мистецьких виставках. Помер у 2003 році двадцять першого травня у м. Тернопіль [9, с. 625].

Митці люблять вдаватися до складних, глибоких тем, знайомитись крізь характерну

палітру кольорів з життям неординарних особистостей, аби у творчій інтерпретації донести своєму глядачеві народжений заново образ.

Світ прекрасного робить дива. У ньому можна як і розгадувати, так і створювати таємницю буття Соломії Крушельницької, навіть у 150-літній ювілей.

Джерела та література

1. Герета І. П. Музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Львів : Каменяр, 1978. 94 с. РК - 1176.
2. Велика серед великих. Італійці про Соломію Крушельницьку : спогади, газетно-журнальні публікації / за ред. У. Скакальської. Івано-Франківськ : Грань, 2003. 76 с. РК - 8386.
3. Врублевська В. Соломія Крушельницька. Київ : Молодь, 1979. С. 7.
4. Зелінська М. Ярослава Музика про Соломію Крушельницьку. *Народознавчі зошити. Інститут народознавства НАНУ*. Львів, 1999. № 5. 74 с. РК – 6787.
5. Живопис. Скульптура : каталог музейної збірки / Тернопільський обласний художній музей. Тернопіль : Астон, 2007. Ч. 1. С. 102. РК - 10310.
6. Славетна співачка : спогади і статті про Соломію Крушельницьку / упоряд. І. Драч. Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1956. 96 с. РК – 11645.
7. Соломія Крушельницька : Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / авт. вступ. ст., упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1978. Ч. 1. 398 с. РК – 1255.
8. Соломія Крушельницька : Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1979. Ч. 2. 447 с. РК – 1256.
9. Тернопільський Енциклопедичний Словник / редкол.: Б. Мельничук та ін. Тернопіль : Збруч, 2005. Т. 2. С. 625.
10. Лілія – символ чистоти, квітка з багатою історією. URL : <https://fondeco.ru/uk/liliya-simvol-chistoty-cvetok-s-bogatoi-istoriei-imya-liliya/> (дата звернення 02.09.2022).
11. Дудич І. Хризантеми для Соломії. Штрих до «Портрету» Богдана Сойки. URL : <https://ludkevych.in.ua/hryzantemy-dlya-solomiyi-shtryh-do-portretu-bogdana-sojky/> (дата звернення 02.09.2022).

Гнатишин Галина,

старший науковий співробітник відділу фондів,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Меморії Соломії Крушельницької у фондівій збірці Тернопільського обласного краєзнавчого музею

У статті представлені особисті речі (меморії) Соломії Крушельницької із фондівій збірки «Речові матеріали» ТОКМ. Крізь призму музейних артефактів, свідків колишньої слави і шани, що надійшли до наших часів, репрезентовані смаки та уподобання славетної співачки, відтворені життєві віхи її творчого шляху.

Annotation: *The article presents personal belongings (memories) of Solomiya Krushelnytska*

from the stock collection «Materials» of TOKM. Through the prism of museum artifacts, witnesses of former glory and honor that have come down to our times, the tastes and preferences of the famous singer are represented, life milestones of her creative path are reproduced.

Ключові слова: меморії, Соломія Крушельницька, фондова збірка, «Речові матеріали», прикраса для волосся, письмова ручка, перова ручка «Parker».

Key words: memories, Solomiya Krushelnyska, stock collection, «Materials», hair ornament, writing pen, «Parker» fountain pen.

Особисті речі видатних людей (меморії, що від лат. «memoria» – пам'ять) мають неоціненну вартість для будь-якого музею. Вони дозволяють реконструювати життєвий шлях та основні віхи діяльності, пізнати зацікавлення та вподобання відомих особистостей. Гордістю фондової збірки Тернопільського обласного краєзнавчого музею є меморії славетної співачки Соломії Крушельницької, яка була символом досконалості і неперевершеності, володаркою незрівнянного голосу, виняткової музикальності та особливого драматичного таланту.

Персональних речей знаменитої землячки до нас дійшло дуже мало, адже велика частина її власного архіву була втрачена. Зокрема, у фондовій групі «Речові

матеріали» Тернопільського обласного краєзнавчого музею зберігається декілька меморіальних предметів. Це прикраса для волосся, дві особисті ручки.

Вони надійшли у музейну збірку в 1964 році. Дарителем цих неоцінених скарбів була племінниця Соломії Крушельницької Ольга Карлівна Бандрівська-Шухевич, яка на той час проживала у Львові. Її мати – Осипа Бандрівська (1867–1958) – найстарша сестра знаменитої співачки з роду Крушельницьких. Із спогадів про незрівнянну Соломію дізнаємося про чисельних шанувальників її непересячного таланту. Усі її виступи проходили з великим успіхом: безліч квітів, бурхливі оплески публіки та різноманітні подарунки, зокрема прикраси з коштовним оздобленням. Тогочасна польська газета

Фото 1. Прикраса Соломії Крушельницької для волосся. ТОКМРМ-1102.

Фото 2. Футляр для коштовної прикраси Соломії Крушельницької.

Фото 3. Письмова ручка із дорогоцінного металу кін. XIX – поч. XX ст. ТОКМРМ-1104.

«Век» від 14 червня 1901 року описує грандіозний прощальний вечір оперної діви із варшавською сценою. Вдячні шанувальники подарували своїй примадонні розкішний кошик троянд, увінчаний срібною зіркою з написом «Меа» (скорочене ім'я Крушельницької) та золоту печатку з дорогоцінним камінням [6. с. 21]. Зі спогадів сестри Олени Охримович дізнаємося і про перстень у формі священного вужа, брошку – «золотий жук-скарабей», оздоблену діамантами, які отримувала Соломія від найпалкішого свого прихильника земляка Івана Білинського, королівського аптекаря з Єгипту [7. с. 60].

Були і менш дорогоцінні речі, які для співачки завжди залишалися приємними. Одна із них зберігається у фондах Тернопільського обласного краєзнавчого музею. Це витончена прикраса для волосся що передає естетику досконалого стилю Соломії Крушельницької [ТОКМРМ-1102] (фото 1). Виготовлена із сріблястого крученого дротика у формі гілочок і дрібних, видовжених листочків. Вони філігранно густо переплетені між собою, утворюючи розлогі суцвіття із повздовжніми вітами.

Прикраса зберігається у вишуканому дерев'яному футлярі, обтягнутому шкірою пісочного кольору. Його поверхня обрамлена тисненими золотистими візерунками. Верхня кришка футляру, із м'якою подушкою всередині, оздоблена атласом білого кольору. По-центру – фірмовий штампель з написом польською мовою про те, що ця прикраса була придбана у Варшаві (площа Театральна № 9), у магазині біжутерії, золота і брильянтів, власником якого був Мечислав Вжесневський. Нижня частина футляру вистелена тонким білим папером, на якому зберігалася коштовність (фото 2). Оскільки відомо, що Соломія Крушельницька виступала на Варшавській сцені впродовж усіх театральних сезонів з 1898 по 1902 роки, то з упевненістю можна сказати, що унікальній меморії – понад 120 років. Можливо, за ціною ця річ не була тоді дуже дорогою, але зараз для нас вона є безцінною пам'яткою про знамениту співачку.

У 1906 році у складі італійської оперної трупи Соломія Крушельницька

Фото 4. Перова ручка «Parker», що належала Соломії Крушельницькій. ТОКМРМ-1103.

приїхала у Буенос-Айрес і протягом кількох років співала на аргентинській сцені. Усі її виступи проходили з великим тріумфом. У 1910 році оперна діва у святковому вбранні з національним прапором в руках відкрила концерт до 100-річчя з Дня Незалежності Аргентини. Про далекі перебування яскравої зірки оперної сцени в Буенос-Айресі нагадає ще одна музейна реліквія – письмова ручка із дорогоцінного металу кін. ХІХ – поч. ХХ ст. [ТОКМРМ-1104] (фото 3). Саме тоді цю мистецьки виконану річ директорка місцевої музичної школи подарувала Соломії [2, с. 49]. Ручка виготовлена із срібла, вишукано оздоблена завитковим орнаментом, інкрустована різнобарвною емаллю. У нижній частині ручки, на металевій муфті для кріплення пера – тиснені написи: «84» (золотникова проба, що відповідає 875 метричній пробі срібла) та клеймо з ініціалами невідомого майстра та країни походження.

Привертає увагу ще одна особиста річ іменитої співачки. Це ефектна перова ручка всесвітньовідомої фірми «Parker», виготовленої в Канаді, у буремні 1920-ті роки [ТОКМРМ-1103] (фото 4). Вишуканий дизайн представлений у жовтогарячому акриловому корпусі. Знімний ковпачок із

тримачем фіксується різьбою, доповнений оздобленням із дорогоцінних металів. Позолочене перо має унікальне гравіювання, де вказані назва, модель, країна виготовлення. На гладкому корпусі – імпринт із написами про технічні характеристики знакової моделі «Duofold». Ручка має інноваційну на той час систему проти витоків чорнила «Lucky curve», а також безпрецедентну тогочасну 25-річну гарантію. Можна припустити, що цю статусну річ Соломія Крушельницька привезла із великого концертного турне містами США і Канади, що розпочалося у 1928 році. З ентузіазмом зустріли виступи української співачки її земляки. На сольному концерті у Нью-Йорку пані Крушельницька виконала цілу добірку українських пісень та твори світової класики. Разом з українськими хорами діаспори Соломія співала на Шевченківських вечорах у Клівленді, Детройті та інших містах Америки. Своїм самобутнім талантом вона прославляла Україну.

Меморіальні речі славетної співачки є цінним надбанням музейної скарбниці. Вони створюють неповторну атмосферу її присутності, репрезентують смаки та уподобання. Унікальні раритети є атракційними у постійно діючій

експозиції ТОКМ. Адже меморії Соломії Крушельницької – це незабутня пам'ять про яскраву зірку світової сцени, яка вічно буде

жити не тільки у тиші музейних залів, а й у наших серцях.

Джерела та література

1. Віночок Соломії Крушельницької / упоряд. П. Медведик. Тернопіль : Збруч, 1992.
2. Герета І. Музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Львів : Каменярь, 1978.
3. Її пісні звучать у нашій серці : матеріали II наук.-мистецтвозн. конф. : до 50-літнього ювілею Меморіального музею Соломії Крушельницької с. Біла Тернопільського району Тернопільської області / упоряд. Н. Зюбровська. Біла –Тернопіль : Джура, 2013.
4. Зюбровська Н., Зюбровський А. Меморіальний музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Біла–Тернопіль : Джура, 2007. 112 с.
5. Славетна співачка. Спогади і статті про Соломію Крушельницьку / за ред. А. Кос-Анатольського. Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1956. 96 с.
6. Соломія Крушельницька. Міста і слава. / авт.-упоряд.: Г. Тихобаєва, І. Криворучка. Львів : Априорі, 2009.
7. Соломія Крушельницька : Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / авт. вступ. ст., упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1978. Ч. 1. 398 с.
8. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

Тарас Галина,

старший науковий співробітник відділу фондів,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

МИТТЄВОСТІ ЖИТТЯ СОЛОМІЇ...

(на основі фондової збірки «Фотокартки»
Тернопільського обласного краєзнавчого музею)

Фотокартки кінця XIX початку XX століття з фондової збірки Тернопільського обласного краєзнавчого музею висвітлюють життя і творчу діяльність видатної співачки Соломії Крушельницької. Світлина засвідчують тріумфальну ходу оперної диви на небосхилі світової слави. Незрівнянний образ Соломії назавжди залишився на музейних фотосвітлинах.

Annotation: *Photocards of the end of the 19th and beginning of the 20th centuries from the stock collection of TOKM highlight the life and creative activity of the outstanding singer Solomiya Krushelnytska. The photos testify to the triumphant march of the opera diva on the horizon of world fame. The incomparable image of Solomiya remained forever on museum photographs.*

Ключові слова: *Соломія Крушельницька, оперна дива, фотосвітлина, фондова збірка «Фотокартки», дарунок, сценічний образ, товариство «Боян».*

Key words: *Solomiya Krushelnytska, opera diva, photograph, stock collection «Photocards», gift, stage image, «Boyan» society.*

Фотографія зайняла в нашому житті свою вагому нішу, оскільки вона характеризує різні аспекти суспільного життя: документ часу, пам'ять поколінь, інформаційний

засіб, досягнення науки й техніки, свідчення майстерності фотографа.

Фонд фотографій Соломії Крушельницької ТОКМ становить важливу

документальну, мистецьку та інформаційну цінність. Наукове опрацювання фонду дасть можливість широко використовувати його для історичних, мистецтвознавчих, літературознавчих досліджень, організації виставок.

Хронологічні межі фонду: 1970-ті роки – до наших днів. Світлини чорно-білі.

Перші світлини, які потрапили до нашого музею були дарунком від родичів Соломії.

Частина фотокарток потрапила до нас з Варшави, на звороті є штамп, який засвідчує авторське право. Це було товариство «Zaiks», засноване у 1918 році. Протягом багатьох років «Zaiks» було єдиним легальним польським колективом авторського права.

Деякі фотографії були передані з Львівського історичного музею, одна світлина – з Кременецького краєзнавчого музею. А наші колеги, працівники Меморіального музею славетної співачки з села Біла, у 1977 році подарували Тернопільському обласному краєзнавчому музею альбом, присвячений життю і творчій діяльності Соломії Крушельницькій (до 90-річчя з дня народження). Альбом складається із 29 аркушів, на яких вміщено 42 фотографії.

Перший запис в інвентарній книзі «Фотокартки» було зроблено у липні 1970 році. І так розпочалося формування тематичного роздільника музейних предметів – фонду Соломії Крушельницької.

Світлини засвідчують миттєвості світової слави Соломії. Її фотографували у різноманітних сценічних образах. Завдяки цьому вдалося зібрати у музеї низку фотографій про цю надзвичайно талановиту і красиву жінку, яка своєю душею, голосом і вродою полонила сучасників у різних куточках світу.

Прекрасна Аїда, чарівна і натхненна Маргарита, принадна загадковою красою Брунгільда, сповнена величі Елізабетта, яскрава та відчайдушна циганка, легка, ефірна і водночас скульптурна Адріана, Ізольда, що тремтить від пристрасті, не забуваючи, однак, про гідність королеви, – в усіх цих образах Крушельницька була тією, про яких говорять: «Велика актриса!» [1, с.15].

Упродовж двох десятиліть Соломія

Крушельницька була окрасою концертів музично-співацького товариства «Боян». За будь-яких обставин оперна дівка завжди пам'ятала, дочкою якого народу вона є.

Родзинкою колекції є оригінальна фотосвітлина Соломії Крушельницької з учасниками хорового товариства «Бережанський Боян» 12.06.1898 року. 11 вересня 1973 року до нашого музею потрапила як дарунок від тернополянина. Фотографія групова.

Соломія сидить посередині, зліва від неї сидять: письменник А. Я. Чайковський та її сестра Ганна, а справа – композитор Генрик Топольницький.

В другому ряді четвертий Богдан Лепкий.

Львів, 10 листопада 1952 рік. Траурний мітинг на похоронах Великої Соломії. Запали в душу слова Анатолія Кос-Анатольського: « ...Та ось в сумний день 1952 року я став над відкритою могилою. Найбільша артистка початку ХХ століття, гордість великих світових сцен, ця дорога мені і всьому музичному світу людина довела свою велику життєву роль до кінця, і от прийшов фінал... За хвилину спаде остання завіса – завіса вічності, завіса могили, а

Соломія Крушельницька у ролі Ізольди в опері «Трістан і Ізольда» Ріхарда Вагнера.

Соломія Крушельницька з учасниками хорового товариства «Бережанський Боян», 12 червня 1898 р.

замість оплесків, поллються сльози.

Я говорив про серце великої артистки,
про її дві палкі любові: любов до мистецтва і

любов до рідної землі.

Промовляла тоді до неї любов нас
усіх, невмируща любов української землі до

Траурний мітинг на похороні Великої Соломії Крушельницької.

своєї славної дочки, яка все вірно служила справжньому мистецтву і своїм чудовим співом в широкому світі прославляла українське ім'я» [3, с. 90].

Фотографії доповнюють одна одну, інколи заперечують, утворюючи неповторне мереживо Соломіїної долі, у яке вплетені

відбитки реальності. Ці світлини залишили нам образ Соломії Крушельницької як уособлення справжньої жіночої вроди, великого таланту і рідкісної природи голосу. Її життєвий та творчий шлях, часто тернистий, не повинен бути забутий, а у фотографіях залишитися для прийдешніх поколінь.

Джерела та література

1. Велика серед великих. Італійці про Соломію Крушельницьку : спогади, газетно-журнальні публікації / за ред. У. Скакальської. Івано-Франківськ : Грань, 2003. 76 с.
2. Герета І. П. Музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Львів : Каменяр, 1978. 94 с.
3. Славетна співачка : спогади і статті про Соломію Крушельницьку / за ред. А. Кос-Анатольського. Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1956. 96 с.
4. Н. Зюбровська, А. Зюбровський. Меморіальний музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Біла-Тернопіль : Джура, 2007. 112 с.
5. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

Завіша Галина,

завідувач сектора зберігання відділу фондів,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Українська народна ноша у житті Соломії Крушельницької

У статті розповідається про вірну дочку українського народу Соломію Крушельницьку, яка кожен свій виступ завершувала українською пісню, одягала вишиту сорочку й жіночий народний стрій і для світлин, і повсякденно. Подано інформацію про елементи народного строю співачки, які зберігаються у фондовій збірці ТОКМ.

Annotation: *The article tells about the faithful daughter of the Ukrainian people, Solomiya Krushelnyska, who ended every performance with a Ukrainian song, wore an embroidered shirt and a women's national costume for photos, and by chance. Information is provided about the elements of the singer's folk costume, which are stored in the ТОКМ stock collection.*

Ключові слова: *Соломія Крушельницька, подільський стрій, традиційний народний одяг, селянка (гердан), вишита блуза.*

Key words: *Solomiya Krushelnyska, Podil costume, traditional folk clothes, silyanka (gerdan), embroidered blouse.*

Соломія Крушельницька – українка, яка визнана найвидатнішою співачкою світу. Де б не співала, завжди підкреслювала, що вона є дочка українського народу. Завдяки

шаленій популярності й таланту змогла познайомити з українською пісню весь світ. Соломія Крушельницька народилася на Тернопільщині, на прекрасному українському

Фото 1. Соломія Крушельницька в юності.

Поділлі, багатому не тільки піснями і народними звичаями, а також різноманітним вишиванок, камізелок, запасок, коралів і герданів. Українська вишивка як музика – гармонія, ритм, барви, почуття. В кожному селі своя, неповторна мелодія... Тепло-коричневі тони інтер'єрних домотканих «верет», «обрусів», «килимів» поєднувалися з яскравими поліхромними барвами тканих запасок-фартухів, вишитих рушників, «простирадл», наволочок, а також з вишивкою сорочок і камізелок та аплікацією хутряних елементів одягу. В такому середовищі і зростала майбутня співачка. Соломія дуже любила одягати різноманітний український народний стрій (фото 1).

Родове дерево Крушельницьких гіллясте, щедre, міцне і здорове своїм корінням. Саме таке сімейне середовище розвивало її природні задатки і формувало голос славетної Соломії, створювало сприятливу атмосферу для щедрих і високих діянь на славу рідного народу. У домі Крушельницьких народна пісня, звичаї були у великій пошані, а народний стрій завжди був одягом особливим, святковим (фото 2).

В сім'ї часто влаштовували домашні концерти та театральні вистави. Діти

ретельно готувались до вистав, власноруч майстрували декорації та шили костюми, особливо, якщо серед запрошених були шановані гості, як, наприклад, Іван Франко. Вдягнувши національні строї, вони виконували народні пісні. Співали діти також у церковному хорі, заснованому батьком, а Соломія навіть підміняла його в ролі диригента хору. Перше публічно Соломія виступила на Шевченківському концерті разом із хором товариства «Руська Бесіда» в Тернополі [6, с. 39].

Українська народна ноша для родини Крушельницьких була дуже важливою. Над її дослідженням та популяризацією багато працювала одна із сестер Соломії – Емілія Амвросіївна Крушельницька (Стернюк) – відома фольклористка. У селі Біла вона організувала читальню товариства «Просвіта» (збрала для неї бібліотеку), влаштовувала виставки української вишивки. Однією з перших бізнес-леді України стала саме Емілія Амвросіївна Стернюк. Влітку 1922 р. вона очолила промисловий кооператив «Українське народне мистецтво», який містився на площі Ринок, 39. Членкині кооперативу займалися вишиванням (рушники, сорочки, скатертини), килимарством, різьбою по дереву, писанкарством. Бізнес-леді Емілія Стернюк налагоджувала роботу кооперативу за швейцарським зразком, організувала домашнє виробництво – «сільські вишивальні».

Ще одна з сестер Соломії – Ганна Крушельницька любила одягати народний стрій і як святкове вбрання, і як сценічний гардероб.

За час свого студентського життя Соломія часто приїжджала зі Львова до батьків у Білу. Бувала на Різдвяних святах та Великодніх гаївках. Тут, серед рідні і пісень сільських дівчат, черпала натхнення до дальшої своєї праці. Саме тоді, в 1891-1892 рр., вона сфотографувалася у тернопільського фотографа А. Сількевича в національному одязі: вишита сорочка, камізелка, запаска, коралі, з віночком на голові, у динамічному захопленні вишивкою. Отакою її бачили і слухали тоді на концертах Львова і Тернополя [1, с. 17] (фото 3).

Велику частину життя українська

Фото 2. Родина Крушельницьких у народних строях, поч. 1900-х рр. Стоять: Володимир і Соломія. Сидять в центрі: батьки Теодора, о. Амвросій. Нижче: Олена з донькою Марією-Соломією, Марія, Емілія, Анна.

співачка прожила в Італії і хоч полюбила цю сонячну країну всім серцем, все ж відчувала тугу за рідним Поділлям, за звичаями, традиціями і звичайно за народним строєм.

Зі спогадів племінниці Соломії Крушельницької Соломії-Марії Скорик: «Мама вислала тітці Люні в Італію заліщицький народний одяг, в якому італійський художник Г. Рісті намалював

її портрет олійними фарбами...» [8]. Як всім відомо, старша сестра Соломії Олена Крушельницька вийшла заміж і жила в Заліщиках. Крім того, дід Крушельницьких по материнській лінії, Григорій Савчинський – священик, поет і письменник, народився у 1804 році в селі Дуплиська поблизу Заліщик. Цей портрет прикрашав вітальню вілли «Salome» у Віареджо, привертаючи увагу

Фото 3. Соломія Крушельницька в народному подільському строї. Фото кінця XIX століття.

багатьох знаменитих гостей Соломіїного дому [8].

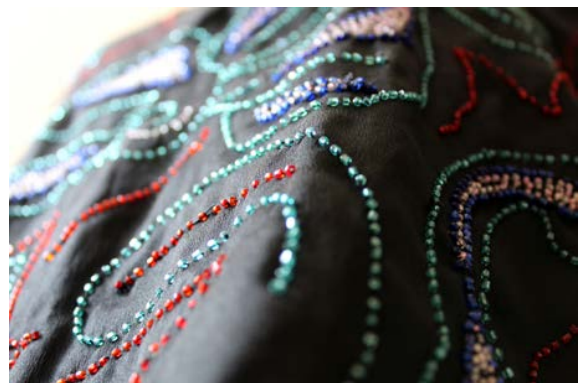
А приятелька співачки, піаністка Джуліана Вентурі навіть сфотографувалася у цьому заліщицькому народному строї: сорочка з чорною вишивкою, узорноткана горботка-обгортка, гerdани, стрічки. Ця фотографія сьогодні експонується в Музеї Соломії Крушельницької у Львові.

Зі спогадів її сучасників дізнаємося, що С. Крушельницька була великою модницею. Одяг для Соломії завжди був важливим атрибутом для відтворення повноти образу. До речі, з першого і до останнього свого виступу С. Крушельницька користувалася тільки своїми, нею задуманими і під її керівництвом пошитими костюмами. Чи то шили їх рідні сестри, чи наймодніші паризькі модельєри. На жаль, не зберігся сценічний одяг Соломії Крушельницької, є лише деякі частини.

Особистих речей славетної землячки до нас дійшло дуже мало і вони надзвичайно скромні. Зокрема, в фондах ТОКМ зберігається маленька частинка з її щоденного, побутово-сценічного гардеробу. Це блуза та селянка (гердан) [4, с. 15–25].

Блуза вишита (ТОКМТ-2094) – пошита з чорного тоненького шовку без рукавів, з круглим вирізом коло шиї, навипуск. Вся площа блузи розшита різнокольоровим бісером (білим, зеленим, синім, рожевим) абстрактно-фантазійним візерунком. Завдяки цьому вона виграє всіма барвами веселки. Приблизною датою виготовлення прикраси є 20–30-ті рр. ХХ ст. [7].

Селянка (гердан) (ТОКМТ-2095) – це прикраса з бісеру на шию. Селянка виготовлена у вигляді ажурної смужки з різнокольорового бісеру на волосяній основі завширшки 2,7 см. Орнамент геометричний: ромби білого, червоного, зеленого та жовтого кольорів. Селянка нашита на червону вовняну тасьму, кінці якої використовують як зав'язки [7]. Такі селянки носили щодня як оберіг – ромб символізує сімейне щастя, сімейні цінності. Для більшої сили бісерну стрічку із захисним орнаментом нашивали на червону смужку полотна. Приблизною датою виготовлення прикраси є кінець ХІХ ст. На фотокартках у юному віці Соломія зображена

Вишита блуза Соломії Крушельницької (ТОКМТ-2094).

Фрагмент селянки (гердану) Соломії Крушельницької (ТОКМТ-2095).

саме з такими силянками на голові. Отже, така прикраса була улюбленою.

Частину особистих речей співачки, які зберігалися у наших фондах, були передані в музей Соломії Крушельницької в с. Біла для оновлення музею та виготовлення нової експозиції у 1980-х рр. Серед них – вишита сорочка, оздоблена червоно-чорним орнаментом, яка, за спогадами сучасників, була дуже до лиця Соломії, оригінальна біла блузка ручної роботи та біла сукня, мережана гаптом.

У фонди ТОКМ речі передали племінниці Бандрівська Одарка (м. Львів) і Скорик Соломія у 1960-х роках.

Пам'ять про Соломію залишилася у всьому, до чого вона мала хоч найменше відношення. А особисті речі співачки дають уяву про її стиль та неперевершений образ.

Соломія Крушельницька своїм талантом прославила наш рідний край, весь український народ. Пам'ять про неї залишиться у віках.

Джерела та література

1. Віночок Соломії Крушельницької / упоряд. П. Медведик. Тернопіль : Збруч, 1992.
2. Герета І. Музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Львів : Каменяр, 1978.
3. Її пісні звучать у нашій серці : матеріали II науково-мистецтвознавчої конференції, присвяченої 50-річчю від часу створення Меморіального музею Соломії Крушельницької в с.Біла Тернопільського району Тернопільської області / упоряд. Н. Зюбровська. Біла-Тернопіль : Джура, 2013.
4. Зюбровська Н., Зюбровський А. Меморіальний музей Соломії Крушельницької : нарис –путівник. Біла-Тернопіль : Джура, 2007. 112 с.
5. Соломія Крушельницька. Міста і слава / авт.-упоряд. Г. Тихобаєва, І. Криворучка. Львів : Априорі, 2009.
6. Соломія Крушельницька : Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1979. Ч. 2. 447 с.
7. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.
8. Галина Огорчак. Українська вишиванка. Соломія Крушельницька. URL: <https://photo-lviv.in.ua/ukrajinska-vyshyvanka-solomiya-krushelnytska>

Ковальчук Світлана,
завідувач сектора відділу фондів,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Інскрипти дослідників життєтворчості Соломії Крушельницької у фондовій колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею

У статті вперше опубліковано інскрипти дослідників життя та творчості видатної оперної співачки Соломії Крушельницької (1872–1952) з фондової колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

Annotation: *The article publishes for the first time the inscriptions of the researchers of the life and work of the outstanding opera singer Solomiya Krushelnytska (1872–1952) from the fund collection of the Ternopil Museum of Local History.*

Ключові слова: *інскрипт, автограф, Соломія Крушельницька, дослідник, музей.*

Key words: *inscription, autograph, Solomiya Krushelnytska, researcher, museum.*

Щороку сотні нових надходжень поповнюють книгозбірню Тернопільського обласного краєзнавчого музею. Станом на вересень 2022 року фондова збірка «Рідкісна книга» становить понад 15000 одиниць збереження. Сьогодні це – рукописні книги, стародруки, прижиттєві видання визначних українських та зарубіжних науковців та літераторів, видання української еміграції, а також рідкісні екземпляри з автографами письменників, екслібрисами, читацькими помітками чи в особливій оправі. Основний масив фонду, з огляду на недостатнє державне фінансування, був укомплектований завдяки дарувальникам. У фондовій колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею вагоме місце займає добірка творів з інскриптами українських письменників, науковців, краєзнавців.

Звичай, робити написи на книгах був ще тоді, коли вони були раритетами. Робили написи і переписувачі, і палітурники, і продавці, а найчастіше – дарувальники чи власники. Написи зустрічаються на форзацах, перших і останніх листах, а також на полях. Автограф – це, з одного боку, автентичний рукопис автора, з іншого – власноручний підпис. Однак, якщо дарчий напис є не просто підписом, а свого роду присвятою на книзі, то вона називається вже інскриптом. Дослідження інскриптів на книгах фондової збірки «Рідкісна книга» є цінним історичним джерелом інформації про культурне та інтелектуальне життя як певної території, так і певної епохи.

Однією з цікавих щодо наявності інскриптів є добірка книг, присвячених Соломії Крушельницькій – видатній оперній співачці, уродженці села Білявинці Бучацького повіту на Поділлі. На думку Ірини Криворучко, серед опублікованих у другій половині ХХ століття матеріалів про Соломію Крушельницьку, варто виокремити три популярні книги, знакові в дослідженні життєтворчості співачки. «Пальму першості варто віддати двом виданням, авторами яких є львівський мистецтвознавець Іван Деркач та музикознавець з Києва Михайло Головащенко. Подвижницька праця цих дослідників заслуговує особливої подяки та визнання. Адже саме вони понад півстоліття

тому відкрили радянському читачеві легендарну українську Діву та документально підтвердили, що Крушельницькій належить чільне місце у світові музичній культурі» [1, с.7].

Науково-популярне видання «Славетна співачка. Спогади і статті про Соломію Крушельницьку» Іван Деркач видав 1956 року. Не випадково музейний примірник містить автограф директора краєзнавчого музею 1959–1975 рр. Бориса Ельгорта, адже обидва краєзнавці брали участь в організації Меморіального музею С. Крушельницької в с. Біла.

Молодшому колезі Івана Деркача Михайлові Головащенко вдалося зібрати, окрім українських, значну кількість іншомовних джерел – італійських, польських, французьких, іспанських, які презентували співачку у світлі зарубіжної критики. У листі до Івана Смолія 1975 року автор сповнений радістю, з піднесенням повідомляв: «...що книжку здав до видавництва... вийшла вона надто великою, але прецікавою і надзвичайно цінною, вагомою. Це супер-бомба!!! В ній – понад 110 спогадів, 98 рецензій і статей, 249 листів, ...74 фотографії. А які там спогади, матеріали, листи, Це лише Богові відомо (і мені!)» [11. с. 238–261].

Як результат праці 1978–1979 рр. вийшов двотомний збірник «Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування». На титульній сторінці першого тому каліграфічним почерком виведено тонально-піднесений дарчий напис: «Тернопільському краєзнавчому музею – Батьківщині Великої Подоланки Соломії Крушельницької – з вдячністю – автор (підпис). Київ, 15 лютого 1980 р.» [10]. На титулі другого тому: «Тернопільському краєзнавчому музею і області всій, щоб на Поділлі частіш породіллі родили таких Соломії! З щирою вдячністю – автор (підпис). Київ. 15 лютого 1980 р.» [11]. Щирий, жартівливо-поетичний інскрипт свідчить про наукові та приятельські контакти з дарувальником та красномовно передає атмосферу активної просвітницької співпраці музею з науковцями.

Третє зі згаданих вище видань – роман-біографія Валерії Врублевської

КЛУБ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ІМ. БОГДАНА ЛЕПКОГО
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

ВЕЛИКА серед ВЕЛИКИХ.

Італійці про

Соломію Крушельницьку

СПОГАДИ,

ГАЗЕТНО-ЖУРНАЛЬНІ ПУБЛІКАЦІЇ

*У фонди
Тернопільського обласного
краєзнавчого музею дарує
голова Т-ва ім. Б. Лепкого
Богдан Русель.
6.02.2004р.*

Івано-Франківськ
«Грань»
2003

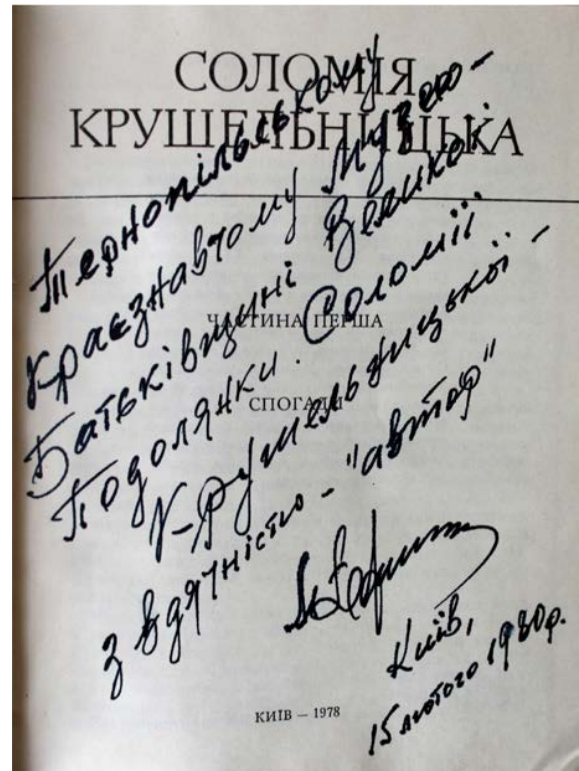
«Соломія Крушельницька» (Київ, 1979) [3]. У музейних фондах зберігається примірник з бібліотеки композитора Леоніда Міллера з написом на титульній сторінці «бібліока Л. Міллера». Попри низку огріхів у використанні архівних матеріалів книга була доволі популярна. Стиль написання, мова, зміст витримані у традиції радянської літератури. Окремі моменти, враховуючи роки написання, трактуються кардинально по іншому, ніж подаються в сучасніших джерелах, але багатогранна особистість головної героїні компенсовує усі недоліки.

Після виходу в світ згаданих видань з'явилося багато інших цікавих матеріалів про Соломію Крушельницьку. У цьому контексті варто згадати публікації відомих тернопільських дослідників Ігоря Герети та Петра Медведика, які зробили достатньо вагомий внесок у популяризацію творчості артистки.

Петро Медведик з 1988 року був старшим науковим працівником Меморіального музею Соломії Крушельницької у селі Біла під Тернополем. Він відомий як фольклорист і етнограф, у сфері його зацікавлень також театрознавство.

Монографія дослідника «Катерина Рубчакова» з інскриптом на титульній сторінці звучить так: «Тернопільському краєзнавчому музею від вдячного автора. Підпис. Тернопіль, 7.XII.1989р.» [6]. Важлива сторінка творчого доробку П. Медведика – музикознавчі студії. Він опублікував ряд досліджень про видатних музикантів і співаків, які своїм талантом прославляли наш край. Варто зазначити, що фонд Петра Медведика непоказний кількістю, проте зацікавлює тематикою. У музейній колекції, між іншим, цінним надбанням є збірка «Віночок Соломії Крушельницької» та «Народні пісні з села Соломії Крушельницької, записані в селі Біла Тернопільського району» [2; 7]. Петрові Медведику належить і найдавніший інскрипт з фондової колекції: «Тернопільському краєзнавчому музею від автора літературного запису спогадів про О. Кобилянську. Підпис. Тернопіль 5.III.1963 р.» [9].

Ігор Герета відомий серед тернополян як генератор літературного та мистецького життя у всіх його проявах. За фахом історик, 40 років працював у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї (з 1962 р.), займався археологією. Колеги пам'ятають його і як

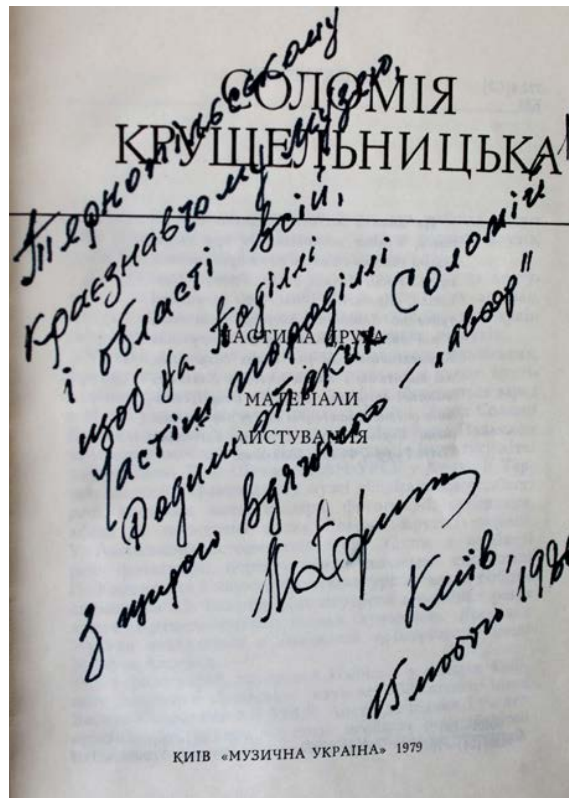

Соломія Крушельницька. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. Ч. I. 398 с. ТОКМРК-1255.

одного з фундаторів та автора експозицій, зокрема й музею Соломії Крушельницької в с. Біла. «Більшість експонатів зібрав особисто. Від племінниці співачки, доцента Львівської державної консерваторії Одарки Бандрівської привіз меблі Соломії та особисті речі, у скрипаля Ю. Криха дістав консерваторську викладацьку анкету Крушельницької і багато іншого» [5, с. 14]. 1976 року Ігор Герета видав нарис-путівник про цей музей і 50-тисячним тиражем він розійшовся в усьому світі. «Моему рідному музеєві від автора Ігор Герета 5.I.1979» – короткий, але не формальний напис на форзаці путівника назавжди залишиться у фондовій скарбниці [4].

Публікації дослідників життєтворчості Соломії Крушельницької не

втратили свого наукового значення і сьогодні та стали бібліографічною рідкістю (зокрема й тому, що мають унікальні особливості). Вони є окрасою нашої національної думки, і незважаючи на те, що на окремих з них лежить наліт епохи тоталітаризму, їх можна читати поміж рядками. Інскрипти, що зберігаються у фондовій колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею є свідченням подвижницької діяльності, творчої співпраці науковців і дослідників.

Соломія Крушельницька. Матеріали. Листування. Київ : Музична Україна, 1979. Ч. II. 448 с. ТОКМРК-1256.

Джерела та література

1. Безсмертна слава Соломії : біобібліогр. покажч. / Муз.-мемор. музей С. Крушельницької у Львові / упоряд.: М. Зубеляк, Р. Мисько-Пасічник; авт. вст. ст. І. Криворучка. Львів : Гердан Графіка, 2007. 244 с. ТОКМ-14210.
2. Віночок Соломії Крушельницької. Висловлювання визначних діячів культури. Репертуар співачки. Поезії і музичні твори / упоряд. П. Медведик. Тернопіль : Збруч, 1992. 128 с. ТОКМ РК-4690.
3. Врублевська В. Соломія Крушельницька : роман-біографія. Київ : Молодь, 1979. 336 с. ТОКМ РК-14900.

4. Герета І. П. Музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Львів : Каменярь, 1978. 94 с. ТОКМ РК – 1176.
5. Герета І.П. Статті. Спогади. Світлина. Тернопіль : Астон, 2012. 228 с. ТОКМ РК –12232.
6. Медведик П. Катерина Рубчакова. Київ : Мистецтво, 1989. 107 с. ТОКМ РК – 2526.
7. Народні пісні з села Соломії Крушельницької, записані в селі Біла Тернопільського району. Тернопіль : Збруч, 1993. 190 с. ТОКМ РК – 13404.
8. Славетна співачка. Спогади і статті про Соломію Крушельницьку / упоряд. І. Деркач. Львів : Кн.-журн. вид-во, 1956. 96 с. ТОКМ РК – 11645.
9. Садовська С. Спогади про Ольгу Кобилянську. Літературний запис Петра Медведика. *Жовтень*. Львів: Книжково-журнальне товариство, 1962. №10. С. 140–142.
10. Соломія Крушельницька. Спогади. Київ : Музична Україна, 1978. Ч. I. 398 с. ТОКМ РК-1255.
11. Соломія Крушельницька. Матеріали. Листування. Київ : Музична Україна, 1979. Ч. II. 448 с. ТОКМ РК-1256.
12. Тимочко М. Листи Михайла Головащенко до Івана Смоля. *Вісник Львівського університету. Серія : книгознавство бібліотекознавство та інформаційні технології*. 2008. Вип. 3. С. 238–261.

Бахурська Світлана,
молодший науковий співробітник,
Буцацький краєзнавчий музей

Голос, що чарував увесь світ

Серед видатних жінок, яких дав світовій культурі український народ, особливе місце посідає Соломія Крушельницька. Перед співом української співачки і красою її душі, музичною інтерпретацією нею рідних їй народних пісень схилили голови видатні співаки, композитори, диригенти, музичні критики, письменники, її слухачі в країнах Європи, Південної і Північної Америки та Єгипті.

Крім унікального таланту й чаруючої вроди, вона мала вольовий та рішучий характер, започатковуючи свою життєтворчість власноруч. Не було і досі нема української співачки, яка б ще за свого життя і після смерті здобула таке визнання. І що найважливіше для нас, бучачан, що саме Буцацький край став колыскою для славетної співачки, ім'я якої вписано золотими літерами в історію вокального мистецтва.

Annotation: *Solomiya Krushelnytska occupies a special place among the outstanding women who have contributed to the world culture of the Ukrainian people. Prominent singers, composers, conductors, music critics, writers, and her listeners in the countries of Europe, South and North America and Egypt bowed their heads before the singing of the Ukrainian singer and the beauty of her soul, her musical interpretation of her native folk songs.*

In addition to her unique talent and charming beauty, she had a strong-willed and determined character, starting her creative life with her own hands. There was and still is no Ukrainian singer who would have gained such recognition during her lifetime and after her death. And what is most important for us, residents of buchachan, is that the Buchach region became the cradle for the famous singer, whose name is written in golden letters in the history of vocal art.

Ключові слова: *Соломія Крушельницька, голос, оперна співачка, талант, пісня, музика, примадонна.*

Key words: Solomiya Krushelnytska, voice, opera singer, talent, song, music, prima donna.

Людська мудрість говорить, що коли народ вшановує талант, на землі торжествує найвища духовна справедливість.

Серед видатних жінок, яких дав світовій культурі український народ, особливе місце посідає Соломія Крушельницька. В усьому музичному світі вона була символом досконалості і неперевершеності. Її незрівняної краси лірико-драматичне сопрано діапазоном майже в три октави – рідкісне явище в світовому оперному і камерному мистецтві. Талант видатної співачки найкраще визначив відомий італійський музикознавець Рінальдо Кортопассі: «На оперних сценах світу, – писав він, – царювали чотири особи чоловічої статі – Батістіні, Карузо, Тітта Руффо, Шаляпін. І лише одна жінка спромоглася сягнути їх висот і стати врівень з ними. Нею була Соломія Крушельницька».

Перед співом української співачки і красою її душі, музичною інтерпретацією нею рідних їй народних пісень схиляли голови видатні співаки, композитори, диригенти, музичні критики, письменники, її слухачі в країнах Європи, Південної і Північної Америки та Єгипті. З цього приводу видатний італійський поет Джозуе Кардуччі висловився в своїм вірші 1905 року, що там, де проходить Соломія Крушельницька, «квітнуть троянди і співають солов'ї». Славу Соломії підносить й аргентинська поетеса Вікторія Окампо. Так, Крушельницька визнана всіма як співачка світової слави... [1, с. 3].

Наче муза з античного барельєфа зійшла вона до людей, щоб підкорювати своїм дзвінким співучим голосом, який всесвітньо відомий диригент, Артуро Тосканіні вважав неперевершеним музичним інструментом. Чарівна краса та елегантність, сценічний талант і витончений артистизм – усе це дано їй було від Бога. Образ Соломії став уособленням справжньої жіночої вроди, великого таланту й рідкісного голосу. Голосу, що вражав, полонив, бентежив... який одного разу почувши, уже не можливо було забути. Де б не виступала співачка, вона завжди відчувала себе українкою, прославляючи свій народ завжди підкреслюючи своє походження

на біс виконувала тільки українські пісні. Наче промовляла: «Перед вами – душа мого народу, отже, й моя душа».

«Ви знаєте. Яке то щастя співати своєму народові!» – говорила Соломія. «Я така рада, коли бачу, що люди з насолодою слухають, що мовчки співають разом зі мною, що пісня доходить до їх сердець, а мої переживання зливаються з іншими. Коли моя пісня несе їх у світ краси і високих прагнень, то це така велика нагорода мені, що про іншу й не мрію».

Крім унікального таланту й чаруючої вроди, вона мала вольовий та рішучий характер, започатковуючи свою життєтворчість власноруч. І через десятки років вражає її неймовірна працездатність, цілеспрямованість і стійкість при будь-яких обставинах. Своєю великою працею, культурою, колосальними успіхами на ниві мистецтва, великою любов'ю до рідного народу вона стала прикладом для наступних поколінь.

Соломія приваблює і зачаровує не лише силою своєї особистості, а й моральною красою і духовністю своїх переконань.

Образ Соломії захоплював і захоплює зараз насамперед тим, що її наполегливість на шляху до поставленої мети була викликана духовною потребою і надзвичайним прагненням співачки постійно вдосконалюватися і не зупинятися на досягнутому.

Життя уславленої примадонни, її незгасима любов до музики сформувала насамперед почуття гордості за славу дочку України. Виховала шану та повагу до української культури. Не було і досі нема української співачки, яка б ще за свого життя і після смерті здобула таке визнання, увібравши у собі співучі таланти усього українського жіноцтва.

І у кого б не перевтілювалась Соломія Крушельницька – Аїду, Кармен – кожна прем'єра за її участі мала шалений успіх. Своїм бездоганим відчуттям музики співачка прославила не одну арію... Музиці Соломія присвятила все своє життя. Її називали «тією,

яка виспівала долю»... і ніхто інший не зможе її зробити щасливою, доки вона не знайде власної долі в самій собі».

Соломія Крушельницька в ролі Кармен в однойменній опері Ж. Бізе.

Кажуть, що насамперед людина дорожить тим, у що вона вклала часточку своєї душі. Якщо зазирнути у внутрішній різнобарвно-музичний світ славетної української співачки, доторкнутися потаємних глибин її душі – почуєш звук струни, яка буде урочисто й тихо лунати і пісня від серця полетиться, і голос зачарує увесь світ. В ній говорять звуки і барви, граючи на живих струнах душі. Образ Соломії асоціюється з українською піснею. «Вона мені як храм, я чую в ній органи», – говорила Соломія про пісню свого народу.

Про особливу любов до народної пісні звертали увагу й італійці. Так, в одній із їхніх публікацій зазначено: «здавалось, що вона поринала в море звуків і випливала звідти вся просякнута музикою. Таке враження в мене було особливо тоді, коли вона співала українських народних пісень, пісень свого рідного краю. Ці пісні були короткі, але Крушельницька співала їх з радісним пориванням, вся переповнена щастям, немовби розкидаючи квіти у промінні ранкового сонця...» [3, с. 47].

Незабутній оксамитовий голос, яскрава сценічна зовнішність – все це зробило Соломію Крушельницьку унікальним явищем оперної культури межі XIX – XX століть. Її неординарний талант поцінювали слухачі усього світу. Великій співачці присвячували

і присвячують свої твори композитори, письменники, художники.

Як за життя Соломії Крушельницької, так і потім, у спогадах про неї, чимало шанувальників великої співачки старались описати великий її голос. Описуючи, певно, дивувалися: з-під пера, хоч у рамки бери, виходив краєвид села родимого – піднесеного до неба у своїй Божій красі Подільського краю: лагідні пагорби, став, гайок, верболози... Перевтілена у барви й форми, зупинена у своєму леті пісня – прадавнє Слово [2, с.106]. Ім'я Соломії – неперевершеної Аїди, ідеальної Ельзи, найпривабливішої Баттерфляй – сьогодні добре відоме шанувальникам оперного мистецтва. З кожним роком зростає увага дослідників до постаті цієї талановитої артистки, з'являються нові українські та зарубіжні публікації, які розкривають різні грані творчої особистості співачки.

Пам'ять про Соломію Крушельницьку закарбована на меморіальних дошках, ювілейних монетах, марках. Її ім'я носять оперний театр і музична школа у Львові, Тернопільський мистецький фаховий коледж та вулиці в різних містах України. Їй присвячують конкурси і фестивалі оперного мистецтва. В театрах Львова і Мілана встановлені її скульптурні портрети, а в Тернополі – бронзовий пам'ятник. В селі Білявинці, що на Бучаччині, знаходиться меморіальна кімната Соломії Крушельницької, меморіальна дошка та барельєф на будинку сільської школи. В експозиції Бучацького краєзнавчого музею висвітлюється діяльність відомих людей Бучаччини, серед яких і експонати, присвячені нашій землячці Соломії Крушельницькій. Тут представлена література про її життя і творчість. Краєзнавчий музей також влаштовує виставки, присвячені всесвітньовідомій співачці.

А також раритетні пам'ятки представлені в Музично-меморіальному музеї Соломії Крушельницької у Львові та Меморіальному музеї у селі Біла, творять прекрасне тло для оповіді про долю славетної співачки. Збережені на старих платівках музичні твори у виконанні Крушельницької, які можна прослухати під час екскурсії, дають змогу краще пізнати та оцінити її

вокальну майстерність, її неперевершений голос. Голос, який прославляв українську народну пісню, несучи її в життя далеко за межі Батьківщини.

І навіть в своєму останньому концерті, немов повернувшись у далекі роки своєї блискучої молодості, на сцену вже не молода вийшла Соломія аби востаннє зачарувати своїм голосом, сказати людям щось найпотаємніше, найдорожче, вийшла

віддати їм своє серце, свої палкі почуття, виконуючи пісню « Краю мій рідний»...

І що найважливіше для нас, бучачан, що саме Бучацький край став колискою для славетної співачки, ім'я якої вписано золотими літерами в історію вокального мистецтва. Саме Бучацька земля подарує світові легендарну постать, безсмертні пісні якої і сьогодні лунають, творячи величний гімн життю.

Джерела та література

1. Віночок Соломії Крушельницької : поезії і музичні твори, висловлювання визначних діячів культури, репертуар співачки / упоряд. П. Медведик. Тернопіль : Збруч, 1992. 128 с.
2. Костур Т., Костур З., Угринюк О. Рід Крушельницьких: погляд з ХХІ століття. Львів : Ліґа-Прес, 2018. 264 с.
3. Соломія Крушельницька та українська духовність : збірник статей / ред.-упоряд.: О. Смоляк, П. Смоляк. Тернопіль : Астон, 2012. 208 с.

Тихобасва Галина,
заступник директора,
Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові
Кирик Олександра,
старший науковий співробітник,
Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові

Ювілей Соломії Крушельницької 1963 року: огляд подій і матеріалів преси

У пропонованій статті подається огляд ювілейних заходів та короткий аналіз публікацій в пресі, присвячених 90-річчю від дня народження Соломії Крушельницької. Цей ювілей, який відбувся у 1963 році, припав на час так званої політичної «відлиги» після сталінських репресій, він характеризувався загальним національним піднесенням, а його урочистості стали справжнім святом української культури. Текст підготований на основі тогочасної періодики та матеріалів фондової збірки Музично-меморіального музею С. Крушельницької у Львові.

Annotation: *The proposed article provides an overview of anniversary events and a brief analysis of publications in the press dedicated to the 90th anniversary of the birth of Solomiya Krushelnyska. This anniversary, which took place in 1963, fell on the time of the so-called political «thaw» after Stalin's repressions, it was characterized by a general national elation, and its celebrations became a real holiday of Ukrainian culture. The text was prepared on the basis of contemporary periodicals and materials from the stock collection of the S. Krushelnyska Memorial Music Museum in Lviv.*

Ключові слова: *Соломія Крушельницька, ювілей, урочистості, святкування, концерт, газета, періодика, ідеологія, національна культура.*

Key words: *Solomiya Krushelnytska, jubilee, celebrations, celebrations, concert, funds, newspaper, periodicals, ideology, national culture.*

90-ліття від дня народження Соломії Крушельницької святкували у 1963 році, позаяк до середини 1970-х роком народження співачки вважали 1873. Це був перший ювілей артистки, який офіційно відзначали після її смерті.

Однак, слід зазначити, що й у 1958 році до 85-річчя Соломії Крушельницької музична громадськість Львова вшанувала артистку святковим вечором, який відбувся у великому залі Львівської консерваторії. На цьому вечорі з доповідями і спогадами виступили викладачі консерваторії Марія Білинська, Одарка Бандрівська та Іван Гриневецький. Дмитро Павличко прочитав вірш, присвячений Крушельницькій. У концерті взяли участь артисти Львівського театру опери і балету Ніна Богданова (учениця Крушельницької), Володимир Веприк, Павлина Криницька (учениця О. Бандрівської), народний артист УРСР Павло Кармалюк. У пресі з'явилися публікації, про життєвий і творчий шлях співачки. Зокрема, у журналі «Вітчизна» була надрукована розлога стаття «Шлях

трояндами стелився» Івана Деркача, упорядника першої збірки матеріалів про Соломію Крушельницьку «Славетна співачка», що побачила світ у 1956 році. Газета «Радянська культура» присвятила цілу сторінку артистці, надрукувавши спогади Станіслава Людкевича, Миколи Колесси та Михайла Яцківа.

Центром урочистостей, присвячених 90-річному ювілею С. Крушельницької, стала Тернопільщина. Згідно рішень виконкому Тернопільської міської і обласної ради депутатів трудящих (№ 452 та №721 від 15 і 24 серпня 1963р.) було перейменовано вулицю Сенкевича у Тернополі на вулицю Соломії Крушельницької, присвоєно ім'я Крушельницької Тернопільському музичному училищу та восьмирічній школі в селі Біла, а також встановлено меморіальну дошку на будинку, де жила родина Крушельницьких. Тоді ж у цьому будинку було відкрито меморіальну кімнату-музей Соломії Крушельницької. Згадуючи тих, хто допомагав створювати експозицію музею, І. Герета

Відкриття Меморіального музею Соломії Крушельницької у с. Біла на Тернопільщині. 22 вересня 1963 р.

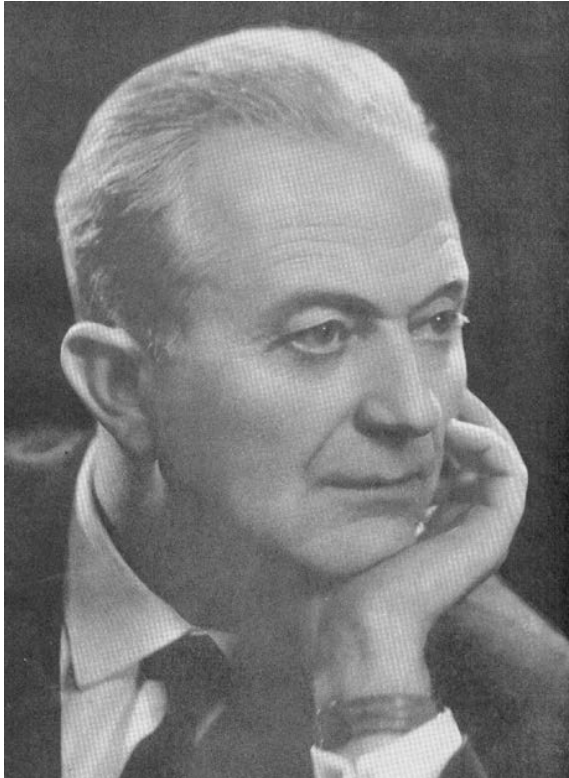
Відкриття Меморіального музею Соломії Крушельницької у с. Біла на Тернопільщині. 22 вересня 1963 р.

та Б. Ельгорт у статті «Соломіїн вересень» писали: «Байдужих не було. Допомога інколи приходила звідти, звідки й не сподівалися. Багато зробили ті, хто вивчав творчість Крушельницької, хто особисто знав велику артистку. З готовністю прийшли на допомогу добре знані на Тернопільщині композитори М. Ф. Колесса та А. Й. Кос-Анатольський, котрі були зв'язані щирою творчою дружбою з видатною співачкою під час спільної праці у Львівській консерваторії. Не залишились осторонь родичі С. Крушельницької, особливо її племінниці О. К. Бандрівська (колишній доцент львівської консерваторії) та О. К. Шухевич. Довгий час вони любовно зберігали особисті речі Соломії, а тепер з радістю подарували їх музеєві. Як дорогоцінний скарб там зберігаються там письмові ручки Крушельницької, ноти з її власної бібліотеки, предмети одягу» [7].

22-го і 23-го вересня на батьківщині Соломії Крушельницької відбулися урочистості, які журналісти усіх тогочасних видань однотайно назвали – Всенародним святом. Подаємо хроніку цих подій за газетними репортажами та спогадами очевидців. «Рівно о 18-й годині на сцену,

обладнану перед школою виходять члени ювілейної президії. Тут представники партійних і радянських органів, композитори Кос-Анатольський, Колесса, Філіпенко, скульптор Я. Чайка, письменники Ірина Вільде, Ростислав Братунь, жителі села Білої, племінниця славетної Соломії – Ольга Шухевич. Після закінчення мітингу потік людей пливе до невеличкої кімнати, де на стінах – фотографії співачки в ролях з багатьох опер, портрети її друзів – Франка, Павлика, Стефаника» [11].

«Старовинне село, гостинне подвір'я Крушельницьких ще ніколи не бачили стільки гостей, як у те недільне надвечір'я 22 вересня. Поклонитися великій Соломії прибули діячі культури з Києва, Львова, Тернополя, Снятина, Зборова, з інших міст і багатьох сіл нашої Радянської України. Серед гостей – родичі великої артистки: Ольга Шухевич, Марія Вачкова, Соломія Скорикта її чоловік Михайло Скорик; внучаті племінники Володимир Скорик з дружиною Іванною Скорик, Мирослав Скорик, Теодозій Вачків. На свято, окрім численних гостей, прийшли всі мешканці Білої. Відкриваючи його М. С. Капштик дякував Радянській

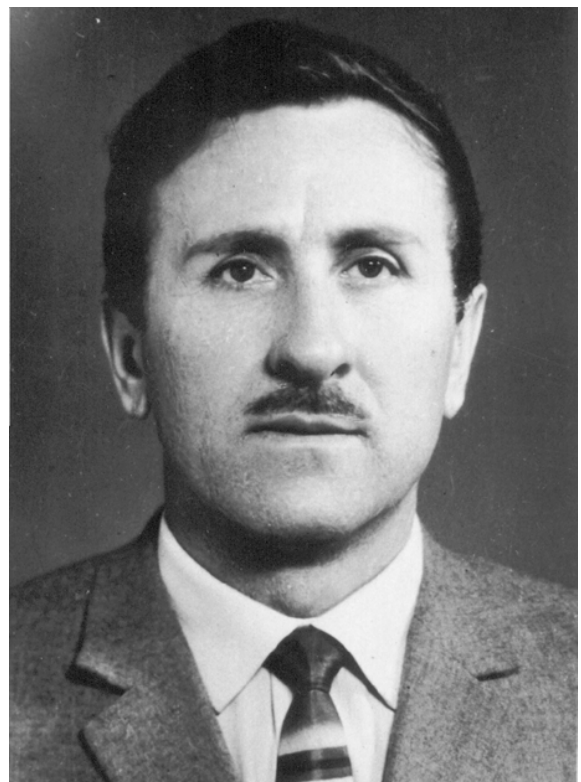
Композитор Анатолій Кос-Анатольський (1909–1983), один із організаторів святкувань.

Одарка Бандрівська (1902–1981) – племінниця Соломії Крушельницької.

владі. Творчий шлях С. А. Крушельницької в нерозривному зв'язку з рідним краєм змалював учитель П. К. Медведик. Із палкими словами від наймолодших земляків співаки виступила піонерка Марія Базаль. А потім полився задумливий ніжний голос Марії Цибульської. З вітанням від львівських художників виступив заслужений діяч мистецтв Я. І. Чайка. Палку промову виголосив А. Й. Кос-Анатольський. І на закінчення виступу дарує музеєві Крушельницької ноти пісень, котрі обробляв для Соломії Амвросіїни на її прохання... Київський композитор Богдана Фільц подарувала музеєві ноти свого романсу на слова І. Франка «Твої очі, як те море». Гарний вірш про ту, що «на світло рампи йшла босонога..», а потім покорила весь світ, прочитав український поет Ростислав Братунь. Теплою була розповідь дружини письменника Марка Черемшини Наталії Семанюк про її зустріч з Крушельницькою, що назавжди залишилася у її пам'яті» [7].

Наступного дня вшанування пам'яті ювілярки продовжилося у Тернополі. Ювілейна конференція відбулася у

Іван Деркач (1921–1998) – дослідник життя і діяльності Соломії Крушельницької, упорядник збірника статей про співачку, один з організаторів святкувань.

приміщенні обласного драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка. «У президії – шановні гості – ...Микола Колесса, ... А. Кос-Анатольський, Я. Чайка, І. Вільде, родичі ушавленої співачки, її учні. Доповідь про велику дочку українського народу зробив редактор Львівського книжково-журнального видавництва І. Деркач. Спогадами про особисту зустріч з незабутньою Соломією поділився Микола Філаретович Колесса. Теплими щирими словами згадала про найцінніший самоцвіт у скарбниці української музичної культури письменниця Ірина Вільде. Гаряче озвався про громадянський подвиг співачки, яка пропагувала українське слово і пісню в тяжкі часи знедолення народу, композитор А. Кос-Анатольський. ...Виступили зі спогадами також учень Соломії Амвросіївни С. Генсірук та внучатий племінник, наймолодший член Спілки композиторів України Мирослав Скорик. ...На закінчення відбувся великий концерт за участю артистів Львівського академічного театру опери і балету ім. І. Франка, викладачів консерваторії ім. М. Лисенка та студентів Тернопільського музичного училища. Дні вшанування великої співачки проходили як справжнє свято української національної культури» [19].

У фондах Музично-меморіального музею С. Крушельницької у Львові зберігається аудіозапис репортажу з ювілейних подій на батьківщині співачки 1963 року. Його цінність полягає в тому, що ми маємо змогу «наживо» почути голоси сучасників С. Крушельницької – А. Кос-Анатольського, І. Вільде, Н. Семанюк, М. Цибульської.

Значно скромніше відзначали 90-літній ювілей С. Крушельницької у Львові. Газета «Вільна Україна» [17] помістила коротке повідомлення про вечір, який відбувся в приміщенні Львівської консерваторії. Вечір почався урочистим засіданням вченої ради консерваторії та художньої ради Львівського оперного театру. Доповідь про життєвий і творчий шлях С. Крушельницької виголосив Іван Деркач Виступили також А. Кос-Анатольський, Б. Ельгорд (тодішній директор Тернопільського краєзнавчого музею). Спогадами поділилися М. Колесса та

О. Бандрівська. Після урочистого засідання відбувся концерт.

Рішенням влади в останні дні листопада 1963 року Львівській середній спеціалізованій музичній школі-інтернат (сьогодні – Львівський державний музичний лицей) було присвоєно ім'я Соломії Крушельницької [15].

Оглядаючи тогочасну пресу, можемо дійти висновку, що найповніше висвітлювала ювілейні події газета тернопільська газета «Вільне життя». Газети «Літературна Україна» та «Радянська культура» присвятили Крушельницькій окремі сторінки.

Варта уваги стаття журналістки та дослідниці творчості С. Крушельницької Ганни Заєць «Наша Соломія» в «Літературній Україні», яка вигідно вирізняється фаховістю та знанням першоджерел. У ній авторка на матеріалах польської преси періоду виступів Крушельницької на Варшавській сцені, а також спогадів Генрика Цудновського і Яніни Королєвич-Вайдової, що вийшли друком у Польщі в кінці 1950 на початку 1960-х років, не оминаючи «драстичних» моментів, намагається відповісти на непросте питання: чи знають у світі Соломію як українську співачку? Стаття написана у формі нарису (до речі, тоді дуже модному), що дає можливість авторові робити так звані ліричні відступи, де можна висловити свою думку. А думки у журналістки, в той час, коли більшість її колег страждали «ідеологічними реверансами», були досить радикальними. Пишучи про свою приятельку, яка захоплюється Шаляпіним і Карузо, та не чула про Крушельницьку, авторка розмірковує: «Та чи могла я звинувачувати свою приятельку в тому, що вона не вийшла в своїх знаннях за рамки «Енциклопедического музикального словаря»? Бо ж не її вина, що був у нас такий, делікатно кажучи, несприятливий для шанування справжніх талантів час, про який вже хотілося б забути» [14].

На сторінці, присвяченій Соломії Крушельницькій, газета «Радянська культура» помістила статті Ростислава Пилипчука та Івана Деркача, спогади Ірини Вільде, Тараса Франка, Одарки Бандрівської, поезію Дмитра Павличка. На жаль, автори цих публікацій поряд з цікавим інформативним матеріалом,

очевидно, для того, щоб його надрукували, змушені були співати славні партії і владі. Прикладом радянської пропаганди може бути стаття «Чарівниця пісні», яка побудована на загальниках, спотворює постать співачки, перетворюючи її на інструмент радянської пропаганди: «В 20-30-і роки С. Крушельницька виявляє глибокий інтерес до Радянського Союзу, цікавиться життям і творчою працею українського народу, радіє з його успіхів. Вона охоче дає безплатні концерти для робітників у Сполучених Штатах Америки і Канаді, чим викликає до себе підозріння тамтешньої влади. Буржуазна преса цих країн вміщувала на неї злобні пасквілі під крикливими заголовками «Крушельницька – комуністка» [18].

Знаючи, які відгуки викликали насправді концерти співачки за океаном, можемо лише із сумом стверджувати, що радянська пропаганда використовувала усі можливості, щоб применшити значення артистки у світовій культурі.

Ювілейні урочистості відбулися і за кордоном. Однак, радянська преса про них не писала. Лише «Літературна Україна» вмістила коротке повідомлення «Честь і шана Соломії Крушельницькій»: «90-річчя

з Дня народження Соломії Крушельницької широко відзначила громадськість різних країн, де свого часу лунав її чарівний голос. З нагоди ювілею передачу про «українсько-польську артистку» організувало Варшавське радіо. У Римі відбулася громадська академія, присвячена геніальній співачці. Урочистий вечір на честь Соломії Крушельницької провело жіноче товариство в Канаді» [21].

90-літній ювілей Соломії Крушельницької 1963 року, як показала історія, був найбільш патріотичним та демократичним серед тих, що відзначатимуться в радянські часи. Загальне національне піднесення виявлялося і в чисельності присутніх на ювілейних заходах, і в публічних виступах, де вперше відкрито прозвучав наратив, що Соломія Крушельницька українська співачка, що вона своїм талантом прославила український народ, і в пресі, яка писала, що вшанування пам'яті співачки «стало святом української національної культури». Цей ювілей також засвідчив, що сформувалася перша когорта дослідників творчості Крушельницької – Одарка Бандрівська, Іван Деркач, Ігор Герета, Петро Медведик, Ганна Заєць.

Джерела та література

1. Бандрівська О. Соломія Крушельницька. *Вільна Україна*. 1963. 22 верес.
2. Бандрівська О. Слухаючи її... *Радянська культура*. 1963. 22 верес. С. 3.
3. Вільде І. «Вас я вітаю, місця любимі...». *Радянська культура*. 1963. 22 верес. С. 3.
4. Вільде Ірина. Співала гімн рідному краю. *Львівська правда*. 1963. С. 4.
5. Генсірук С. Пам'яті геніальної співачки. *Літературна Україна*. 1963. 4 жовт.
6. Генсірук С. Щастя бути її учнем. *Літературна Україна*. 1963. 24 верес. С. 4.
7. Герета, І., Ельгорт Б. Соломіїн вересень. *Вільне життя*. 1973. 14 верес.
8. Деркач І. «Божественна Соломія». *Львівська правда*. 1963. 22 верес. С. 4.
9. Деркач І. На честь славетної співачки. *Ленінська молодь*. 1958. 10 жовт.
10. Деркач І. На вершині мистецтва. *Радянська культура*. 1963. 22 верес. С. 3.
11. Деркач І. Шлях трояндами стелився: до 85-річчя з дня народження С. Крушельницької. *Вітчизна*. 1958. С. 195-202.
12. Дудар Є. Свято в Білій: вшанування пам'яті Соломії Крушельницької. *Вільна Україна*. 1963. 25 верес.
13. З її життя. *Вільне життя*. 1963. 22 верес. С. 3.
14. Заєць Г. Наша Соломія. *Літературна Україна*. 1963. 24 верес. С. 4.
15. Імені Соломії Крушельницької. *Львівська правда*. 1963. 14 груд. С. 4.
16. Народна шана. *Радянська культура*. 1963. 22 верес. С. 3.
17. Пам'яті великої співачки. *Вільна Україна*. 1963. 8 жовт.
18. Пилипчук Р. Чарівниця пісні: до 90-річчя від дня народження С. Крушельницької. *Радянська культура*. 1963. 22 верес. С. 3.
19. Русова Н. Пісня і слава – життя Соломії. *Вільне життя*. 1963. 25 верес. С. 4.
20. Франко Т. Юності спогад милий. *Радянська культура*. 1963. 22 верес. С. 3.
21. Честь і шана Соломії Крушельницькій. *Літературна Україна*. 1963. 11 жовт.
22. Павличко Д. Концерт у царя. *Радянська культура*. 1963. 22 верес. С. 3.

Костюк Степан,
завідувач науково-методичного відділу,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Соломія Крушельницька у філокартії: фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею

У науковій обіг уперше вводиться інформація про тематичну колекцію друкованої поштової продукції фондової збірки Тернопільського обласного краєзнавчого музею, присвячену видатній співачці.

Annotation: Information about the thematic collection of printed postal products of the stock collection of the Ternopil Regional Museum of Local History, dedicated to the outstanding singer, is being introduced into scientific circulation for the first time.

Ключові слова: гастролі, картка поштова, колекція, конверт, співачка, фонд.

Key words: tour, postcard, collection, envelope, singer, fund.

Станом на серпень 2022 року підрозділником «Плакати, листівки» загального фонду Соломії Крушельницької у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї зафіксовано 68 тематичних матеріалів. Опрацювавши наявне, «визначено» вісім локальних призначень друкованої продукції.

Особливою пізнавальністю вирізняються 3 картки поштової, надіслані співачкою адресантам Львова – родичам Бандрівським (ТКМПл-60/1, 60/2: передано 1962 р., ТКМПл-846: передано 1980 р.). Кореспонденція «італійського відправлення» зберігає почерк примадонни (чорне чорнило). Текстова «послання» доносить стан емоційного пориву конкретної миті написання.

Видатну українську співачку-педагога пошановано поштовою листівкою 1973 року (Київ, Поліграфкнига; ТКМПл-173/1–5/).

Дотичними сприймаються поштівки «зафіксування» оперного театру м. Бреція (Італія): фасад, фойє, глядацька зала (1904 року співала С. Крушельницька, виконуючи роль опери Д. Пуччіні «Чіо-Чіо-Сан»; ТКМПл-424/1–3/).

Відзначення 115-ї (1987) та 125-ї (1997) річниць від народження С. Крушельницької

документально підтверджують конверти (ТКМПл-1860, 3551).

Різноманітні виконання зафіксовано «одинокими» зображеннями фрагментів (ТКМПл-4887–4892, 6000, ін.).

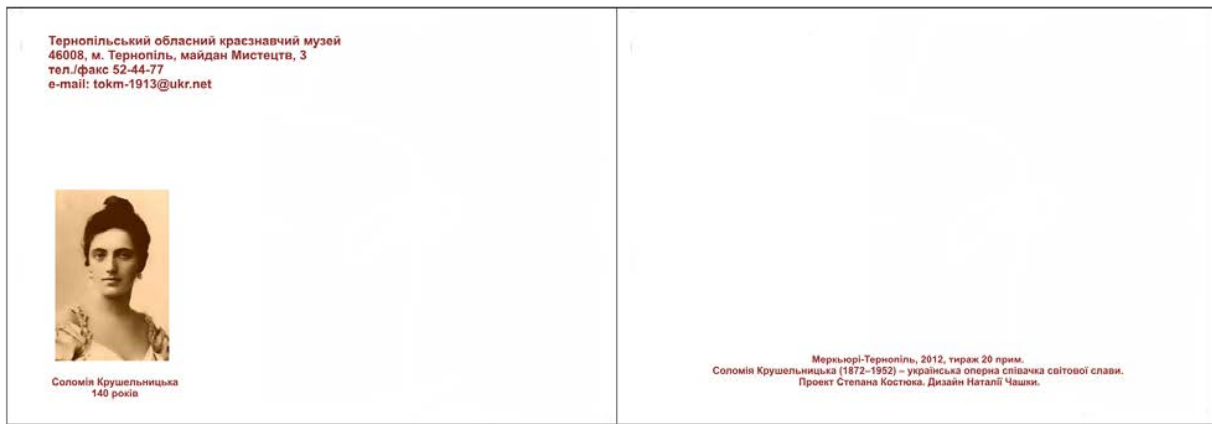
Колекційної вартості набувають подарунково-сувенірні комплекти листівок: «Соломія Крушельницька в операх італійських композиторів» (Львів, 1995; ТКМПл-3103/1–14/); «Тернопільськими стежками Соломії Крушельницької» (Тернопіль: Джура, 2012; ТКМПл-6682/1–12/).

Завершує «листівкову» серію «кольорове тернопільське встановлення» повнозростового пам'ятника співачці (2015; ТОКМПл-7534).

Пізнавальному збагаченню прислужуються календарі пошанування: ювілейний перекидний на 2002 рік (ТКМПл-3759); на 2011 рік (ТКМПл-6027).

Родинні поступи творчості сприймаються видрукуванням «набору» листівок «Ганна Крушельницька – сестра великої Соломії» (ТКМПл-5433/1–12/).

Доповнюють «офіційну» продукцію зразки музейно-спілчанського видрукування. Позиція перша. Конверт поштовий (стандартний): 11,5 x 16,1 см «Соломія

Позиція перша.

Крушельницька. 140 років».

Лицева сторона. Вгорі зліва (темно-вишнева фарба) – адреса відправника: «Тернопільський обласний краєзнавчий музей (перший рядок), 46008, м. Тернопіль, майдан Мистецтв, 3 (другий рядок), тел./факс (0352)52-44-77 (третій рядок), e-mail: tokm-1913@ukr.net (четвертий рядок)».

Внизу зліва (Інтернет-версія): погрудний портрет (анфас) молодої жінки; миловидний «прямий» погляд; темне, пишне волосся назад зібране, закручене «гостроверхою пірамідкою»; декольтоване світле плаття, ажурно оздоблене; світло-кавове тло світлини (4,6x3,1 см). Нижче – текст (темно-вишнева фарба): «Соломія Крушельницька (перший рядок) 140 років (другий рядок)».

Зворот. Унизу (посередині)–«вихідні» дані (темно-вишнева фарба): «Меркьюрі-Тернопіль, 2012, тираж 20 прим. (перший рядок), Соломія Крушельницька /1872–1952/ – українська оперна співачка світової слави (другий рядок). Проект Степана Костюка.

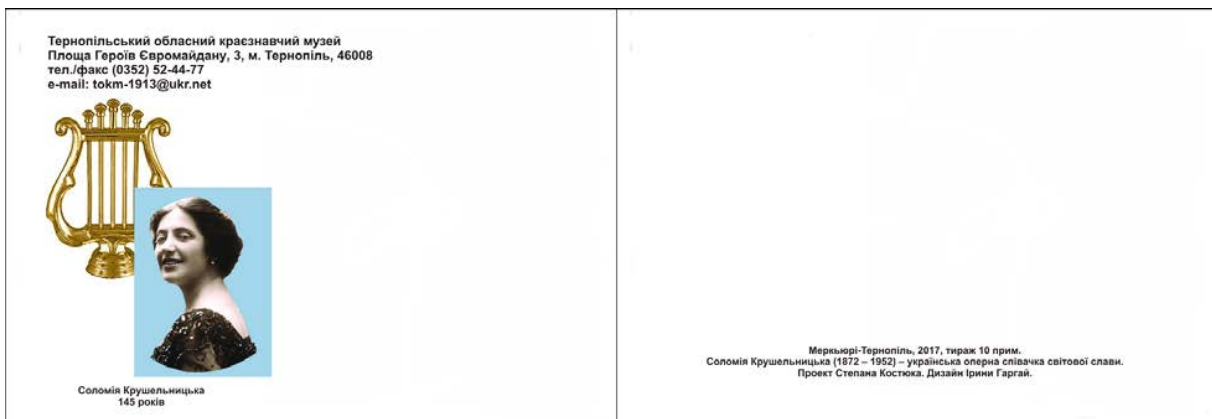
Дизайн Наталії Чашки (третій рядок)».

Позиція друга. Конверт поштовий (стандартний): 11,5x16,1 см «Соломія Крушельницька. 145 років».

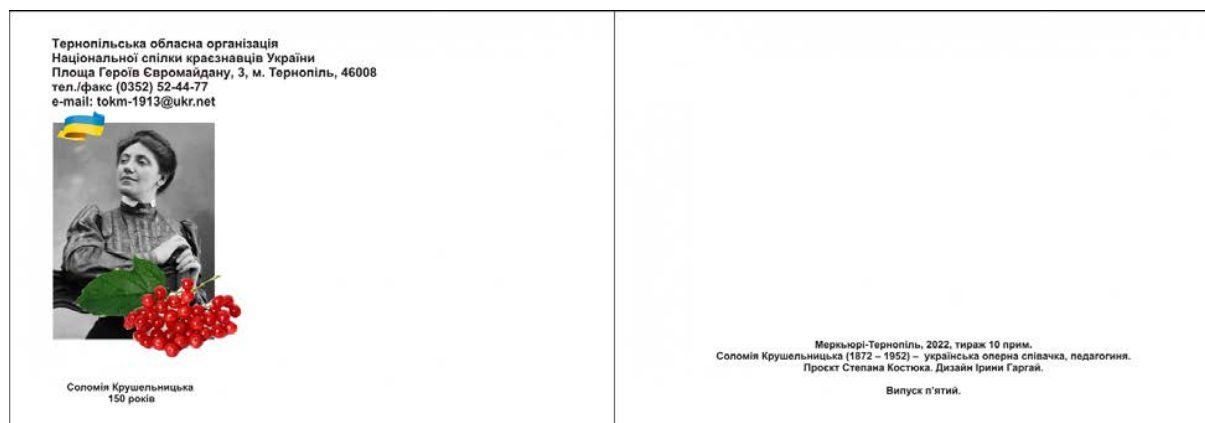
Лицева сторона. Вгорі зліва (чорна фарба)–адреса відправника: «Тернопільський обласний краєзнавчий музей (перший рядок), Площа Героїв Євромайдану, 3, м. Тернопіль, 46008 (другий рядок), тел./факс (0352)52-44-77 (третій рядок), e-mail: tokm-1913@ukr.net (четвертий рядок)».

Внизу зліва – колаж (Інтернет-версія): вгорі зліва – стилізована золота арфа (4,8x3,4 см); внизу справа – чорно-білий погрудний портрет жінки (профіль: лівим плечем до глядача, 5,1x3,7 см); пишне волосся зібрано назад; усміхнений погляд; акуратно оздоблене темне плаття; голубе тло світлини. Нижче – текст (чорна фарба): «Соломія Крушельницька (перший рядок), 145 років (другий рядок)».

Зворот. Унизу (посередині) – «вихідні» дані (чорна фарба): «Меркьюрі-Тернопіль, 2017, тираж 10 прим. (перший

Позиція друга.

Позиція перша.

рядок), Соломія Крушельницька /1872–1952/ – українська оперна співачка світової слави (другий рядок). Проект Степана Костюка. Дизайн Ірини Гаргай (третій рядок)».

Позиція третя. Конверт поштовий (стандартний): 11,5 x 16,1 см «Соломія Крушельницька. 150 років».

Лицева сторона. Вгорі зліва (чорна фарба) – адреса відправника: «Тернопільська обласна організація (перший рядок), Національної спілки краєзнавців України (другий рядок), Площа Героїв Євромайдану, 3, м. Тернопіль, 46008 (третій рядок), тел./факс (0352)52-44-77 (четвертий рядок), e-mail: tokm-1913@ukr.net (п'ятий рядок)».

Внизу зліва – колаж (Інтернет-версія): посередині – чорно-білий, художній, поясний портрет (анфас, 5,8 x 4,3 см) жінки середніх років; пишне волосся дбайливо зачесане назад, зібране «колом»; голова повернута вправо, припіднята; погляд зосереджений, «сприймає» далечінь; фасон плаття – ажурний крій, білий стоячий комірець; правою рукою обіперта на «спинку» стільця; внизу (правий кут) «накладено» кетяг калини, доповнений зеленим листком; вгорі (лівий кут) оздоблено звивистою синьо-жовтою стилізованою стрічкою. Нижче – текст (чорна фарба): «Соломія Крушельницька (перший рядок), 150 років (другий рядок)».

Зворот. Унизу (посередині) – «вихідні» дані (чорна фарба): «Меркьюрі-Тернопіль, 2022, тираж 10 прим. (перший рядок), Соломія Крушельницька /1872–1952/ – українська оперна співачка, педагогиня (другий рядок). Проект Степана Костюка. Дизайн Ірини Гаргай (третій рядок). Випуск

п'ятий (четвертий рядок)».

Проведено клубне спецпогашення, здійснено відправлення кореспонденції поштою.

Штемпель круглий (синє чорнило, d – 38 мм): вгорі (сферично) читається – «Національна спілка краєзнавців України» (зверху), «Тернопільська обласна організація» (нижче). Посередині (горизонтально) – «Соломія (перший рядок), Крушельницька (другий рядок), 150 (третій рядок)». Унизу (півколом) – «Тернопіль, 23 вересня 2022 року» [1].

Висновки. Філокартична колекція «співачького призначення» [2] – важливий «додаток» наукових узагальнень, оскільки зберігає особливості сценічних костюмів «героїнь» С. Крушельницької, можливості поліграфічно-стильового вподобання, географічні місцини продукування, ін.

Джерела та література

1. Костюк С. Славень Примадонні: [Про наукову конференцію у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї «Примадонна оперної сцени», приурочену 150-річчю від народження Соломії Крушельницької, про тематичний концерт]. *Вільне життя плюс*, 2022, 21 жовт. – (Вісті з музею).
2. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

УДК 9.908

Тимошик Михайло,
кандидат економічних наук,
директор ТОВ «Маркетингові технології ПБС»

Соломія Крушельницька в пам'ятках фалеристики, нумізматики та інших виробів з нагоди 150-ліття від дня народження

У роботі висвітлено різновиди та історію пам'ятних відзнак (монет, значків, медалей тощо), присвячених постаті Соломії Крушельницької, урочистих святкувань пам'ятних дат з дня народження, конкурси, заклади та установи її імені.

Annotation: *The work highlights the types and history of commemorative awards (coins, badges, medals, etc.) dedicated to the figure of Solomiya Krushelnytskyi, solemn celebrations of commemorative dates since her birthday, competitions, institutions and institutions named after her.*

Ключові слова: *Соломія Крушельницька, Тернопіль, медалі та значки, училище, театр, конкурси.*

Key words: *Solomiya Krushelnytska, Ternopil, medals and badges, school, theater, competitions.*

У 2019 році Тернопільська обласна рада, за ініціативи депутата, голови комісії з питань духовності, культури та розвитку громадянського суспільства, звернулася до Верховної ради щодо проведення урочистого святкування на державному рівні в 2022 році – 150 річчя від дня народження С. Крушельницької. Про це була прийнята Постанова Верховної ради № 1982–ІХ від 17 грудня 2021 року «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках».

Вивчення постаті Соломії також можна розглядати крізь призму пам'яток, присвячених особі чи пам'ятним датам.

В той же час постать Соломії Крушельницької за цей нібито короткий період – 150 років від дня народження не дуже сильно представлена в пам'ятках колекціонування.

Окрім представлення марками та пам'ятними конвертами, яким проводили спец погашення, слід зазначити, що вперше у 1997 році з нагоди 125-річчя з дня народження Національним банком України було випущено монету номіналом у 2 гривні тиражом 20000 екземплярів (серія «Видатні особистості України», матеріал – нейзильбер). А в 2022 році заплановано випуск до 150 річчя з дня народження нової пам'ятної монети НБУ.

З фалеристики представлення трохи краще, але лиш в невеликих тиражах або приватних випусках. Найбільш великим випуском була медаль з колодкою, що кріпилася шпилькою, яку випустили у Львові із датою «1873–1973» із зображенням рис обличчя Соломії.

Також було випущено пам'ятні жетони із зображенням Львівського

Ювілейний пам'ятний жетон, присвячений Соломії Крушельницькій.

Пам'ятна медаль «Від Весоловського до Ерка», метал – нейзильберт.

Село Денисів, «Соломія Крушельницька* 140 років» (за портретом Мирона Пукала), виробник – РА «Бум», 2012 р.

театру опери та балету імені Соломії Крушельницької із різними зображеннями аверсу із збереженням реверсу. Це зокрема, «Від Весоловського до Ерка» 2016 року,

«Зображення гербу Львівської області», «Соломія Крушельницька 1872–1952», метал – нейзильбер.

Особливий інтерес викликає пам'ятна настільна медаль «III Міжнародний конкурс оперних співаків імені Соломії Крушельницької 2003 рік в Львові», у позолоті, посрібненні.

Ще було віднайдено медаль, виготовлену невідомими аматорами, яку вони вилили із жовтого металу із зображенням обрису обличчя Соломії, а на реверсі медалі зображення птаха, що сидить на куці калини та співає із датою 1873–1952.

У значках показано різні періоди, події і їх є декілька різновидів. Зокрема, це закатні значки, а також із металу. Закатні значки представлені:

- значком з зображенням обличчя молодої дівчини із написом, «Соломія Крушельницька 140 років» (за портретом Мирона Пукала, Село Денисів), тиражом 25 екземплярів, діаметром 35 мм, кріплення – шпилька, 2012 р.; значок серії «Пам'ятники Тернополя* Соломія Крушельницька», виробник з міста Конотоп діаметром 25 мм, кріплення – шпилька (на фото пам'ятник Соломії Крушельницької у місті Тернопіль);
- значком «4 Регіональний конкурс хорових диригентів», (Тернопільське музичне училище ім. С. Крушельницької, на значку фото пам'ятника в м. Тернопіль), діаметр – 45 мм, кріплення – шпилька, 2017 р.;
- значком «*Зірка сцени* 145 річчя від дня народження Соломії Крушельницької», виробник невідомий, діаметр – 45 мм, кріплення – шпилька, 2017 р.

Також є цікавим значок із серії «Видатні українці», кріплення – голка. Ідентичні по типу були випущені значки і про інших наших українців. Для прикладу Іван Франко, Тарас Шевченко тощо, кріплення голка, матеріал – метал.

Із матеріалу «ситал» (пластмаса і зображення, що переливається) відображено обличчя маленького розміру 1 см x 0,5 см та напис «С. Крушельницька».

Ваза-кубок «Приз лауреата обласного конкурсу на здобуття премії імені С. А. Крушельницької» з фондів Тернопільського краєзнавчого музею (ілюстрація з колективної монографії «Тернопільський фарфоровий завод: історія, типологія, художні особливості виробів», автори Тимошик М.М., Вольська С.О.).

Значок «Пам'ятник Соломії Крушельницької в Тернополі», виробництва – ТОВ «Маркетингові технології ПБС», матеріал – нікель, розміри – 28 x 40 мм, кріплення – цанга, 2016 р, автори ідеї – Тимошик М. М., Соколовський О. І., Смик О. І.

В Тернополі є музичний фаховий коледж імені Соломії Крушельницької і було випущено декілька значків цього закладу освіти: 2 різновиди із написами «Музичне училище імені Соломії Крушельницької», виробник – невідомий, матеріал – латунь, розміри – 17 x 25 мм, кріплення – шпилька, тип – 1 і 2 (різні кольори), а також закатний значок із написом «Музичне училище імені Соломії Крушельницької», виробник – невідомий, діаметр – 55 мм, кріплення – шпилька,

1988 р.

В Тернополі здійснював свою діяльність більш ніж 40 років ВАТ «Тернопільський фарфоровий завод». За весь цей час було випущено багато різноманітної продукції і лише одну вазу-кубок було випущено, присвячену Соломії. Інформацію про цю вазу взято з колективної монографії «Тернопільський фарфоровий завод: історія, типологія, художні особливості виробів», автори Тимошик М. М., Вольська С. О. – іл. 295 із написом Ваза-кубок «Приз лауреата обласного конкурсу на здобуття премії імені С. А. Крушельницької», висота 20 см, з фондів Тернопільського краєзнавчого музею, без дати.

З цього вивченого та описаного матеріалу можна зробити висновок, що

про Соломію Крушельницьку радянська тоталітарна система старалася не згадувати і не звертала особливої уваги на її талант, і загалом її позиціонувала як

радянську українську співачку. І лише при святкуванні пам'ятних дат увага до цієї талановитої співачки, українки, уродженниці Тернопільщини зростає.

Джерела та література

1. Віночок Соломії Крушельницької : поезії і музичні твори, висловлювання визначних діячів культури / упоряд. П. Медведик. Тернопіль : Збруч, 1992.
2. Головащенко М. Соломія Крушельницька в «Ла Скала». *Музика*, 1978, № 5.
3. Головащенко М. Чарівниця співу. *Музика*, 1973, № 4.
4. Горак Я. Львівські виступи Соломії Крушельницької 1903 року у музично-критичній оцінці Анатолія Вахнянина. *Музична україністика: сучасний вимір*, вип. 1. Київ, 2005.
5. Загайкевич М. Великій артистці. *Музика*, 1980, № 4.
6. Історія Міжнародного конкурсу оперних співаків імені Соломії Крушельницької. Львів. URL: <https://krushelnyska.com.ua/pro-konkurs/istoriya/>
7. Кортюпасі Р. «Мадам Баттерфляй» – триумф Соломії Крушельницької. *Музика*, 1973, № 4; Герета І. П. Музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Львів, 1978.
8. Муха А., Мазепа Л. Музично-театральне життя. *Історія української музики*. Київ, 1968. Т. 3.
9. Про введення в обіг інвестиційних монет, пам'ятних монет і банкнот та реалізацію сувенірної продукції. *Офіційний сайт НБУ*. URL : <https://bank.gov.ua/ua/uah/introduction>
10. Славна співачка: Спогади і статті про Соломію Крушельницьку. Львів, 1956.
11. Соломія Крушельницька (монета). *Українська вікіпедія*. URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0_\(%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0_(%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0))
12. Соломія Крушельницька та світовий музичний простір : зб. статей. Тернопіль, 2007.
13. Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / авт. вступ. ст., упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1978–79.
14. Тимошик М. М., Вольська С. О. Тернопільський фарфоровий завод : історія, типологія, художні особливості : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2022. 256 с. URL : <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/37404>
15. Фільц Б. Родовід Григорія Савчинського, священника і письменника зі Звенигорода (діда Соломії Крушельницької) : матеріали VI наук. геральд. Конф. 27–29 березня 1997 р. Львів, 1997.

Проців Микола,

заступник директора з наукової роботи,
Бережанський краєзнавчий музей

Соломія Крушельницька у фондах Бережанського краєзнавчого музею

У статті йдеться про експонати Бережанського краєзнавчого музею, пов'язані із Соломією Крушельницькою. У науковий обіг вводяться нововиявлені портрети співачки роботи художників Ярослава Миколишина та Михайла Хомицького.

Annotation: *The article deals with the exhibits of the Berezhany Museum of Local Lore related to Solomia Krushelnyska. Newly discovered portraits of the singer by artists Yaroslav Mykolyshyn and*

Mykhailo Khomytskyi are being introduced into scientific circulation.

Ключові слова: Соломія Крушельницька, Бережанський краєзнавчий музей, фонди, платівка, портрет, фото, конверт, поштова картка.

Key words: Solomiya Krushelnytska, Berezhan Museum of Local History, funds, record, portrait, photo, envelope, postcard.

У фондах Бережанського краєзнавчого музею зберігається 52 експонати, пов'язаних із Соломією Крушельницькою: 2 – у відділі «Образотворче мистецтво», 4 – «Декоративно-прикладне мистецтво», 2 – «Фотографія», 21 – «Письмові документи, 3 – «Бібліотека», 19 – «Науково-допоміжний фонд», 1 – «Фоно».

Традиційними експонатами є підбірка книжок про Соломію Крушельницьку. Серед авторів: Валерія Врублевська, Ігор Герета, Надія Зюбровська. Петро Медведик, видання Меморіального Музею Соломії Крушельницької.

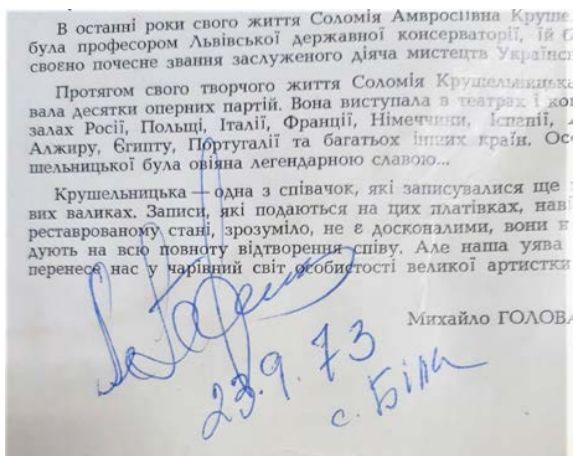
Серед письмових документів – запрошення на різні заходи, їх програми, буклети, набори карток, подяки.

Група експонатів стосується участі бережанських хорових колективів у конкурсі імені Соломії Крушельницької: вимпел учасника; диплом лауреата; кубок, вручений хоровій капелі «Боян»...

Цінним для музею експонатом є грамплатівка: «Соломія Крушельницька. До сторіччя з дня народження» [9]. Її передала для музею Світлана Львівська – дочка вчительки Ярослави Данилів, яка брала участь у відзначенні 100-річчя Соломії Крушельницької у селі Біла в 1973 р. Вдалося

розшифрувати два автографи на обкладинці: «Данилів Ярославі в день 100-річчя Соломії Анатолій Кос-Анатольський. Біла 23.09.73» і «Щастя Вам, радості, добра! Р. Лубківський 23.09.73 р. с. Біла». Третій автограф поки що не вдалося відчитати. Але пошук триває.

Серед експонатів, присвячених 100-літньому ювілею є поштова картка «Крушельницька Соломія Амвросіївна (1873–1952) – видатна українська співачка і педагог», яка вийшла накладом 30 тисяч примірників [10]. Музею вдалося придбати її напередодні ювілею співачки. Із філателістичного матеріалу варто назвати конверт 1987 р. «Українська радянська співачка С. А. Крушельницька (1872–1952)», що вийшов до 125-ї річниці співачки [7], і конверти: «Соломія Крушельницька. 140

Автограф невідомого учасника відзначення 100-річчя від дня народження Соломії Крушельницької, залишений на платівці.

Поштова картка, 1973 р.

Портрет Соломії Крушельницької, автор Ярослав Миколишин.

Портрет Соломії Крушельницької, автор Михайло Хомицький.

років від дня народження» із штампом спеціального погашення в Денисівському краєзнавчому музеї та календарним штемпелем: «Яструбове. 23 листопада 2012 року» [4]; пам'ятний конверт «Меморіальний музей Соломії Крушельницької село Біла, Тернопільського району (1963–2013)» з пам'ятним штемпелем спеціального погашення «Меморіальний музей Соломії Крушельницької у Білій 50 років. 1963–2013» та «Власною маркою» [3]; конверт УДППЗ «Укрпошта» «Тернопільське обласне державне музичне училище імені Соломії Крушельницької» з пам'ятним штемпелем «Тернопільське музичне училище імені С. Крушельницької. 50 років. Тернопіль. 8. 17 05 2008» [6]; ювілейний пам'ятний конверт «Соломія Крушельницька українська оперна примадонна, найвидатніша співачка світу ХХ століття». 150 років від дня народження (1872–1952) з календарним штемпелем з перевідним датівником «Файне місто Тернопіль 46001 23 ВЕР 2022» та пам'ятним штемпелем «Соломія Крушельницька Тернопіль 23.09.2022 150 років від дня народження (1872–1952)» [5].

Група «Фото» представлена двома експонатами, один з яких – світлина про відзначення 125-ліття Соломії

Крушельницької в Бережанському краєзнавчому музеї [12].

У музеї в експозиції «Історія, побут та культура депортованих українців з Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Підляшшя 1944–1946 рр.» експонується робота відомого лемківського різьбяр Осипа Величка «Соломія Крушельницька. Артистка, співачка» [1]. Напис на звороті: «худ. Осип Величко 1922 р. н. Соломія Крушельницька артистка, співачка. Суха, тонована р-ба по дереву, липа. м. Стрий 1984. (37 x 45)».

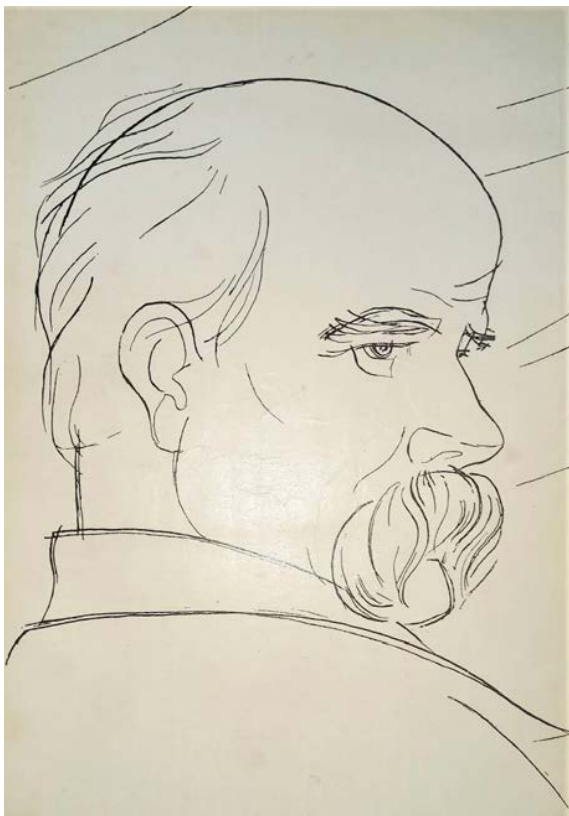
Навколо зображення голови Соломії Крушельницької у вигляді по колу в чотири ряди вирізьблені назви міст і частин світу. Подаю за порядком розташування, починаючи зліва зовнішнього ряду: «Тернопіль, Львів, Відень, Краків, Мілан, Одеса – Європа – Африка – Америка – Кремен, Трієст, Парма, Сантьяго, Удіне, Варшава, Вільнюс, Петербург, Париж, Неаполь, Рим, Станіслав, Стрий, Коломия, Бережани, Брешія, Турін, Барселона, Болонія, Мадрид, Буенос-Айрес, Віареджо, Лісабон, Александрія, Каїр, Палермо, Чернівці, Нью-Йорк, Йонкерс, Вашингтон, Чікаго, Сянік, Філядельфія, Піттсбург, Філіпсбург, Детройт, Оттава, Вінніпег, Венеція, Монте-Карло, Алжир, Гребенів».

Зліва, поруч з початком слова «Тернопіль», стоїть авторський знак Осипа Величка: літера «В» у прямокутнику.

У Крушельницької кульчики і кулон в одному стилі, нагадують ті, що зображені на світлині на палітурці книги «Соломія Крушельницька. Спогади, матеріали, листування» [11].

У фондах музею зберігається портрет Соломії Крушельницької, виконаний бережанським художником Ярославом Миколишиним [8]. Вона зображена в платті, подібному як на поштовій картці 1973 р. [10]. Голова повернута вправо, волосся зібране кулькою на голові. Кульчики круглі золотистої барви. Дуже подібне зображення Соломії Крушельницької бачимо на палітурці путівника Ігоря Герети «Музей Соломії Крушельницької» [2]. Це були ці доступні візуальні матеріали на час створення портрета (1970–1980 рр.), якими міг би користуватися художник.

У залі «Культурно-мистецьке життя Бережанщини» експонується портрет Соломії Крушельницької, автором якого є Хомицький Михайло Андрійович [13]. У

Портрет Тараса Григоровича Шевченка, автор Михайло Хомицький.

верхньому лівому куті картини є авторський підпис художника і рік «1985». Співачка зображена у світлому платті з вишивкою на горішнім краю. Зображена в анфас з оголеною шиєю. Волосся зібране кулькою вгорі. Кульчики круглі з голубим камінням. Мені невідомо, з чого писав цей портрет автор. Сам процес пошуку інформації про автора заслуговує на окрему розповідь. Понад 30 телефонних дзвінків, з десяток листів у Львів, Тернопіль, Рогатин, Сокаль, Підгайці, Козову, Завалів... Потім у форматі «Сила фейсбуку» я зробив допис. На ранок наступного дня читаю перший коментар вчительки Оксани Гуньки, яка не раз була з дітками в нашому музеї: «Про Хомицького – нема питань. Приїжджайте в Бишки. Я, як і багато односельчан, була на його похороні. Тут живуть його близькі родичі. В школі є його картини».

Під вечір ще повідомлення від п. Надії Гірняк: «Хомицький Михайло – брат моєї бабусі».

Ось коротка інформація про художника Михайла Хомицького – автора портрета Соломії Крушельницької в Бережанському краєзнавчому музеї від п. Надії Гірняк: «Народився 1919 р. Освіти художньої не мав, самоук. Поки був вдома брав участь у співпраці з осередками ОУН, які діяли на наших теренах. Потім забрали в армію; служив в Калініні, там женився і залишився, працював у художній майстерні. Там же мріяв про незалежну Україну, але не дожив – помер 1987 р. Похований у нашому селі біля сестри – таке було його останнє бажання. А в нашій школі є портрети І. Котляревського і Т. Шевченка. Вдома є ще кілька фотографій і образи, писані його рукою. Якщо ще щось буде цікаво, пишіть, допоможу, чим зможу».

Учителька Оксана Гунька надіслала мені зображення портрета Тараса Шевченка з таким коментарем: «А це вам бонус – малюнок ручкою; колись він був в моїх діда і баби по родинному в гостях і залишив свою роботу, яку створив за 5 хв.».

Фонди Бережанського краєзнавчого музею й надалі поповнюватимуться матеріалами про славетну співачку Соломію Крушельницьку.

Джерела та література

1. Величко Осип. Соломія Крушельницька артистка, співачка. Портрет. БКМ КН 8675, ДП 818.
2. Герета І. П. Музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Львів : Каменяр, 1978. 94 с.
3. Конверт пам'ятний «Меморіальний музей Соломії Крушельницької село Біла, Тернопільського району (1963-2013). Бережанський краєзнавчий музей. БКМ 9255, ПД 3660.
4. Конверт пам'ятний «Соломія Крушельницька. 140 років від дня народження». Бережанський краєзнавчий музей. БКМ 9084, ПД 3523.
5. Конверт пам'ятний «Соломія Крушельницька українська оперна примадонна, найвидатніша співачка світу ХХ століття». 150 років від дня народження (1872-1952). Бережанський краєзнавчий музей. Акт № 3066 від 4 жовтня 2022 р.
6. Конверт художній маркований «Тернопільське обласне державне музичне училище імені Соломії Крушельницької». Бережанський краєзнавчий музей. БКМ 8946, ПД 3412.
7. Конверт художній маркований «Українська радянська співачка С. А. Крушельницька (1872-1952)». СРСР, 1987 р. Бережанський краєзнавчий музей. Акт № 3066 від 4 жовтня 2022 р.
8. Миколишин Ярослав. Портрет Соломії Крушельницької. БКМ КН 6913, ОМ 563. Папір, темпера 49 x 38 см. Бережанський краєзнавчий музей. Акт № 3066 від 4 жовтня 2022 р.
9. Платівка. Соломія Крушельницька. До сторіччя з дня народження. Всесоюзна студія грамзаписи «Мелодія». А-034521-4 (2 пл.). Бережанський краєзнавчий музей. БКМ КН 10088, Фоно 14.
10. Поштова картка «Крушельницька Соломія Амвросіївна» (1873–1952) – видатна українська співачка і педагог. Фото М. Пуша. 1973 р. Бережанський краєзнавчий музей. Акт № 3066 від 4 жовтня 2022 р.
11. Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / авт. вступ. ст., упоряд. М. Головащенко. Київ, 1978. Ч. 1. 398 с.
12. Фото. Захід пам'яті Соломії Крушельницької з нагоди відзначення 125-ліття з дня народження. 1997 р. Бережанський краєзнавчий музей. Акт № 3066 від 4 жовтня 2022 р.
13. Хомицький Михайло. Портрет Соломії Крушельницької. Полотно, олія. 1985 р. 60 x 44 см.

Зюбровська Надія,
директор Меморіального музею
Соломії Крушельницької в с. Біла

Особливості діяльності Меморіального музею Соломії Крушельницької

У статті розглянуто питання національних пріоритетів розвитку музейної галузі на прикладі Меморіального музею Соломії Крушельницької. Досліджено і показано значення досвіду роботи музею, як складової культурного розвитку України. Висвітлено значення творчої спадщини Соломії Крушельницької, розкрито сутність та особливості діяльності Меморіального музею Соломії Крушельницької.

Annotation: *The article examines the issue of national priorities for the development of the museum industry using the example of the Memorial museum of Solomiya Krushelnytska. The importance of museum work experience as a component of the cultural development of Ukraine is studied and shown. The significance of the creative heritage of Solomiya Krushelnytska is highlighted, the essence and features of the Solomiya Krushelnytska Memorial museum are revealed.*

Музей є важливим осередком пам'яті давніх традицій і звичаїв, підтримки національного духу, збереження пропагування творчості геніїв культури

минулого та підтримки талантів сучасних, виховання в дітей та молоді поваги до історії свого народу, гуртування старших, повернення в культурно-мистецьку національну скарбницю багатства давнини.

Серед численних музеїв Тернопільщини Меморіальний музей Соломії Крушельницької посідає особливе місце, оскільки увіковічує українську співачку, нашу краянку, яка здобула світову славу. Тут звучить голос великої нашої співачки та її знаменитих сучасників, проводяться музичні та літературні вечори за участю представників сучасного мистецтва, відбуваються наукові конференції з метою повернення забутих імен, дослідження народних традицій. На прикладі життя родини Крушельницьких виховується патріотизм та любов до своєї Вітчизни, сила волі та стремління духовного росту юних громадян України.

Меморіальний музей було відкрито 22 вересня 1963 р. Відтак, 2023 р. він відзначатиме свій 60-літній ювілей. У будинку, в якому розташований музей, у 1878–1891 рр. пройшли дитячі та юнацькі роки Соломії Амвросіївни Крушельницької. Сюди приїздила вона, перебуваючи в колі родини у 1892–1900 рр. У цьому будинку народилася і проживала до 1902 р. оперна та камерна співачка Ганна Крушельницька (1887–1965 рр.), сестра Соломії. Під керівництвом Амвросія Крушельницького тут діяла у 1884–1885 рр. школа диригентів.

Меморіальний комплекс музею також включає: муровану церкву св. Миколая 1615 р., навколо якої розміщено три козацькі хрести, кам'яний хрест «Свободи» 1848 р. та дві релігійні фігури; біломармуровий надгробний пам'ятник на могилі батьків Соломії Крушельницької, привезений співачкою з Флоренції (Італія), що знаходиться на сільському цвинтарі.

В кінці XIX ст. гостинний дім Крушельницьких приймав багатьох відомих діячів культури: Олександра Барвінського з дружиною Євгенією, композиторів О. Нижанківського і Д. Січинського, музичного критика В. Садовського, співака М. Менцинського, сина І. Карпенка-Карого – Юрія, письменника В. Стефаніка.

Значну кількість цінних матеріалів,

особисті речі співачки передала музею племінниця С. Крушельницької, професор Львівської консерваторії Одарка Бандрівська. Життя і доля співачки продовжується в музеї, тут кожна річ нагадує про неї. Оглядаючи експозицію відвідувач проходить її життєвими і творчими дорогами.

Переступивши поріг музею, відвідувача зустрічає чудовий фотопортрет Соломії Крушельницької – велична і прекрасна постать артистки, яка ніби запрошує гостей до своєї оселі, лине чарівний голос співачки.

Експозиція музею побудована за хронологічним принципом, мовою світлин, документів, афіш та творів образотворчого мистецтва розповідає про творчі здобутки незрівняної Соломії, її рідних і близьких, а також про вшанування її пам'яті.

Музейна експозиція широко висвітлює дружні та творчі відносини Соломії Крушельницької з видатними діячами української культури: композиторами М. Лисенком, О. Нижанківським, Д. Січинським, фольклористами Ф. Колесою, В. Гнатюком, співаками О. Мишугою, М. Менцинським, А. Носалевичем, письменниками І. Франком, М. Павликом, В. Стефаніком, О. Кобилянською, художником І. Трушем та іншими.

Фонди музею налічують близько 3000 експонатів.

Музей має досить велику колекцію друкованих видань, присвячених Соломії Крушельницькій: книги, окремі статті, машинописи спогадів її сучасників: збірка спогадів і матеріалів Івана Деркача «Славетна співачка» (1956 р.), «Українські народні пісні з репертуару Соломії Крушельницької» (упорядник І. Майчик, 1971 р.), два томи «Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування» Михайла Головаценка (1978–1979 рр.), путівник Ігоря Герети «Музей Соломії Крушельницької» (1978 р.), роман-біографія Валерії Врублевської «Соломія Крушельницька» (1979 р.), «Віночок Соломії Крушельницької» Петра Медведика (1992 р.), «Народні пісні з села Соломії Крушельницької» Петра Медведика (1993 р.), «Звенигород» (книга

дідуся Соломії Крушельницької Григорія Савчинського 1993 р.), ювілейний альбом «Соломія Крушельницька – Квіти шани і любові» та нарис-путівник «Меморіальний музей Соломії Крушельницької» Н. Зюбровської (2007 р.), буклети, листівки, афіші до різних ювілейних дат. За участі колективу музею видано листівки: «Соломія Крушельницька» (2009 р.), «Ганна Крушельницька» (2008 р.), «Тернопільськими стежками Соломії Крушельницької» (2012 р.), «Меморіальний музей Соломії Крушельницької» (2013 р.), «Її пісні звучать у нашім серці». Матеріали науково-мистецтвознавчої конференції, присвяченої 50-річчю від часу створення Меморіального музею Соломії Крушельницької в с. Біла Тернопільського району Тернопільської області (2013 р.), «Соломія Крушельницька. Золотий голос України» (2017 р.), «Віночок Соломії Крушельницької» до 145-річчя від дня народження (2017 р.), «Ганна Крушельницька» (2017 р.), «Амвросій Васильович Крушельницький» (2021 р.).

У 2008 р. вийшла друком книга Петра Медведика «Соломія Крушельницька. Шляхами тріумфів», в якій є статті працівників музею. За результатами дослідження творчої долі славетної краянки працівниками музею опубліковано ряд розвідок у 2012 р.: Зюбровська Г. «Місця перебування Соломії Крушельницької в Тернополі», «Родина Крушельницьких у житті Івана Франка»; Федун М. «До історії народного аматорського хору ім. Соломії Крушельницької (с. Біла Тернопільського району Тернопільської області)». Того ж року видано ілюстрований путівник «Меморіальний музей Соломії Крушельницької» (упорядник Зюбровська Н.).

Велика група експонатів розповідав про відзначення ювілеїв співачки, вшанування її пам'яті: афіші, програми, листівки, фотокартки, замітки в пресі.

В музеї зберігаються: вимпел, присвячений Соломії Крушельницькій (МСК Р 15), дерев'яний портрет та альбом із зображенням співачки, виготовлені майстрами Бучацького лісгоспазу до 100-річчя від дня народження, дерев'яна ручка, виготовлена Косівськими художниками.

Зберігаються нагрудні значки, виготовлені на честь вшанування 90-річчя, 100-річчя славетної співачки та значок «Музей Соломії Крушельницької у Львові», випущений в день відкриття музею.

Зацікавлюють платівки випущених фірмою «Мелодія» із записами арій опер італійською і польською мовами та українських народних пісень, компакт-диски із записом музичних творів у виконанні Соломії Крушельницької.

Відповідну групу становлять пам'ятні конверти, випущені до ювілейних дат, марка із портретом співачки, ювілейна монета «Соломія Крушельницька».

Образ великої співачки постійно бентежить творчу уяву сучасних митців. Привертає увагу скульптурний портрет співачки роботи В. Ю. Власова та її барельєф – І. Ю. Кушніра. В експозиції помітне місце займають картини: ліногравюри Є. Удіна «Соломії Крушельницькій» (1963 р.), «Соломія» (1966 р.), портрет Соломії Крушельницької, написаний тернопільським художником С. Данилишином (1972 р.), літографія А. Крвавича «Соломія Крушельницька» (1982 р.), пейзаж Г. Миколишина «Подільська весна» (1985 р.), «Через терни до зірок» м. Лисака (1986 р.), портрет А. Панчишина «Соломія» (1997 р.), портрет О. Федун «Юна Соломія», екслібрис Я. Омеляна «Соломія Крушельницька» (2007 р.).

Гордістю музею є меморіальна частина – особисті речі співачки. Вони створюють неповторну атмосферу її присутності, дають уяву про її естетичні смаки. З поміж інших експонатів – вишивана блузка, що була дуже до лиця Соломії, також біла блузка ручної роботи, а поряд біла сукня, тонко мережана гаптом.

Оглядаючи оселю Соломії відвідувачі звертають увагу на скромні меблі, ті, які стояли ще за життя співачки: старовинна шапка, диван, м'яке крісло, величезне різьблене дзеркало.

Атмосферу творчого життя співачки відтворюють рідкісні фотокартки.

Юних відвідувачів зацікавить лялька, виготовлена художником постановником Тернопільського лялькового театру О. Федун

«Соломія в ролі Ізольти» з відомої опери Р. Вагнера «Трістан та Ізольта».

В музеї відбуваються наукові конференції, творчі вечори, на майдані Крушельницьких проводяться кожного року 23 вересня традиційне святкування дня народження Соломії Крушельницької.

На майдані Крушельницьких виконували пісні Дмитро Гнатюк, Анатолій Солов'яненко, сестри Байко, Володимира Чайка; читали свої поезії Ліна Костенко, Дмитро Павличко; виступали письменники Ірина Вільде, Ростислав Братунь; проводили творчі вечори поети Тернопільщини: Олег Герман, Володимир Вихрущ, Борис Демків. Серед запрошених були також професори Роман Гром'як та Олег Смоляк.

Працівниками музею був організований і проведений літературно-мистецький вечір «Світло її таланту»; вечір «Пісню дала світу, серце ж Вам лишила» за участю Народної артистки України Любов Ізотової та Заслуженої артистки України Віри Самчук; літературно-мистецьке свято за участю оперної співачки, лауреата міжнародних та Всеукраїнських конкурсів Л. Гаврилюк; свято за участю юного талановитого Тернопільського співака Едуарда Романюти.

Відбувалися зустрічі з видатними людьми: дослідником життя і творчості співачки – Михайлом Головащенко; академіком, учнем Соломії Крушельницької – Степаном Генсіруком, диригентом та композитором Миколою Колессою, академіком, доктором богословських наук, мистецтвознавства Дмитром Степовиком, внучатим племінником Соломії Крушельницької, відомим композитором Мирославом Скориком.

В книзі записів відвідувачів музею є такі рядки М. Скорика «З великим задоволенням відвідав кімнату-музей Соломії Крушельницької, побував у селі, де жили мої предки». А композитор М. Колесса записав: «Любов і пошана до великих синів і дочок народу свідчать про його культуру. Я захоплений виявом пієтизму і пошани громадянства Тернопілля для великої нашої співачки Соломії Крушельницької, яка прославила українську культуру і українську

пісню у широкому світі».

М. Колесса, М. Скорик, А. Кос-Анатольський виконували свої музичні твори за старим піаніно.

Для пропагування та подальшого розвитку українських традицій при музеї Соломії Крушельницької діє народний самодіяльний хор ім. С. Крушельницької, Народний фольклорно-обрядовий колектив «Білівчанка», дитячий фольклорний ансамбль «Веселочки».

Гордістю музею і села є колектив талановитих «Соломіюк» с. Білої – «Букет Соломіюк».

При музеї організовано клуб «Народні перлини» – збирачів фольклору. Були записані і поставлені обряди: «Колядки, Щедрівки», «Маланка», «Степана», «Стрітеня», «Гаївки», «Івана Купала», «Забуті пісні», «Хрестини», «Обжинки», «Весілля» (виряджання молодого з дому, молодої до шлюбу), які транслюються тернопільським телеканалами.

В музеї постійно проводяться презентації книг, видані науковими працівниками.

Завдання музею – належно зберігати, вивчати і ознайомлювати відвідувачів з цінними експонатами. Однією з форм такої роботи є тематичні виставки, на яких завжди відчувається присутність Соломії Крушельницької. Тематика виставок надзвичайно різноманітна. Вона охоплює як окремі постаті, так і певні мистецькі явища, чи напрямки в культурному житті Східної Галичини.

Працівники музею розробили туристичні маршрути, які пролягли областю і містом. По Тернопільській області: «стежками Соломії Крушельницької» (музей в с. Біла, Тернопільський обласний краєзнавчий музей, музей в музичному училищі ім. Соломії Крушельницької, Бучацький районний краєзнавчий музей, музей-кімната в с. Білявинці); по м. Тернополю: «Тернопіль в житті Соломії Крушельницької».

Колектив музею, спрямований на вшанування і популяризацію діяльності С. Крушельницької, охоче надав допомогу в створенні кімнати-музею Соломії

Крушельницької в музичному училищі ім. Соломії Крушельницької м. Тернополя; кімнати-музею Петра Медведика (науковця та фольклориста, дослідника творчості Соломії Крушельницької) в с. Великий Глибочок; в оформленні стенда-виставки, в Велико-Глибочецькій школі, «Світлиці» в школі с. Біла.

Ми пишаємося, що до створення Меморіального музею причетні відомі музейники і науковці І. Герета, Б. Ельгорт, В. Лавренюк; що в музеї працював великий поціновувач таланту Соломії Крушельницької, фольклорист та краєзнавець, дослідник життя співачки П. Медведик; що екскурсії М. Федун викликають захоплення екскурсантів.

Меморіальний музей співпрацює з благодійним фондом «Соломія», який, зокрема, надавав допомогу для проведення конкурсу дітей музикантів імені братів Теленків в 1-й музичній школі м. Тернополя. Відтак, у клубі с. Біла оформили стенд і провели свято, приурочене братам Теленкам: Ярославу та Роману — відомим музикантам Тернопільщини, які народилися в с. Біла. Особлива дружба єднає наш музей з благодійним фондом імені Василя Безкоровайного (м. Сімферополь) в особі голови фонду Богдана Безкоровайного та Народної артистки України Наталії Безкоровайної.

За підтримки музею виходив мистецький часопис «Соломія», в якому активними дописувачами є музейники. Ними систематично проводяться зустрічі, творчі вечори, концерти спільно зі студентами

Тернопільського музичного училища імені С. Крушельницької. Добра і давня дружба об'єднує музей в с. Біла з Львівським музично-меморіальним музеєм С. Крушельницької: спільні наукові конференції, обмін публікаціями, рідкісними фотодокументами, спільними дослідженнями окремих тем тощо. Колектив музею долучився до встановлення в м. Тернополі пам'ятника С. Крушельницькій, який став окрасою міста.

Тісна співпраця з музеями області, України: Тернопільським обласним краєзнавчим музеєм, музеєм Леся Курбаса, Володимира Гнатюка, Юліуша Словацького, Бережанськими музеями — Богдана Лепкого, краєзнавчим музеєм, музеєм книги; районними краєзнавчими музеями — Борщівським, Денисівським, Бучацьким, Гусятинським, музеєм «Зборівська битва». Співпрацюємо з Волинськими музеями Лесі Українки, Чернігівським краєзнавчим та меморіальним музеєм М. Коцюбинського.

Отже, завдяки активній просвітницькій діяльності Меморіальний музей Соломії Крушельницької є важливим осередком культурного життя Тернопілля й посідає провідне місце серед музейних закладів області. Його вплив на культурно-мистецьке життя краю відбувається завдяки науковій, пошуковій та просвітницькій роботі працівників музею.

Джерела та література

1. Віночок Соломії Крушельницької: Поезії і музичні твори. Висловлювання визначних діячів культури. Репертуар співачки / Зібрав і упорядкув, П. Медведик. Тернопіль: Збруч, 1992. 218 с.; іл.
2. Герета І. Музей Соломії Крушельницької: Нарис-путівник / І. Герета. Львів: Каменярь, 1987, 94 с.; іл.
3. Зюбровська Н., Зюбровський А. Меморіальний музей Соломії Крушельницької. Нарис-путівник / Н. Зюбровська, А. Зюбровський. Тернопіль: Джура, 2007. 112 с.; іл.
4. Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові. Ілюстрований путівник Львів: Каменярь, 2002. 63 с.; іл.
5. Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / авт. вступ. ст., упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1978–79.
6. Крушельницькі // Митці України: Енциклопедичний довідник. Київ : Українська енциклопедія, 1992. 848 с.
7. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.
8. Фонди Меморіального музею Соломії Крушельницької.

Зюбровська Надія,
директор Меморіального музею
Соломії Крушельницької в с. Біла

Подільське коріння

В статті висвітлено значення творчої спадщини Соломії Крушельницької, розкрито сутність та особливості діяльності Меморіального музею Соломії Крушельницької.

На прикладі життя родини Крушельницьких виховується патріотизм та любов до своєї Вітчизни, сила волі та прагнення духовного росту громадян України.

Annotation: *The article highlights the significance of the creative heritage of Solomiya Krushelnytska, reveals the essence and features of the Solomiya Krushelnytska memorial museum.*

On the example of the life of the Krushelnytskyi family, patriotism and love for one's Motherland, willpower and aspiration for spiritual growth of Ukrainian citizens are cultivated.

*«Не зманила Тебе чужа слава,
Що хоть світить, та серця не гріє,
І по лаврах ступаєш, слезава,
В рідну землю, що з горя марніє»*

Б. Лепкий

Меморіальний музей було відкрито 22 вересня 1963 року. Відтак в 2023 році він відзначатиме 60-літній ювілей. У будинку, в якому розташований музей, у 1878–1891 рр. пройшли дитячі та юнацькі роки Соломії Амвросіївни Крушельницької. Сюди приїздила вона, перебуваючи в колі родини у 1892–1900 рр. У цьому будинку народилася і проживала до 1922 року оперна і камерна співачка Ганна Крушельницька (1887–1965 рр.) сестра Соломії. Під керівництвом Амвросія Крушельницького тут діяла у 1884–1885 рр. школа диригентів.

Меморіальний комплекс музею також включає: муровану церкву св. Миколая 1615 р., навколо якої розміщено 3 козацькі хрести, кам'яний хрест «Свободи» 1848 р. та дві релігійні фігури; біломармуровий надгробний пам'ятник на могилі батьків Соломії Крушельницької, привезений співачкою з Флоренції (Італія), що

знаходиться на сільському цвинтарі.

– Церква Святого Миколая.

Амвросій Васильович Крушельницький з 1878 по 1902 р. був парохом села Біла і проводив церковні служби.

В церкві збереглися цінні реліквії: фелон, хрест, та чаша, якою причащали людей. Ними користувався батько Соломії.

– Надгробний пам'ятник на могилі батьків співачки.

Раптово 31 грудня 1902 року помер батько, Амвросій Васильович Крушельницький. Соломія в цей час була в Неаполі (Італія). В червні 1903 співачка поїхала до Флоренції, де в мистецькому салоні знайшла саме такий пам'ятник, який їй та родині сподобався і своїм глибоким змістом, і мистецьким виконанням. Це справді геніальне творіння невідомого досі майстра – скульптора з Флоренції.

18 червня 1903 року в листі до

Павлика вона написала: «...*Завтра їду до Флоренції вислати пам'ятник для татуня...*». Пам'ятник зроблено з білого мармуру. На колоні вгорі чорний металевий віночок і чорний хрест. Під колоною стоїть схилена в тузі молода німфа з театральною маскою в лівій руці, а справа, на меншій колоні згорток папірусу, на якому латинськими словами написано: «*Завжди батьку з тобою*». На постаменті епітафія: «*Амвросій Крушельницький 1841–1903. Найлучшому мужеві, найлучшому батькови, честь его розумови, его серцю*».

В літку поїздом з Італії привезли пам'ятник, а в грудні 1903 року його посвятили священники на чолі з Тернопільським деканом.

Родина Крушельницьких виїхала до Львова, де у 1903 році Соломія купила трьохповерховий будинок.

У 1907 році у Львові померла мати Соломії. Її поховали у Білій разом з батьком.

Пам'ятник пережив I та II Світові війни. Під час другої світової війни через цвинтар проходив фронт. Але щаслива доля зберегла пам'ятник.

В часи Радянського Союзу пам'ятник хотіли передати у тодішній Ленінград в Ермітаж. Але люди не дозволили здійснити наругу.

Зараз пам'ятник відреставрований, над ним збудовано металеву арку.

В кінці XIX століття гостинний дім Крушельницьких приймав багатьох відомих діячів культури: Олександра Барвінського з дружиною Євгенією, композиторів О. Нижанківського, Д. Січинського, музичного критика В. Садовського, співаків О. Мишугу, М. Мецинського, сина Карпенка-Карого Юрія, письменника В. Стефаніка.

Значну кількість цінних матеріалів, особисті речі співачки передала музею

племінниця Соломії Крушельницької професор Львівської консерваторії Одарка Бандрівська.

Життя і доля співачки продовжується в музеї, тут кожна річ нагадує про неї. Оглядаючи експозицію, відвідувач проходить її життєвими і творчими дорогами.

На майдані Крушельницьких виконували пісні Дмитро Гнатюк, Анатолій Солов'яненко, сестри Байко, Володимира Чайка, читали свої поезії Ліна Костенко, Дмитро Павличко, виступали письменники Ірина Вільне, Ростислав Братунь, проводили творчі вечори поети Тернопільщини Олег Герман, Володимир Вихрущ, Борис Демків. Серед запрошених були також професори Роман Громяк та Олег Смоляк.

Відбувалися зустрічі з видатними людьми: Михайлом Головащенко – дослідником життя і творчості співачки, академіком, учнем Соломії Крушельницької – Степаном Генсіруком, диригентом та композитором Миколою Колесою, академіком Дмитром Степовиком, Героєм України, композитором Мирославом Скориком. М. Скорик та А. Кос-Анатольський виконували свої музичні твори в музеї за старим піаніно.

Колектив музею спрямований на вшанування і популяризацію діяльності С. Крушельницької, її творчої родини, всієї галицької інтелігенції.

Завдяки активній просвітницькій діяльності Меморіальний музей Соломії Крушельницької є важливим осередком культурного життя Тернопілля й посідає провідне місце серед музейних закладів області. Його вплив на культурно-мистецьке життя краю відбувається завдяки науковій, пошуковій та просвітницькій роботі працівників музею.

Джерела та література

1. Віночок Соломії Крушельницької : поезії та музичні твори / упоряд. П. Медведик. Тернопіль : Збруч. 1992. 218 с.
2. Герета І. Музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник Львів : Каменярь, 1987. 94 с.
3. Зюбровська Н. Меморіальний музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник / Н. Зюбровська, А. Зюбровський. Тернопіль : Джура, 2007. 112 с.
4. Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / авт. вступ. ст., упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1978–79.

5. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.
6. Фонди Меморіального музею Соломії Крушельницької.

Зюбровська Галина,
старший науковий працівник,
Меморіальний музей Соломії Крушельницької в с. Біла

Образ Соломії Крушельницької в кінематографі та драматургії

*«Не відняла у Тебе чужина
Ні любові, ні серце у грудях,
Ти для Русі - все рідна дитина,
І за те нехай честь Тобі буде!»*

Б. Лепкий

До образу Соломії Крушельницької звертались митці документального та художнього кіно, театрального та оперного жанру. Висвітленням цієї теми займалися І. Герета, П. Медведик, Н. Зюбровська. Але ми хочемо розглянути і висвітлити дану тему в іншому ракурсі. Вплив і значення меморіального музею Соломії Крушельницької в с. Біла біля Тернополя на формування і створення цих творів.

Соломія Крушельницька відтворила цілу галерею музично-сценічних образів, які стали надбанням світового оперного мистецтва. То ж музей часто відвідували кінокритики, режисери.

«Соломія Крушельницька має одну дату – народження! Слава її вічна. В її безсмерті – безсмертя нашого талановитого народу, – написав в книзі відгуків працівник Академії Наук України, фольклорист Андрій Кінько. 31.01.77р.» (Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування : у 2 ч. / авт. вступ. ст., упоряд. М. Головащенко. Київ : Музична Україна, 1978–79).

Під час відвідин музею у людей народжувались нові ідеї і творчі задуми.

В книзі І. П. Герети «Музей Соломії Крушельницької» читаємо: «Група експонатів розповідає про внесок у Крушельницькіану радянських кінематографістів,...

Сюди належить газета «Культура і життя» від 16 червня 1966 року із закликом відомих діячів радянської культури... відтворити образ Соломії Крушельницької у кіно. Незабаром режисер Р. Фосценко зняв цікаву документальну стрічку «Пісня подолянки». Ведеться робота по створенню художнього фільму про геніальну співачку.

Документальний звуковий фільм «Соломія Крушельницька» (виробництво Київської кіностудії, 1907 р.).

У 1982 році на Київській студії художніх фільмів ім. О. Довженка режисером Олегом Фіалком було знято фільм про Соломію Крушельницьку «Повернення Баттерфляй» за мотивами однойменного роману Валерії Врублевської, який побудовано за принципом спогадів – ретро спекцій. Актриса на схилі

віку немов вдивляється на своє минуле. І цього минулого лунає голос, який чарував слухачів джерельною і драматичною силою, (вокаліста – народна артистка України Гізела Ципола, екранна роль – Олена Сафонова).

Валерія Врублевська черпала натхнення для написання сценарію в неповторному оточенні незвичайної (Соломіної аури) під час відвідин музею. Вона декілька разів приїздила в с. Біла. «Хай живе її ім'я вічно!», – писала в одному із приїздів. Окрім того, існують багато документальних фільмів, як українських, так і зарубіжних.

Читаємо в книзі відгуків від 12.06.1989 р. «Музей Соломії Крушельницької – це скарб Української оперової співачки, дуже цінна пам'ятка українського народу». Іван Олійник. США. Знімав документальний фільм про Соломію Крушельницьку.

14–15 грудня 1993 року видатний популяризатор імені Соломії – Михайло Головащенко перебував разом із знімальною групою в селі Біла, де відбувались зйомки документального фільму про музей. Ось що писали режисер та оператор під враженням від побаченого: «Дай, Боже, українському народу величчя та патріотизму Соломіїного!» А ось, що писав М. Головащенко :

«Низький уклін тобі, Подільська, Тернопільська земле, за те, що дала нашому народові, а зрештою й світові таку славетну, таку Велику співачку, співачку-артистку, співачку-художника, а головне – співачку-патріотку. Велике спасибі й усім тим, хто робить все можливе, щоб підтримувати, і хату, і цей музей, могилу Тата і Мама великої співачки, і її славу серед малого покоління, популяризує її ім'я і заслуги серед численних відвідувачів з усіх кінців світу! Слава Соломії! Слава Україні! Слава й Вам!». Документальний фільм «Соломія Крушельницька» (1994 р.). Укртелефільм – автори Н. Давидовська, М. Марковський (режисер І. Мудрак. Львів «Міст»).

Документальний фільм «Два життя» (режисер О. Фролов, Київ, «Контакт» 1997 р.). Із записів книги відгуків музею: «Шановні друзі, співробітники музею! У Вашому домі оживає образ славетної Соломії Крушельницької. Дає нам радість і щастя від

дотику до прекрасного світу мистецтва. Від щирої душі зичимо Вам доброго здоров'я, щастя та успіхів у Вашій благородній справі. Кіностудія «Контакт» (Київ). Олександр Фролов – режисер, Ігор Недужко – оператор, Юрій Вінарський – звукооператор, Сергій Корнюшин – продюсер. 07.06.1997 р.».

Підготовлена передача з циклу «Імена» (2004 р.). Читаємо: «Враженні від побаченого і почутого в музеї. Найбільш вразили люди, в пам'яті яких історія жива і яскрава, а не книжна й напівзабута. Велике спасибі, що Ви такі є! Творча група програми «Імена» з Оксаною Марченко. Перший національний. 01.03.2004 р.».

Документальний фільм «Solo-me» з циклу «Гра долі» (режисер В. Образ, студія VIATEX, 2008р.).

Ще декілька документальних фільмів:

- «Соломія Крушельницька – about Ukrainian soprano». Автор Віктор Остафійчук. Соломія 2015.
- «Соломія Крушельницька. Два життя Соломії». Мій канал. 2017 р. Обрані часом.
- Н. Давидовська. Голоси. Кінодіяство, присвячене пам'яті геніального голосу Соломії Крушельницької.
- В книзі відгуків є запис «Від творчої групи Львівського телебачення», яка готує «Сонячні кларнети», присвячені С. Крушельницькій, і які побували у цьому затишному музеї, – вдячні дорогим зберігачам пам'яті славетної співачки за велику працю, за добре серце і сердечність у всьому. Хай щастить Вам, дорогі наші, Вам і музеєві, про який має знати увесь світ. Будьте дужі і багаті на многії літа! З повагою головний редактор Ан. Очколас, режисер Р. Саєнко. 18.05.1991 р.».
- У квітні 2013 року до музею завітала творча група програми Першого Національного «Фольк-music». Із запису: «Щиро вдячні Вам, шановні добродії, за велику працю по збереженню культурної спадщини Тернопільщини! Захоплюємось голосом Соломії!!! З великою повагою: Народна артистка України Оксана Пекун, творчий координатор, поетеса Олена Лайко, телеоператор Андрій Сівалов, водій Адам Проценко».

- Не обділяю увагою постать Соломії Крушельницької регіональне телебачення. ТТБ і ТВ-4 підготували цикл передач про Соломію Крушельницьку. Із записів: «Гордимся тим, що наша Тернопільщина породила таку славу співачку. Щиро дякуємо працівникам музею і всім тим людям, що бережуть пам'ять музею про неї. Працівники ТВ-4. 15.03.1992 р., а також 12.05.07 р.».
- «Я завітала сюди вперше, я надзвичайно здивована, і надзвичайно мені було дуже цікаво... Дивіться передачу 11 грудня по ТТБ, і по УТ-1.» Іра Романюк-Демчук. Знімав Петро Снігурський 07.12.2004 р., а також 25.08.2007 р. ТТБ. Панорама новин «Рушник єднання» в музеї.
- В 1995 році відбулась прем'єра вистави «Соломія Крушельницька» (автори Б. Мельничук, І. Леховський) у Тернопільському драматичному театрі. Автори та актори відвідували музей перед прем'єрою «Слава Всевишньому, що послав Україні, світові таку людину – Соломію Крушельницьку. Спасибі за пам'ять за музей» 2 лютого 1995р.
- 18 березня 2006 року на сцені Львівського національного академічного театру Опери та Балету ім. С. Крушельницької відбулася прем'єра балету Мирослава Скорика «Повернення Баттерфляй».
- Внучатий племінник геніальної співачки, сам геніальний композитор України і світу часто приїздив до музею. Тут він знаходив творчі сили, натхнення для подальших злетів. Ось один із записів: «з великою вдячністю від родини Соломії Крушельницької відвідав музей у селі Біла. Бажаю працівникам музею великих успіхів і всього найкращого. М. Скорик 20.XII. 1992».
- Великою шанувальницею і популяризатором творчості співачки є Народна артистка України Любов Ізотова. Співачка відтворила програму «Пісню дала світу, серце ж Вам лишила», де включені пісні з репертуару Соломії Крушельницької. Художнє читання виконує заслужена артистка України Віра Самчук.
- Актриса неодноразово брала участь у заходах, які проводив музей, в такий спосіб знайомили широке коло глядачів із чутливою, тонкою, глибоко ліричною душею Соломії.
- Фільм 1. Solo-Mea. Соломія Крушельницька. Режисер Ахтем Сєйтаблаєв мріє зняти багато серійний телевізійний фільм про Соломію Крушельницьку. За його словами – «її доля драматична, яскрава, наповнена подіями».
- Підсумовуючи, хочеться відмітити: надзвичайно відповідально ставляться творці до образу генія співу Соломії Крушельницької. І дуже тішить, що натхнення черпають із родинного будинку тієї землі «звідки виглядала велика Соломія свою долю співочу і куди линула душею з далеких обривів слави своєї» (2 жовтня 1988 р. Василь Юхимович).

Джерела та література

1. Герета І.П. Музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Львів : Каменяр, 1978. 80 с.
2. Зюбровська Н.Я. Меморіальний музей Соломії Крушельницької : нарис-путівник. Видання друге. Тернопіль : Джура, 2013.
3. Фонди Меморіального музею Соломії Крушельницької.
4. Записи із книги відгуків.

Лучків Лариса,
завідувач сектора відділу фондів,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Увіковічення в бронзі: пам'ятник Соломії Крушельницькій у Тернополі (до питання створення та відкриття)

У статті висвітлюється історія створення та відкриття пам'ятника Соломії Крушельницькій у місті Тернополі, шанування пам'яті видатної співачки та значення в культурному і духовному житті української нації. Подано також експонати із фондів Тернопільського краєзнавчого музею.

Annotation: The article highlights the history of the creation and opening of the monument to Solomiya Krushelnytska in Ternopil honoring the memory of the outstanding singer and her significance in the cultural and spiritual life of the Ukrainian nation. Exhibits from the funds of The Ternopil Regional Museum of Local Lore are also presented.

Ключові слова: Соломія Крушельницька, видатна співачка, скульптор, архітектор, бронза, граніт, пам'ятник, монумент, майдан, бульвар, міська рада, газета «Соломія», шанування пам'яті, благодійний фонд.

Key words: Solomiya Krushelnytska, outstanding singer, sculptor, architect, bronze, granite, monument, square, boulevard, city, council «Solomiya», newspaper commemoration, charity fund.

Історія життя видатної співачки Соломії Крушельницької застигла в саяві бронзи на одній із старих вулиць нашого міста Тернополя. Дорога до монументу була довгою і тернистою, як і життя Соломії, адже місце для пам'ятника у місті змінювалося тричі. Пам'ятник геніальній Соломії у повний зріст – перший пам'ятник жінці в Тернополі і перший пам'ятник-монумент співачці у світі. Ідея встановлення пам'ятника зародилася ще 1989 року, ініціаторка створення – відома тернополянка Марта Подкович, тодішня директор Тернопільського музичного училища, голова благодійного фонду і шеф-редактор газети «Соломія». Колектив музичного училища на чолі з Мартою Подкович жив мріями про будівництво нового корпусу на майдані Мистецтв (нинішній площі Героїв Євромайдану), а посеред майдану мала височіти бронзова Соломія.

Під час відзначення 450-річного ювілею Тернополя – 22 вересня 1990 року, напередодні дня народження видатної співачки – на кошти Фонду культури було встановлено

символічний камінь на майдані Мистецтв як місце для пам'ятника. Але все кардинально змінилося: місце ухвалою міської Ради було віддане під будівництво банків з іноземними інвестиціями. Депутати міської Ради були дезінформовані, введені в оману стосовно позиції дирекції училища, і вже у травні 1996 року тодішній мер міста В'ячеслав Негода прийняв розпорядження віддати землю під бізнес. Згодом в газеті «Тернопіль вечірній» було опубліковано ухвалу сесії міської ради від 10 квітня 1997 року, у якій йшлося про зміни у відзначенні 125-річчя від дня народження знаменитої співачки: «Враховуючи незавершеність будівництва обласної бібліотеки та необхідність повної реконструкції інженерних мереж, вирішено визнати неможливе встановлення пам'ятника С. Крушельницькій на майдані Мистецтв» [2].

У червні 1997 року виходить газета «Соломія», шеф-редактором якої була Марта Подкович, і вже у першому номері у рубриці – «Дискусійна трибуна» було підняте питання:

«Чи стоятиме Соломія Крушельницька там, де закладено пам'ятний камінь?» Пам'ятний камінь заклали, але ідею не реалізували. Член Спілки письменників України доцент Олег Герман долучився до обговорення в газеті: «Яким самобутнім острівцем мистецького і духовного виповнення для нашого краю (а може і України) омріявся ще зовсім недавно майдан Мистецтв, де, ніби отримавши благословення від історичного й духовного храму – церкви Різдва, розгортаються краєзнавчий музей, центральна обласна бібліотека, кінотеатр «Україна», дитяча школа мистецтв, музичне училище, а у центрі ансамблю – пам'ятник Соломії Крушельницькій... зупинімося поки не пізно...» [1].

Висловила свою думку щодо музичного училища і відкриття пам'ятника і Святослава Ященко, заступник голови правління Тернопільського обласного відділення Українського фонду.

Пристрасті городян вирували навколо нових підходів до ідеї забудови майдану. З роками майдан став «майданом розбитих мрій»: кінотеатр перетворився на гранд-

Символічний камінь на майдані Мистецтв, встановлений у 1990 році як місце для майбутнього пам'ятника Соломії Крушельницькій.

базар, будівництво бібліотеки застигло, проект училища залишився на папері, а ще тут відбувалися ярмарки сільгосппродукції та ін. Звісно, що ставити пам'ятник Соломії Крушельницькій у такому місці вже ніхто не хотів.

21 вересня 1997 року у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї відбулася конференція, учасники якої прийняли звернення до місцевої влади у

справі спорудження пам'ятника співаці.

Благодійний фонд «Соломія» був заснований у 2001 році і направлений на залучення тернополян до участі у розвитку національної культури, спорудження пам'ятника, популяризація творчості Соломії. Уже з 2003 року правління благодійного фонду активно працювало над увіковічненням пам'яті оперної діви, і впродовж семи років фонд збирав кошти: неодноразово відбувалися благодійні концерти для збору коштів за участю відомих артистів і мистецьких закладів. На жаль, процес узгодження місця був надто тривалим, ніяк не вдавалося вирішити питання для облаштування монумента. Попередньо визначали поставити пам'ятник при вході до парку Шевченка, на початку вулиці Соломії Крушельницької: на місці стежки, якою Соломія ходила в музичну школу у Тернопіль до Олександри Барвінської.

Передбачалося, що у вихідні парк ставатиме центром дозвілля тернополян і гостей міста, адже це гарна локація для відпочинку.

Було зібрано 328 підписів відомих діячів культури і мистецтва, членів творчих Спілок, викладачів мистецьких навчальних закладів, а також представників громадських організацій з вимогою до міської ради визначитись з місцем для пам'ятника.

Рішенням сесії Тернопільської міської ради від 9 листопада 2006 року за № 5/3/63 було визначено місце для облаштування пам'ятника на початку вулиці Соломії Крушельницької.

Досягненням благодійного фонду «Соломія» було те, що місцева влада в особі тодішнього мера міста Романа Заставного і представників депутатського корпусу почули голос громади і активно долучилися до доброї справи. Міська рада взяла на себе зобов'язання знайти необхідні кошти на спорудження монумента. За словами заступника міського голови з питань архітектури Володимира Дідича, частина грошей надійшла із святкування Дня міста, частина з благодійного фонду «Соломія», а решту виділили з міського бюджету.

Фонд не в силі був зібрати такі великі гроші, а тим більше мова йшла про бронзу.

Цей дорогий метал вдалося відшукати міській владі. Завдяки вмотивованим зусиллям влади і громадській активності, яка організувала збір коштів по церквах, оскільки багато людей мали бажання долучитися до пам'ятного пошанування видатної співачки, розпочата справа стала обнадійливою, – так розповідала Марта Подкович. На встановлення скульптури та благоустрій площі біля неї пішло близько двох мільйонів гривень.

Коли сесія міськради ухвалила рішення про місце для пам'ятника при вході в парк, правління благодійного фонду на чолі з Мартою Подкович відразу оголосили конкурс на кращий ескізний проект. З 1 січня до 20 березня 2007 року відбувався відкритий конкурс на кращий проект пам'ятника співаці. Журі шляхом таємного голосування вибрало із п'яти творчих робіт проект скульпторів Романа Вільгушинського (м. Тернопіль) та Володимира Стасюка (м. Рівне). Але саме тоді обласна рада вирішила встановити пам'ятник Степану Бандері до 100-річчя від дня народження – не на території облдержадміністрації, як було вирішено раніше, а при вході в парк імені Тараса Шевченка. Постало питання про зміну місця для пам'ятника Соломії. Прохання переглянути відповідне рішення в обласній адміністрації ігнорували. Остаточним місцем для постаменту видатній співачці вибрали сквер на бульварі Тараса Шевченка, між фонтаном і вулицею Руською – у серці міста, неподалік драматичного театру.

Пам'ятник встановлено 15 липня на бульварі Шевченка і урочисто відкрито 22 серпня 2010 року. У церемонії відкриття взяли участь народний артист України Мирослав Скорик, міський голова Тернополя Роман Заставний, голова благодійного фонду імені Соломії Крушельницької Марта Подкович та представники обласної ради.

Перед урочистістю постамент скульптури прикрасили букетами із стрічками з надписами міст, де жила та гастролювала оперна діва: Краків, Варшава, Відень, Париж, Каїр, Барселона, Торонто, Чилі... Усього – сорок міст, адже талантом українки захоплювалися в різних куточках світу.

Щоб освятити пам'ятник на свято

Пам'ятник Соломії Крушельницькій у м. Тернопіль.

запросили настоятеля храму Святого Миколая отця Романа з с. Біла, який був

одягнений у священничий фелон, у якому правив служби ще Соломіїн батько – отець

Амвросій. Перше слово біля нововідкритого монумента виголосив внучатий племінник Крушельницької композитор Мирослав Скорик: «Встановлення пам'ятника, я вважаю фіналом відновлення справедливості, стосовно постаті Соломії Крушельницької. Адже, як не парадоксально, будучи відомою на весь світ оперною співачкою, після повернення на батьківщину, вона зазнавала утисків».

Рідних співачки, які були присутні на відкритті пам'ятника, здивувала подібність скульптури з самою Соломією і в зовнішності, і навіть у характері, котрий теж змогли передати художники. На відкритті виступив і головний скульптор монументу, який мав за честь жити цією роботою два роки поспіль. Львівський скульптор Андрій Сухорський розповідав: «Найбільшу проблему в роботі мали з виготовленням голови до пам'ятника. З першого разу, взагалі, вилівка через технологічний прорахунок не вдалася. Все вже було готове, а голови не було. Прийшлося заливати її заново. У результаті все вийшло».

Скульптура зображає співачку в повен зріст у старовинному вбранні та у капелюшку. Соломія Крушельницька спирається на візерунок, що ніби символізує застиглу музику. Пам'ятник виготовлено у виробничих майстернях Львова. Матеріал: бронза (постать співачки), граніт (постамент). Техніка – лиття. Це перший вилитий у бронзі пам'ятник в Тернополі і краї. Оголошений пам'яткою монументального мистецтва місцевого значення (охоронний номер 3256).

Бронзовий стрункий силует був створений колективом художників у складі: автор композиції, скульптор Володимир

Конверт поштовий «Пам'ятник Соломії Крушельницькій у Тернополі» – ТОКМ Філ-24379.

Стасюк (Рівне) і брати Андрій та Володимир Сухорські (Львів), архітектори Ізабелла та Володимир Ткачук (м. Рівне), які працювали спільно з тернопільськими митцями Данилом Чепілем та Анатолієм Водоп'яном.

При всій своїй висоті 3,8 м і масі 3,5 т образ пам'ятника Соломії Крушельницької золотим птахом парить над круглим триярусним гранітним постаментом. Пам'ятник є символом Тернополя – міста, де неперевершена Соломія навчалася й робила перші кроки на театральній сцені, і складається враження, що монумент стояв тут завжди.

З вдячністю за створений шедевр зменшені копії пам'ятника Соломії Крушельницької було вручено ініціатору створення пам'ятника – Марті Подкович і тодішньому меру міста Роману Заставному – за підтримку і допомогу у важливій справі.

Історія становлення пам'ятника Соломії Крушельницькій в нашому місті відшукується у фондових матеріалах Тернопільського обласного краєзнавчого музею:

- марковий аркуш «Пам'ятник Соломії Крушельницькій у Тернополі» (2015) – ТОКМФіл-24535 (1–12)

Марковий аркуш «Пам'ятник Соломії Крушельницькій у Тернополі» (2015) – ТОКМ Філ - 24535 (1–12).

- конверт поштовий «Пам'ятник Соломії Крушельницькій у Тернополі» – ТОКМФіл-24379
- фотографії на яких зображено етапи встановлення монумента – ТОКМФ-9742; ТОКМ-9744; ТОКМФ-15089
- Газета «Соломія» (Видання Тернопільського державного музичного училища ім. С. Крушельницької) № 1. 1997 р. – ТОКМНД-17914 [3].

Джерела та література

1. *Соломія* : видання Тернопільського державного музичного училища ім. С. Крушельницької. № 1. 1997 р. ТОКМНД-17914.
2. *Тернопіль вечірній* : міський громадсько-політичний часопис Тернополя. 10 квітня 1997 року.
3. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

УДК 069.5:908(477.84) (045)

Костюк Степан,
завідувач науково-методичного відділу,
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Фонд оперного співака української діаспори Йосипа Гошуляка у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї

У науковий обіг уперше вводиться інформація про матеріали уродження Чортківщини Йосипа Гошуляка, які зберігаються у фондах Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

Annotation: *For the first time, information about the materials of Chortkivshchyna native Yosyp Goshulyak, which are stored in the funds of the Ternopil Regional Museum of Local History, is being introduced into scientific circulation.*

Ключові слова: архів, видання, співак, фонди.

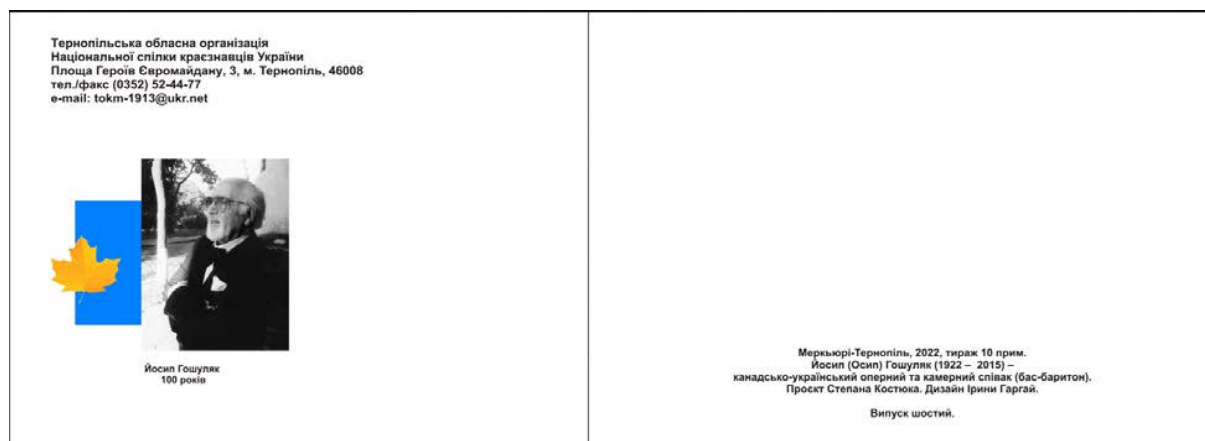
Key words: archive, publication, singer, funds.

Гідним утверджувачем пісенної слави Тернопілля після неповторної Соломії Крушельницької постає, звичайно, канадсько-український оперний та камерний виконавець Йосип Гошуляк.

Пошановуючи 100-річчя світлої пам'яті уродження Чортківщини, у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї проєкспоновано тематичну виставку фондкових матеріалів «Долинув спів заокеанія» [1]. Увагу відвідувачів привертали рідкісні видання («Гошуляк Й. Г. Й свого не цурайтесь: Спогади, листування, матеріали»

/Львів, 1995; ТКМРК – 6389/, «Пісні, думи та романси з репертуару Йосипа Гошуляка» /Тернопіль, 1999; ТКМРК – 6390/, «Йосип Гошуляк. Миті життя. Фотоальбом» /Тернопіль, 2002; ТКМРК – 8716/, «Орав свій переліг. Йосип Гошуляк: від маминої пісні до вершин вокалістики» /Київ, 2012; ТКМРК – 12194/, «Свою Україну любить. Йосип Гошуляк: до тебе в пісні лину, рідний краю» /Київ, 2014; ТОКМРК – 15393/), документальні світлини тощо (загалом надбано тільки 5 експонатів) [2].

Принагідно. У файному місті

зберігається особистий архів краянину, очікуючи відкриття «іменного» музею.

Позиція перша. Конверт поштовий (стандартний): 11,5x16,1 см «Йосип Гошуляк. 100 років».

Лицева сторона. Вгорі зліва (чорна фарба) – адреса відправника: «Тернопільська обласна організація (перший рядок), Національної спілки краєзнавців України (другий рядок), Площа Героїв Євромайдану, 3, м. Тернопіль, 46008 (третій рядок), тел./факс (0352)52-44-77 (четвертий рядок), e-mail: tokm-1913@ukr.net (п'ятий рядок)».

Внизу – кольоровий колаж (складові – Інтернет-версія): голубий горизонтальний прямокутник (барва Національного стяга України) доповнює (зліва) жовто-золотистий кленовий листок (основний елемент прапора Канади); справа «накладено» чорно-білу поясну світліну (профіль, лівим плечем до глядача, 5,3x4,1 см) чоловіка поважного віку; залісину чола «продовжує» пишна біла зачіска назад; білі вуса «спадають» білою

бородою; обличчя видовжене; крізь великі скельця окулярів – зосереджений удалечінь погляд; світла сорочка, темний піджак (ліва нагрудна зовнішня кишеня оздоблена світлою «вкладкою», темний пишний «метелик»; руки нагрудно схрещено (ліва – зверху); позаду – дерева. Нижче – текст (чорна фарба): «Йосип Гошуляк (перший рядок), 100 років (другий рядок)».

Зворот. Унизу (посередині) – «вихідні» дані (чорна фарба): «Меркьюрі-Тернопіль, 2022, тираж 10 прим. (перший рядок), Йосип /Осип/ Гошуляк /1922 – 2015/ – (другий рядок), канадсько-український оперний та камерний співак /бас-баритон/ (третій рядок). Проект Степана Костюка. Дизайн Ірини Гаргай (четвертий рядок). Випуск шостий (п'ятий рядок)».

Висновки. Велике сподівання – гідне пошанування знакового Маєстро оперної сцени забезпечить сформування найближчим часом «повного» фонду.

Джерела та література

1. Костюк С. Материзни спомин: [Про виставку «Долинув спів заокеаня» у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї, присвячену 100-річчю від народження Йосипа Гошуляка, про тематичний конверт] Вільне життя плюс, 2022, 14 жовт. – (Коротко); Турчин-Дувірак Д. Лицар української Музи: До 100-річчя яскравого оперного феномена Йосипа Гошуляка. Сільський господар плюс, 2022, 5 жовт.; Турчин-Дувірак Д. Лицар української Музи: До 100-річчя співака Йосипа Гошуляка. Вільне життя плюс, 2022, 7 жовт.
2. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

146

W teatrze hr. Skarbka.

We wtorek dnia 8. maja 1894.

Pierwszy występ panny **Salomei Kruszelnickiej**
Eugeni Strassern oraz pp. **Aleksandra Myszugi**
Gabryela Górskiego i Henryka Kowalskiego.

Faust

wielka opera w 5 aktach K. Gounoda.

O S O B Y.

Doktor Faust Mefistofeles Małgorzata Walenty	pan Myszuga pan Kowalski pana Kruszelnicka pan Górski	Siebel Marta Wagner	pana Strassern pni Kasprowiczowa pan Lomński
---	--	---------------------------	--

Studenti, żołnierze, mieszczanie, dziewczęta, duchy.

Początek z uderzeniem godz. w pół do 8-mej wieczorem.

Ceny miejsc: Łoża pierwszego piętra i parterowa 8 zlr. — Łoża drugiego piętra 5 zlr. — Łoża trzeciego piętra 3 zlr. — Fotel w parterze 2 zlr. — Krzesło pierwszorzędne w parterze 1 zlr. 50 ct. — Krzesło drugorzędne w parterze 1 zlr. — Fotel na pierwszym balkonie 2 zlr. 50 ct. — Krzesło na drugim balkonie 1 zlr. — Miejsce numerowane na trzecim piętrze 50 ct. — Miejsca do stania na trzecim piętrze 30 ct. — Miejsce numerowane na galerji 25 ct. — Galeria 20 ct.

Bilety nabywać można w księgarni pp. Jakubowskiego & Zadurawicza (ul. Karola Ludwika Nr. 1.) od 9-tej rano do 1-szej w południe i od 3-ciej do 5-tej popołudniu — następnie w kasie teatralnej.

Bilety na przedstawienia dni następnym można nabywać za dopłatą do ceny: łoż parterowych i pierwszego piętra 40 ct. foteli 20 ct. reszty krzeseł 10 ct.

Jutro we środę po raz drugi

M e f i s t o f e l

dramat w 6 aktach Stanisława hr. Rzewuskiego.

2 drukarni „Dziennika Polskiego” plac Maryacki 7 pod. port. Kasaera

Фотокартка. Афіша театру графа Станіслава Скарбека опери Шарля Гуно «Фауст», м. Львів. 8 травня 1894 р. ТОКМФ-71.

244

TEATR HR. SKARBKA.

We wtorek dnia 3. lipca 1894.

Gościnny występ panny **Salomei Kruszelnickiej** oraz panów
Mateusza Schlaffenberga, Gabryela Górskiego
i Henryka Kowalskiego.

AFRYKANKA

wielka opera w 5 aktach G. Mayerbeera.

O S O B Y:

Don Pedro, prezydent rady królewskiej . . .	p. Kowalski	Selika, niewolnica . . .	pna Kruszelnicka
Don Diego, członek tejże rady . . .	p. Kiezman	Areykaplan Brahmy . . .	p. Zegarkowski
Inez, jego córka . . .	pni Kasprowicz	Anna, dama dworu . . .	pna Rudkowska
Vasco de Gama, oficer marynarki . . .	p. Schlaffenberg	Sługa sądowy . . .	p. Goldhirsch
Don Alvar, członek rady . . .	p. Karpiński	Marynarz . . .	p. Nowiński
Wielki inkwizytor Lizbony . . .	p. Loniński	Bramin . . .	p. Urieli
Nelusko, niewolnik . . .	p. Górski		

Oficerowie marynarki, członkowie rady, kapłani Brahmy, woźni Indjanie, Indjanki, żołnierze, majtkowie. — Rzeczą dzieje w 1. i 2. akcie w Lizbonie, w 3. na okręcie, w 4. i 5. na Przylądku dobrej nadziei w r. 1498.

Początek o godzinie w pół do 8-mej wieczór.

Ceny miejsce: Łoża pierwszego piętra i parterowa **10 zł.** — Łoża drugiego piętra **6 zł.** — Łoża trzeciego piętra **3 zł. 50 ct.** — Fotel w parterze **2 zł. 30 ct.** — Krzesło pierwszorzędne w parterze **1 zł. 80 ct.** — Krzesło drugorzędne w parterze **1 zł. 30 ct.** — Fotel na pierwszym balkonie **2 zł. 50 ct.** — Krzesła na drugim balkonie **1 zł. 30 ct.** — Miejsce numerowane na trzecim piętrze **60 ct.** — Miejsce do stania na trzecim piętrze **40 ct.** — Miejsce numerowane na galerji **30 ct.** — Galerja **25 ct.**

Bilety nabywać można w księgarni pp. Jakubowskiego i Zadurowicza (ul. Karola Ludwika Nr. 1) od 9-tej rano do 1-szej w południe i od 3-ciej do 5-tej, następnie w kasie teatralnej do 9-tej wieczór.

Bilety na przedstawienia dni następnych można nabywać za dopłatą do ceny: łóż parterowych i pierwszego piętra **40 ct.**, łóż drugiego piętra **30 ct.**, foteli **20 ct.**, reszty krzesel **10 ct.**

Jutro we środę w teatrze letnim o godz. w pół do 8-mej wieczór:

Żołnierz królowej Magadaskaru

krotochwila w 8. aktach Stanisława Dobrzańskiego.

Gościnny występ pani **Adolfiny Zimejor.**

AFISZ BEZPŁATNY.

Ogłoszenia teatralne, portrety autorów i artystów drugostronnie.

Ogłoszenia przemysłowe drugostronnie.

Фотокартка. Афіша театру графа Станіслава Скарбека опери Джакомо Месрбера «Африканка», м. Львів. 3 липня 1894 р. ТОКМФ-68.

232

TEATR HR. SKARBKA.

We wtorek dnia 26. czerwca 1894.

Gościnnie występ panny **Salomei Kruszelnickiej, Eugenii Strassern** oraz pp. **Aleksandra Myszugi, Gabryela Górskiego i Henryka Kowalskiego.**

FAUST

wielka opera w 5 aktach K. Gounoda.

O S O B Y:

Doktor Faust	p. Myszuga	Siebel	pna Strassern
Meistofeles	p. Kowalski	Marta	p. Kasprowkzowa
Małgorzata	pna Kruszelnicka	Wagner	p. Loniński
Walenty	p. Górski		

Studenti, żołnierze, mieszczanie, dziewczęta, duchy.

Początek o godzinie w pół do 8-mej wieczór.

Ceny miejsc: Łoża pierwszego piętra i parterowa **10 zł.** — Łoża drugiego piętra **6 zł.** — Łoża trzeciego piętra **3 zł. 50 ct.** — Fotel w parterze **2 zł. 30 ct.** — Krzesło pierwszorzędne w parterze **1 zł. 80 ct.** — Krzesło drugorzędne w parterze **1 zł. 30 ct.** — Fotel na pierwszym balkonie **2 zł. 50 ct.** — Krzesła na drugim balkonie **1 zł. 30 ct.** — Miejsce numerowane na trzecim piętrze **60 ct.** — Miejsce do stania na trzecim piętrze **40 ct.** — Miejsce numerowane na galerji **30 ct.** — Galeria **25 ct.**

Bilety nabywać można w księgarni pp. Jakubowskiego i Zadurowicza (ul. Karola Ludwika Nr. 1) od 9-tej rano do 1-szej w południe i od 3 do 5-tej popoł., następnie w kasie teatralnej.

Bilety na przedstawienia dni następnych można nabywać za dopłatą do ceny: łóż parterowych i pierwszego piętra **40 ct.**, łóż drugiego piętra **30 ct.**, foteli **20 ct.**, reszty krzeseł **10 ct.**

<p>Dziś we wtorek w teatrze letnim po raz 22-gi:</p> <h2 style="text-align: center;">FLIRT</h2> <p style="text-align: center;">komedia w 4-ech aktach Michała Bałuckiego</p>	<p>Jutro we środę w teatrze letnim po raz 1-szy:</p> <h2 style="text-align: center;">PAPA</h2> <p style="text-align: center;">kom. w 3. aktach Alberta Vanloo i Eugeniusza Leterier.</p>
--	--

AFISZ BEZPŁATNY.

Фотокартка. Афіша театру графа Станіслава Скарбека опери Шарля Гуно «Фауст», м. Львів. 26 червня 1894 р. ТОКМФ-66.

TEATR HR. SKARBKA.

89

W sobotę dnia 9. marca 1895.

Pierwszy gościnny występ panny **Elviry Colonnese**,
występ panny Salomei Kruszelnickiej, oraz panów Aleksandra Myszugi
i Józefa Szymańskiego.

CARMEN

opera w 4 aktach. Słowa Henryka Meilhaca i Ludwika Halevy'ego, muzyka Jerzego Bizet'a.

O S O B Y:

Carmen	pni Colonnese	Micela, dziewczyna wiejska	p. Kruszelnicka
Don Jose, sierzant	p. Myszuga	Dancalro	p. Kiezman
Escamillo, torreador	p. Szymański	Remendado przemysłnicy	p. Karpiński
Zuniga, oficer	p. Zegarkowski	Frasquita	pni Kasproiczowa
Morales, sierzant	p. Lomiński	Mercedes cyganki	pni Skalska

Żołnierze, cyganie, cyganki, robotnice z fabryk cygar, lud. chłopcy. — Rzecz dzieje się w r. 1820.

Dyrektor opery p. Henryk Jarecki.

Tylko urzędowe i dziennikarskie bilety wolnego wstępu są na dziś ważne.

Początek o godzinie 7-mej wieczorem.

Ceny miejsc: Łoża pierwszego piętra i parterowa 12 złr. — Łoża drugiego piętra 6 złr. — Łoża trzeciego piętra 3 złr. 50 ct. — Fotel w parterze 2 złr. 50 ct. — Krzesło pierwszorzędne w parterze 2 złr. — Krzesło drugorzędne w parterze 1 złr. 50 ct. — Fotel na pierwszym balkonie 3 złr. — Krzesło na drugim balkonie 1 złr. 50 ct. — Miejsce numerowane na trzecim piętrze 70 ct. — Miejsce do stania na trzecim piętrze 40 ct. — Miejsce numerowane na galerii 30 ct. — Galeria 25 ct.

Bilety nabywać można w kasie teatralnej (w gmachu teatralnym) od 9-tej rano do 1-szej w południe i od 3-ciej popołud. do 9-tej wieczór,

Bilety na przedstawienia dni następnych można nabywać za dopłatą do ceny: łóż parterowych i pierwszego piętra 40 ct., do łóż II. i III. piętra 30 ct., foteli 20 ct., reszty krzesel 10 ct.

Jutro w niedzielę popołudniu **Dyament króla duchów** krotkowila w 10 odsłonach Raymunda. Wieczór **Barkarola** obrazek dramatyczny w 1 akcie Maryana Gawalewicza i **Ciepła wdówka** komedia w 3 aktach Michała Bałuckiego.

— AFISZ BEZPŁATNY. —

TEATR HR. SKARBKA.

W sobotę dnia 21. lipca 1894.

Gościnny występ panny Salomei Kruszelnickiej, panny Eugenii Strassern, oraz panów Mateusza Schlaffenberga, Gabryela Górskiego i Henryka Kowalskiego.

TRUBADUR

(IL TROVATORE)

wielka opera w 5 aktach Verdi'ego.

OSOBY:

Hrabia Luna	p. Górski	Fernando	p. Kowalski
Leonora	pana Kruszelnicka	Ruiz, powiernik Manrica	p. Karpiński
Manrico Trubadur	p. Schlaffenberg	Inez, powiernica Leonory	pani Skalska
Azucena, cyganka	pana Strassern	Starszy cygan	p. Lomilski
		Zołnierze, cyganie, cyganki, straż.	

Początek o godzinie w pół do 8-mej wieczór.

Ceny miejsce: Łoża pierwszego piętra i parterowa 10 zł. — Łoża drugiego piętra 6 zł. — Łoża trzeciego piętra 3 zł. 50 ct. — Fotel w parterze 2 zł. 30 ct. — Krzesło pierwszorzędne w parterze 1 zł. 80 ct. — Krzesło drugorzędne w parterze 1 zł. 30 ct. — Fotel na pierwszym balkonie 2 zł. 50 ct. — Krzesła na drugim balkonie 1 zł. 30 ct. — Miejsce numerowane na trzecim piętrze 60 ct. — Miejsce do stania na trzecim piętrze 40 ct. — Miejsce numerowane na galerji 30 ct. — Galerja 25 ct.

Bilety nabywać można w księgarni pp. Jakubowskiego i Zadurawicz (ul. Karola Ludwika Nr. 1) od 9-tej rano do 1-szej w południe i od 3-ciej do 5-tej po południu następnie w kasie teatralnej do 9-tej wieczór.

Bilety na przedstawienia dni następnych można nabywać za dopłatą do ceny: łóż parterowych i pierwszego piętra 40 ct., łóż drugiego piętra 30 ct., foteli 20 ct., reszty krzeseł 10 ct.

Jutro w niedzielę w teatrze hr. Skarbka po południu wyjątkowo o godzinie 3-ciej na żądanie gości zamiejscowych **KOŚCIUSZKO POD RACŁAWICAMI** obraz historyczny ze śpiewami w 5 oddziałach Wł. Anczyca.

Jutro w niedzielę w teatrze hr. Skarbka wyjątkowo o godzinie 8-mej wieczór na ogólne żądanie jeszcze jeden gościnny występ **Władysława Florjańskiego** pierwszego tenora czeskiej narodowej opery w Pradze, oraz **Jadwigi Camillowej** śpiewaczki nadwornej opery w Dreźnie „Pajace” opera w 2 aktach z prologiem R. Leonavalla. Rozpocznie „Uroki” komedia w 1 akcie przez Irenę M.

AFISZ BEZPŁATNY.

Ogłoszenia teatralne, portrety autorów i artystów drugostronnie.

Ogłoszenia przemysłowe drugostronnie.

Фотокартка. Афіша театру графа Станіслава Скарбека опери Джузеппе Верді «Трубадур», м. Львів. 21 липня 1894 р. ТОКМФ-70.

W teatrze hr. Skarbka.

W sobotę dnia 15. kwietnia 1893.

Występ panów **Aleksandra Myszugi, Rudolfa Bernhardtta i Juliana Jeromina.**

Favorita

opera w 4 aktach Donizetti'ego.

OSOBY

Alfons XI. król Kastylii	pan Bernhardt	Fernando	pan Myszuga
Leonora di Guzman	"	Baltazar, przeor klasztoru	pan Jeromin
Inez, jej powiernica	p. Kasprończowa	Don Gasparo, oficer	pan Jerzyna

Panowie, damy dworu, paziowie, gwardia, mnichy, podgroźni — Rzecz dzieje się w Kastylii w roku 1340.

* * * W roli „Leonory” wystąpi panna **SALOMEA KRUSZELNICKA** uczennica konserwatorium lwowskiego.

 Oświetlenie elektryczne

 Początek z uderzeniem godz. 7-mej wieczorem.

Ceny miejsc: Łoża pierwszego piętra lub parterowa 8 zlr. — Łoża drugiego piętra 5 zlr. — Łoża trzeciego piętra 3 zlr. — Fotel w parterze 2 zlr. — Krzesło w parterze pierwszorzędne 1 zł. 50 ct. — Krzesło w parterze drugorzędne 1 zlr. — Fotel na pierwszym balkonie 2 zlr. 50 ct. — Krzesło na drugim balkonie 1 zlr. — Miejsce numerowane na trzecim piętrze 50 ct. — Miejsca do stania na trzecim piętrze 30 ct. — Miejsca numerowane na galerii 25 ct. — Galeria 20 ct.

Jutro w niedzielę o godz. pół do 4-tej popołudniu

„JUŻ GO MAM!”

krotochwila w 3 aktach Ruszkowskiego.

O godzinie 7-mej wieczór

„GORĄCA KREW“

wodewil w 3 aktach a 7 odsłonach Krenna i Lindaua.

Bilety na przedstawienia nabywać można od godz. 9. rano do 1. przed i od 3-ciej do 5-tej popołudniu w Administracyi Dziennika Polskiego, a od godz. 5-tej w kasie Teatru hr. Skarbka. — Na przedstawienia popołudniowe sprzedaje się bilety wyłącznie w kasie teatru hr. Skarbka.

Z drukarni „Dziennika Polskiego” plac Marycki 7. pod zarz. Fr. Katers.

Фотокартка. Афіша театру графа Станіслава Скарбека опери Геатано Доніцетті «Фаворитка», м. Львів. 15 квітня 1893 р. ТОКМФ-79.

392

TEATR HR. SKARBKA.

Ostatnie przedstawienie operowe.
We wtorek dnia 16. października 1894.
Pożegnalny występ panny
SALOMEI KRUSZELNICKIEJ
oraz panów
Aleksandra Myszugi i Gabryela Górskiego.

HALKA

opera narodowa w 4 aktach, słowo W. Wolskiego, muzyka Stanisława Moniuszki.

OSOBY:

Stożnik	p. Zegarkowski	Szlacheć drugi	p. Gamski
Zofia, jego córka	pani Skalska	Halka	pana Kruszelnicka
Janusz	p. Górski	Jontek	p. Myszuga
Dziemba, poufny stożnika	p. Łominski	Dodziarz	p. Koroski
Szlacheć pierwszy	p. Kiezman	Góral	p. Nowinski

Tańce: w akcie I-szym «Polones i Mazur błękitny» w 4 pary układu Fr Żymirskiego.

Zakończony:
OBRAZ ŻYWYCH OSÓB
układu artysty malarza Wojciecha Kossaka, przedstawiający Apoteozę Wystawy krajowej. Dekoracje posła p. Boghardt malarza e. k. nadwornego teatru w Wiedniu.

Początek o godzinie 8-mej wieczorem.

Ceny miejsc: Łoża pierwszego piętra i parterowa 10 zł. — Łoża drugiego piętra 6 zł. — Łoża trzeciego piętra 3 zł. 50 ct. — Fotel w parterze 2 zł. 30 ct. — Krzesło pierwszorzędne w parterze 1 zł. 80 ct. — Krzesło drugorzędne w parterze 1 zł. 30 ct. — Fotel na pierwszym balkonie 2 zł. 50 ct. — Krzesło na drugim balkonie 1 zł. 30 ct. — Miejsce numerowane na trzecim piętrze 60 ct. — Miejsce do stania na trzecim piętrze 40 ct. — Miejsce numerowane na galerji 30 ct. — Galeria 25 ct.

Bilety nabywać można w księgarni pp. Jakubowskiego i Zadurawicza (ul. Karola Ludwika Nr. 1) od 9-tej rano do 5-jej po południu następnie od 2-giej w kasie teatralnej do 9-tej wieczór.

Bilety na przedstawienia dni następnych można nabywać za dopłatą do ceny: dla parterowych i pierwszego piętra 40 ct., dla drugiego piętra 30 ct., foteli 20 ct., reszty krzesel 10 ct.

Z dniem jutrzejszym przemiesiona zostaje kasa dzienna z księgarni pp. Jakubowskiego i Zadurawicza do gmachu teatralnego.

Jutro we środę o godzinie 7-mej wieczór po raz drugi: „Druga pani Tanqueray„ (The second Mrs. Tanqueray.) sztuka w 4 aktach Artura W. Pinero, tłumaczył Fr. Wysoki.

AFISZ BEZPŁATNY.

Фотокартка. Афіша театру графа Станіслава Скарбека опери Станіслава Монюшка «Галька», м. Львів. 16 жовтня 1894 р. ТОКМФ-75.

160

W teatrze hr. Skarbka.

W sobotę dnia 19. maja 1894.

Pierwszy gościnny występ p. MATEO SCHLAFFENBERGA.

AIDA

wielka opera w 5 aktach a 7 odsłonach J. Verdi'ego.

Akt I. odsłona 1. *Sala królewska*, odsłona 2. *Świątynia Wulkana* — Akt II, odsłona 1. *Pokój Amneris* odsłona 2. *Przed bramami Teb*. Akt III. *Widok nocy nad brzegami Nilu*. — Akt IV, odsłona 1. *Przedśionek sali sądu* odsłona 2. *Scena podzielona* na dwa piętra, Na górze *wnętrze główey świątyni Wulkana*, na dole *podziemia świątyni*.

OSOBY:

Krol Egiptu Amneris, jego córka Aida niewolnica i Etiopki Radames, dowódca wojsk egipskich Kapłani, kapłanki, dworzanie, żołnierze.	pan Zegarkowski pan Strassera pana Kruszelnioka p. Schlaffenberg	Ramfis, arcykapłan Amonastro, krol Etiopów i ojciec Aidy Posłaniec Kapłanka	pan Kowalski pan Górski pani Lomnicki p. Kasprzowiczowa
---	--	--	---

urzędni dywora, niewolnicy i jeńcy etiopscy lud Egiptu. — Rzecz dzieje się w Memfis i Tebach za czasów panowania Faraonów.

Początek z uderzeniem godz. w pół do 8-aj wieczorem.

Ceny miejsc: Łoza pierwszego piętra i parterowa 8 zlr. — Łoza drugiego piętra 5 zlr. — Łoza trzeciego piętra 3 zlr. — Fotel w parterze 2 zlr. — Krzesło pierwszorzędne w parterze 1 zlr. 50 et. — Krzesło drugorzędne w parterze 1 zlr. — Fotel na pierwszym balkonie 2 zlr. 50 et. — Krzesło na drugim balkonie 1 zlr. — Miejsce numerowane na trzecim piętrze 50 et. — Miejsce do stania na trzecim piętrze 30 et. — Miejsce numerowane na galerji 25 et. — Galeria 20 et.

Bilety nabywć można w księgarni op. Jakubowski'ego & Zadurowicza (ul. Karola Ludwika Nr. 1) od 9-tej rano do 1-szej w południu i od 3-ciej do 5-4-jj popoł. następnie w kasie teatralnej.

Bilety na przedstawienia dni następnaych można nabywac na depozyt do soboty. Łoza parterowa i pierwsze piętra 10 et foteli 20 et. reszty krzesel 10 et.

Jutro w niedzielę popoł. w pół do 4-tej w teatrze hr. Skarbka:

STUDNIA ARTEZYJSKA czyli **Polacy w Afryce**
czarodziejska krotka wila ze śpiewami w 5 aktach Majeranowskiego.

Wieczorem o godz. pół do 8-mej w teatrze hr. Skarbka

Komedyja omyłek

komedyja w 5 aktach Szekspira
i **FOTOGRAFIA JĘDRUSIA** komedyja w 1 akcie Z. Przybylskiego.

Jutro w teatrze letnim — popołudniu i wieczór: Przedstawienie magiozno-czarodziejskie
CHEVALIERA THORNA.

Z drukarni „Dziennika Polskiego” plac Maryski 7 pod zarz. Kaidora

Фотокартка. Афіша театру графа Станіслава Скарбека опери Джузенне Верді «Аїда», м. Львів. 19 травня 1894 р. ТОКМФ-67.

Фотокартка. Афіша театру графа Станіслава Скарбека, м. Львів. Одноактні постанови з оперою П'єтра Масканьї «Сільська честь», 30 травня 1893 р. ТОКМФ-69.

Наукове видання
Серія Музейництво

Матеріали
науково-краєзнавчої конференції
з міжнародною участю

21 вересня 2022 року

Відповідальні за випуск:
Шатарський Я. Д. – директор ТОКМ,
Чеканова Н. Б. – заступник директора з наукової роботи ТОКМ,
Гаргай І. Я. – вчений секретар ТОКМ

Комп'ютерна верстка та дизайн Касьян Н. О.

Доступна електронна версія збірника за адресою:

Тернопільський обласний краєзнавчий музей
46008, м. Тернопіль, площа Героїв Євромайдану, 3

Тернопільський обласний
краєзнавчий музей

2023